

فصل اول

مبانی حسابداری اسلامی

دیدگاه اسلامی در حوزه حسابداری

دین مبین اسلام به عنوان برنامه جامع و کامل زندگی، نیازهای هیچ بک از ابعاد حیات انسان‌ها را بی‌پاسخ نگذاشته است. پرداخت زکات و ممنوعیت ریا از جمله راهکارهای اسلام برای برقراری عدالت اقتصادی، محسوب می‌شوند. اسلام در راستای برقراری عدالت و مساوات هر چه بیشتر در حوزه اقتصادی، بهره و ریا را منع و قوانین و مقرراتی برای تسهیل امور اقتصادی اسلامی وضع کرده است. این رهنمودها معاملات و مالیة اسلامی و حسابداری مورد نیاز را از حسابداری مرسوم متمایز می‌کند. تنظیم روابط حقوقی و مالی افراد بشر که «فقه معاملات» نیز نامیده می‌شود، از جمله تعالیم قرآن است و حسابداری مربوط به این معاملات (حسابداری اسلامی) نیز باید از این بستر برداشت و استنتاج شود (Aljedaibi, 2014).

مباحث حسابداری اسلامی به ۶۱۰ سال پس از میلاد مسیح و زمان نزول قرآن کریم بر حضرت محمد (ص) بازمی‌گردد. در آن زمان مفاهیم و اصول اسلامی نفع گرفت و پس از آن توسعه یافت و در سیتم مالی به کار گرفته شد. گرچه اعتقاد بر این است که مفاهیم رایج امروزی همچون مصاریه و مرابحه مبتنی بر مفاهیم به کار رفته در دوره‌های اولیه اسلامی است، اما با افزایش تأثیر کشورهای اروپایی در طول سهیمن دوره استعماری در جهان یعنی سده‌های نوزده و بیست میلادی، این سیتم نادیده گرفته شد و اکثر کشورهای اسلامی، سیتم‌های اقتصادی مرسوم را به کار گرفتند. از این رو، شاید واژه‌های نوین، و رو به رشد و متغیر برای توصیف گسترش منابع انگلیسی در زبانه

حفظ چهارچوب اسلامی در حسابداری مناسب باشد، اما منابع عربی و فارسی این حوزه دارای رشد و دامنه‌ای محدود بوده است (Aljedaibi, 2014). منابع حسابداری اسلامی از نظر رویه‌ها و دامنه از حوزه اقتصاد و مالیه اسلامی، انتباس شده است و همچنین با تأکید بر بانکداری اسلامی از منابع سه حوزه مذکور پیروی می‌کند. تأکید بر بانکداری اسلامی به دلیل تأثیر ممنوعیت ربا در این نوع بانکداری است. در مورد حسابداری اسلامی تعاریف مختلفی ذکر شده است که از جمله می‌تواند موارد زیر اشاره کرد:

- حسابداری اسلامی عبارت است از فرایند حسابداری که اطلاعاتی مناسب (اطلاعاتی که لزوماً محدود به اطلاعات مالی نیستند) را برای ذی‌نفعان یک‌واحد تجاری فراهم می‌آورد. اطلاعاتی که به طور مستمر به آن‌ها اطمینان می‌دهد که فعالیت شرکت در چهارچوب شریعت است و به اهداف اجتماعی - اقتصادی مورد نظر اسلام دست می‌یابد. همچنین می‌توان حسابداری اسلامی را وسیله‌ای برای مسلمانان در راستای ارزیابی مسئولیت‌هایشان در برابر خداوند دانست (Ibrahim, 2000).
- حسابداری اسلامی، فرایند ثبت معاملات، اعمال قضاؤت شرعی در اسناد تأییدشده و اندازه‌گیری تأثیر این معاملات، و همچنین انجام اقدامات و قضاؤت‌های مشروع برای کمک به فرایند تصمیم‌گیری و میسر نمودن مسئولیت پاسخگویی بازخورد و پاداش‌دهی در چهارچوب اصول و قوانین است (Rashwan, 2009).
- ایده‌ها و رویه‌های حسابداری که با رویه‌های متناظر در حسابداری مرسوم تفاوت عمده دارند و از اصول شریعت ناشی می‌شوند (Napier & Haniffa, 2011).

جایگاه حسابداری در قرآن کریم

کلمه حساب و مشتقات آن بیشتر از ۸۰ مرتبه در قرآن کریم ذکر شده است. معنا و تفسیر آیه ۲۸۲ سوره بقره، بزرگ‌ترین آیه قرآن کریم، به حسابداری و دفترداری اشاره دارد. این آیه به تعیین ضوابط شناسایی و اندازه‌گیری دارایی‌ها، بدھی‌ها، سرمایه، درآمدها و هزینه‌ها اختصاص دارد.

آیه ۲۸۷ سوره بقره و می فرمایند:

آن کسانی که اینها آورده‌اند هنگامی که بادهی مذکور داری (به دلیل گرفتن وام یا عجمان داده‌اند) به پیکار، مگر بیان کنید، آن را نویسند، و باید نویسند، ای از روی عدالت (عده را در میان شما نویسند)، و گمینی که قدرت بر نویسند، گنی دارد، نباید از نویشند و همان مادر که خدا به او تعلیم داده خودداری کنند، بس باید نویسند، و آن کس که حق برهه داشته است، باید اعلاً کنند، و از خدا که پروردگار اوست، پیروی داشته باشد و چیزی را از آن فروگشان ننماید، و اگر کسی که حق بره عهد است، ملکیه یا میراث (او دیوانه) است، یا نوانابی براهملا کردن ندارد، باید ولی اور (به جای او، با رعایت عدالت، اعلاً کنند، و دو نفر از مردان (عادل) خود را (بر این حق) شاهد، مگریه، و اگر دو مرد نبودند، یک مرد و دو زن، از کسانی که پرورد و مصائب و اطمینان شما هستند، انتخاب کنند، اما اگر یکی از آن دو انحرافی یافته، دیگری به او یادآوری کنند، و هنگامی که شهود را (برای ادای شهادت) دهوند، می‌کنند، نباید خودداری نمایند، و از نویشند بدهی مدت دار، چه گوچک باشند، یا بزرگ، باول نشویان، (هر چه بالند، نویسند)، این کار، در نزد خدا به عدالت نزد گنک نزد، و برای شهادت معلمین نزد، و برای جلوگیری از تردید (و نزاع) بهتر می‌باشد، مگر این که دادوست، نقدی باشد، که بین خود، دست به دست می‌کنند، در این صورت، باگی بر شما نیست که آن را نویسند، ولی هنگامی که خوبی، و فروشن (نقده) می‌کنند، شاهد، بگیرید، و نباید، به نویشند، و مشاهد، (به خاطر حق گویی)، زیانی برسد.. و اگر چنین کنند، از فرمان پروردگار خارج شده‌اند، از (مخالفت فرمان) خدا پرهیزیان، و خداوند، به شما تعلیم می‌دهد؛ خداوند به همه چیز دانست.

در من هایی که از این آیه می‌توان آموخت عبارت اند از:

۱. حسابداران هامسخگو باید رویدادهای مالی را دقیق ثبت و شفاف گزارش کنند،
۲. انعقاد فرارداد لازمه تمامی معاملات مالی و تجاری به ویژه قراردادهای بدهی است.

۳. قراردادهای مالی اسلامی باید حداقل دو شاهد صادق داشته باشد که سازوکار بررسی صحت قرارداد و انجام تعهدات از سوی طرفین قرارداد را فرام آورد.

۴. اهمیت، به عنوان یک مفهوم حسابداری در اسلام، در نهایت به کسب اطمینان از شناسایی حقوق و تعهدات مالی طرفین قرارداد می‌انجامد.

۵. ترس طرفین قرارداد از خداوند متعال، به صداقت و عدالت حسابداری رویدادهای مالی و شاهدان و حسابداران اطمینان می‌بخشد.

حسابداری در اسلام، با شناخت، اندازه‌گیری و ثبت معاملات و ارائه منابع حقوق و تعهدات معنا می‌باید. خداوند می‌فرماید: «ای کسانی که ایمان آورده‌اید! همواره و همیشه قیام به عدالت کنید» (نساء، ۱۳۵). در آیه دیگری نیز می‌فرماید: «اوی بر کم فروشان! آنان که وقتی برای خود پیمانه می‌کنند، حق خود را به طور کامل دریافت می‌دارند؛ اما هنگامی که برای دیگران پیمانه یا وزن می‌کنند، کم می‌گذارند!» (مطافین، ۳-۱). شکی نیست که انحراف از تعیین منصفانه حقوق و تعهدات در اسلام، پذیرفتشی نیست. خداوند فرمان داده است که مسلمانان باید در معاملات خود پاک و درستکار باشند، «خداوند به عدل و احسان و بخشش ب نزدیکان فرمان می‌دهد؛ و از فحشا و منکر و ستم، نهی می‌کند؛ خداوند به شا اندرز می‌دهد، شاید متذکر شوید!» (نحل، ۹۰). همچنین می‌فرماید: «خداوند به شما فرمان می‌دهد که امانت‌ها را به صاحبانش بدهید! و هنگامی که میان مردم داوری می‌کنید، به عدالت داوری کنید! خداوند، اندرزهای خوبی به شما می‌دهد! خداوند، شنوای بیناست» (نساء، ۵۸). بنابراین، ترس از خدا باید افرادی را که با فعالیت‌های مالی و حسابداری سروکار دارند از بسی دقتی و کوتاهی در اثاثی اطلاعات مربوط بازدارد، به خصوص در مواردی مانند بهره، رباخواری و فعالیت‌های سرمایه‌گذاری متنوعه که با احکام شریعت اسلام در تضاد است. ترس از خدا، سبب خواهد شد حسابداران منصفانه وضعیت مالی و نتایج عملیات شرک را ارائه دهند.

ارزش‌های حسابداری اسلامی

الجدیبی، از پژوهشگران علوم اسلامی، به بررسی ارزش‌ها، هنجارها و قوانین اسلام در زمینه حسابداری پرداخته است. از منظر وی آموزه‌های اسلامی چهارچوبی مبنی از اخلاق ارائه می‌کنند. بر این اساس، ارزش‌های اسلامی مربوط به حسابداری عبارت‌اند از: تزکیه، مسئولیت اجتماعی و منفعت عمومی، معیار حلال و حرام، مسئولیت پاسخگویی و دادوستد منصفانه.

تزکیه

برخی از آیاتی که در قرآن کریم به تزکیه اشاره کرده‌اند (Aljedaibi, 2014) عبارت‌اند از:

۱. رَبُّنَا وَابْعَثْتَ فِيهِمْ رَسُولاً مِّنْهُمْ يَنْذِلُوا عَلَيْهِمْ أَيَّاتِكَ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَ
بِرْكَتِهِمْ إِنَّكَ أَنْتَ الْغَرِيزُ الْحَكِيمُ (بقره، ۱۲۹).

پروردگاری در میان آن‌ها پیامبری از خودشان برانگیز، تا آیات تو را بر آنان بخواند، و آن‌ها را کتاب و حکمت یاموزد، و پاکیزه کندا زیرا تو توانا و حکیمی (و بر این کار قادری)!

۲. كَمَا أَرْسَلْنَا فِيكُمْ رَسُولاً مِّنْكُمْ يَنْذِلُوا عَلَيْكُمْ أَيَّاتِنَا وَبِرْكَتِكُمْ وَيُعَلِّمُكُمُ الْكِتَابَ
وَالْحِكْمَةَ وَيُعَلِّمُكُمْ مَا لَمْ تَكُونُوا تَعْلَمُونَ (بقره، ۱۵۱).

همان گونه که رسولی از خودتان در میان شاfrستادیم تا آیات ما را بر شما بخواند؛ و شما را پاک کندا و به شما، کتاب و حکمت یاموزد؛ و آنجه را نمی‌دانستید، به شما یاد دهد.

۳. لَقَدْ مَنَّ اللَّهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ إِذْ بَعَثَ فِيهِمْ رَسُولاً مِّنْ أَنفُسِهِمْ يَنْذِلُوا عَلَيْهِمْ أَيَّاتِهِ وَ
بِرْكَتِهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَإِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلِ ذَلِيلٍ فَلَنِي ضَلَالٌ مُّبِينٌ (آل عمران، ۱۶۴).
خداآوند بر مؤمنان منت نهاد (نعمت بزرگی بخشید) هنگامی که در میان آن‌ها، پیامبری از خودشان برانگیخت؛ که آیات او را بر آن‌ها بخواند، و آن‌ها را پاک کند و کتاب و حکمت یاموزد؛ هر چند پیش از آن، در گمراهی آشکاری بودند.

واژه تزکیه از ریشه «زکی» گرفته شده و در اصطلاح به معنی تهدیب است

که در متون فارسی معادل پرورش یا تربیت است.
هدف کلی این آیات، تعین برنامه اصلی پیامبران الهی و پیامبر اسلام است
که عبارت اند از: ۱) تلاوت آیات خدا بر مردم؛ ۲) تزکیه و تربیت؛ ۳) تعلیم کتاب و
حکمت.

در سه مورد از این آیات، تزکیه بر تعلیم مقدم است. با بررسی نظر مفسران در
موردنقدم و تأخیر تزکیه و تعلیم چنین به دست می‌آید که تعلیم بر تربیت مقدم
است، ولی تقدیم تزکیه بر تعلیم از دیدگاه مکتب اسلام، نوعی تقدیم زمانی نیست،
بلکه تقدیم ترتیبی است و نیز به آن معنا نیست که ابتدا باید به تزکیه پرداخت و پس
از فراغت از آن به تعلیم همت گماشت. بلکه تزکیه و تعلیم همپای هم پیش می‌روند
و تزکیه پایان‌پذیر نیست که پس از طی مراحل آن بتوان به تعلیم پرداخت. همچنین،
تزکیه و شیوه آن را نیز باید تعلیم گرفت و آموخت و به کار بست (اوغلی، ۱۳۸۹: ۲). تزکیه لازمه رشد اقتصادی و پاکسازی فردی معرفی شده است.

مسئولیت اجتماعی و منفعت عمومی

مسئولیت، معادل وظیفه‌شناسی و تعهد و پاسخگویی است. انسان از نظر قرآن
مسئولیت‌ها و وظایفی بر عهده دارد. قبول خلافت و امانت الهی از طرف انسان، یعنی
قبول مسئولیت. رابطه مسئولیت و اختیار رابطه‌ای دوسویه است، اختیار در حد
مسئولیت و مسئولیت در حد اختیار خواهد بود. انسان تنها در برابر خدا مسئول است،
زیرا تمام تکالیف و وظایفی که بر عهده او گذاشته شده است، روزی مطالبه خواهد
کرد. سعادت در سایه تزکیه نفس و انجام دادن تکالیف، به دست می‌آید و بن‌مایه
آن احسان مسئولیت است. عقل و قدرت از شرایط عمومی تکلیف و شروط حساب
و جزاست و این دو ملازم یکدیگرند. نخستین تعهد انسان در قبال خداوند، گواه بر
یگانه ذات اقدس اوست و مهم‌ترین راه جلوگیری از انحراف و وسوسه‌های شیطانی
اهمیت دادن به تعهد انسان است. تعهد خاص انسان در برابر خدا، منوط به میزان
شناخت، اراده و آزادی عمل است. مسئولیت اجتماعی نوعی احسان تعهد در جهت
پیشرفت جامعه است و انسان به عنوان موجودی اجتماعی، وظایفی در قبال دیگر

افراد جامعه دارد و امر و نهی مهم ترین وظایفه اجتماعی به شمار می‌رود که هدف اصلی آن اصلاح جامعه است. ارزش‌های اجتماعی، همچون رفاه عمومی و مشارکت در حل مسائل زمانی تحقق می‌یابد که در جامعه افراد بیشتر احساس مسئولیت کنند. (کافلم پوردوین، ۱۳۹۱). در قرآن مجید آیات فراوانی وجود دارد که اهمیت مسئولیت‌پذیری و غلبه‌شناسی را برای انسان بیان نموده است؛ برای مثال قبول مسئولیت در قرآن، به بار سنگین تشبیه شده است.

خداآوند در قرآن می‌فرماید:

وَلَا تَزِرْ وَازْرَةً وَزَرَ أُخْرَى

هیچ گناهکاری بار گناه دیگری را بر دوش نمی‌کند.

در این آیه «وزر» به معنی سنگین است و در برخی از تفاسیر به معنای «گناه» و «مسئولیت» نیز آمده است. خداوند در این آیه ما را به این معنا رهمنون می‌شود که بار سنگین مسئولیت را احده جز خود انسان بر دوش نمی‌کشد و در روز رستاخیز هر کس مسئول پاسخگویی به اعمال خویش است و ابعاد این پاسخگویی به قدری وسیع است که حتی اعضاء و جوارح انسان را نیز دربر می‌گیرد (استانستی و سالارزهی، ۱۳۹۲).

معیار حلال و حرام

اسلام هر آنچه به فرد یا جامعه و همچنین به عقل، روح، جسم، عواطف، ارزش، شخصیت، آزادی و آینده او زیان رساند، تحریم می‌کند؛ زیرا محور اساسی انسان است، نه امور دیگر. در مکتب‌های اقتصادی جدید، انسان جزئی از ابزار تولید شناخته شده است و ارزش او در حقیقت بر محور تولید و مصرف سنجیده می‌شود. در حالی که، اسلام انسان را محور اصلی می‌داند که همه فعالیت‌های اقتصادی باید دایر بر مدار آن باشند و براساس حفظ شخصیت و کرامت او برنامه‌ریزی شوند. از این رو، در اسلام، تولید و خدمت در اختیار انسان است، نه بالعکس (خوشنویس، بی‌تا: ۲۳).

یکی از مهم‌ترین مسائل در نظام اقتصادی اسلام، تحریم مکاسب نامشروع و حرام است تا جامعه از آثار و نتایج سوئی که این مکاسب برای بشریت دربر دارد،

در امان بماند. در مقابل، راه‌های حلال و مشروعی نیز برای کسب باز و آزاد قرار داده است. خداوند در قرآن کریم در آیات متعددی به برخی از مکاسب حرام اشاره کرده و هرگونه کسب را که از راه‌های نادرستی همچون دزدی (مانده، ۲۸ و متحن، ۱۲) به دست آید نهی نموده است. از جمله در سوره طه می‌فرماید: بخورید از روزی‌های پاکیزه‌ای که به شما داده‌ایم و در آن طغیان نکنید، که غضب من بر شما وارد شود و هر کس غضبیم بر او وارد شود، هلاک خواهد شد (طه، ۸۱). همچون ریا که از مصادیق درآمد حرام است (صدر و دیگران، ۱۳۶۸: ۱۰۲).

مسئولیت پاسخگویی

تقریباً تمامی پژوهش‌های این حوزه به اهمیت ابعاد اجتماعی اسلام اشاره کرده‌اند (باباجانی و شکرخواه، ۱۳۹۱؛ ۲۰۰۰؛ Ibrahim, 2014؛ Aljedaibi, 2014). مسئولیت پاسخگویی اجتماعی به تنهایی دارای تأثیر حسابداری است و مسلمانان در قبال جامعه خود مسئول‌اند. مسئولیت پاسخگویی اجتماعی برای مثال می‌تواند از طریق افشا یا اطلاع‌رسانی در مورد فعالیت‌های خیریه و یا مربوط به محیط‌زیست به انجام برسد (Haniffa & Hudaib, 2007). منافع عمومی یکی از اهداف فقه و مبانی قوانین اسلامی محسوب می‌گردد و ارزش‌های مرتبط با آن همانند مسئولیت پاسخگویی اجتماعی از مصادیق آن به شمار می‌رود.

دادوستد منصفانه

اسلام دارای ارزش‌های غنی و فراوانی است. نمونه‌هایی از ارزش‌های اقتصادی عبارت‌اند از: ارزش گذاری صحیح، رشد و توسعه، بازار آزاد، ثبت مناسب، صحت قراردادها، عدم ارتکاب به حساب‌سازی، اغفال و استئمار (Baydoun & Willett, 2000؛ Baydoun & Willett, 2007؛ Haniffa & Hudaib, 2007؛ Gambling & Karim, 1991). مکتب اقتصادی اسلام، به نظر شهید صدر نیز بر احکام و ارزش‌های دین اسلام مبنی است. ارزش‌هایی همچون حقوق مالکیت و حقوق دادوستد و مشارکت به هیچ وجه به دوره‌ای خاص و گروه یا صنفی معین تعلق ندارد (صدر و دیگران، ۱۳۶۸).

ضرورت حرکت به سمت حسابداری اسلامی لزوم اسلامی‌سازی علوم

بحث درباره علوم انسانی و تحول در این علوم از جمله مباحث جدی در جامعه است. این بحث پردازنه از همان سال‌های ابتدایی انقلاب اسلامی به عنوان مسئله‌ای اساسی مطرح شد. نکته مهم آن که توجه به علوم انسانی، همواره، از مطالبات جدی امام راحل (ره) و مقام معظم رهبری بوده است.

امروزه توجه به علوم انسانی اهمیتی دو چندان یافته است؛ زیرا برای تحقیق اهداف و ارزش‌های اسلامی ضروری است که با اتخاذ رویکردی دقیق و همه‌جانبه، تحولات مناسبی در علوم انسانی موجود ساماندهی شود. تحول در علوم انسانی یکی از اهداف انقلاب اسلامی است. هم‌اکنون برای دستیابی به این هدف امکانات، زمینه‌ها و بسترهای مناسبی فراهم آمده است که باید به شیوه‌ای شایسته در راستای نیل به هدف گفته شده مورد استفاده قرار گیرد. در این نوشتار به این مهم خواهیم پرداخت.

از بیانات روشنگر امام راحل (ره) و مقام معظم رهبری درمی‌یابیم که افق حرکت انقلاب اسلامی، رسیدن به تمدن اسلامی است. از این رو باید گفت که تشکیل حکومت در مرازهای ملی، به نوعی مقدمه‌ای جهت برپایی تمدن اسلامی است. به تعبیری دیگر تشکیل حکومت اسلامی مقدمه رشد و تعالی تمدن اسلامی است.

تمدن اسلامی بر پایه رویکرد مذکور و متأثر از مبانی و آموزه‌های اسلامی برپا خواهد شد. از این رو ضرورت دارد به علوم انسانی، به عنوان مبنایی برای تمدن، توجه شود و علوم انسانی بر مبنای ارزش‌های اسلامی استوار گردد. باید توجه داشت که تمدن اسلامی در جهان کنونی با تمدن‌های موجود دنیاً امروز رقابتی جدی خواهد داشت. این تمدن، با رعایت اقتضایات و شرایط زمانی، کوشش خواهد نمود تا مناسبات ناعادلانه حاکم بر جهان را تغییر دهد و زندگی ایمانی و اسلامی را به بشریت عرضه کند.

در راستای تبیین نقش علوم انسانی در تمدن اسلامی نخبگان حوزه و دانشگاه باید با بصیرت و هوشمندی به علوم انسانی توجه کنند تا نگاهی کارآمد و

سخنرانی شده ممکن تجربه

از سخنرانی ممکن تجربه این امامت مورد نیاز در راستای اسلامی‌سازی علوم، تعویل و پیروزی نهادن آموزشی است، باید در سرفصل‌های آموزشی علوم انسانی تغییراتی با مجموعه‌ها و اندیشه‌ها مخصوص اینجا کرد، بدین منظور، باید اولاً آراء الحادی و مادی را که برینش غیر اسلامی آنها مشخص است از علوم انسانی موجود بالایش کرد، ثابتاً برهانش برخواهد این علوم در فردیها و مهارت‌های تجزیه و تحلیل را آموزش داد تا پیروزی رکور کنند و تصویر زکنند اگر نظریه‌ای در شاخه‌های علوم انسانی باب شد، نظر نهادی است.

از سوی دیگر، باید به نحوه اسلامی‌سازی علوم توجه کرد. با توجه به تعاریف عالم (کشف حقیقت) و دین (برنامه جامع فردی و اجتماعی، دینی و اخروی) ترکیب علم دینی شکل می‌گیرد، در تعریف صحیح علم دینی باید شأن ذاتی دین و هدف اصلی آن حفظ شود که همانا بیان حقایقی است که دسترسی به آن‌ها از راه‌های مسارف و عمومی فهم، امکان پذیر نیست. علم دینی تنها شامل معلومانی می‌شود که از منابع اخلاقی دین (کتاب و سنت) استخراج شده باشد، که البته این معلومات باید تأییین یقینی باشند که با روش‌های یقینی از منابع یقینی به دست آمده باشند، تو مباحث و گفتوگوهای علمی باید به آیات متشابه و روایات ضعیف تمسک شود؛ ویرا ممکن است در آینده‌ای نه چندان دور به همین آیات و روایات استدلال کند که زبان‌های جبران ناپذیری به همراه خواهد داشت.

منابع دینی باید به خوبی شناخته شوند و سهل‌انگاری در این کار باعث اتحراف و برداشت‌های نادرست از دین می‌شود. همان‌طور که بسیاری از انحرافات گروه‌های الحادی از نسبت دادن‌های ساده‌انگارانه به دین ناشی می‌شود و باعث خلافات فراوانی شده است (مصطفی‌یزدی، ۱۳۸۹).

از سوی دیگر تحقیقات نشان می‌دهند که حسابداری، دانشی اجتماعی و کالبدی است داشتی که با محیط و ارزش‌ها و هنجارهای اقتصادی، اجتماعی، قرعتگی و متأثرات حقوقی جامعه‌ای که در آن به کار گرفته می‌شود، رابطه‌ای ذاتی

دارد. از این رو، منطق حکم می‌کند که در به کار گیری مفاهیم نظری و استانداردهای گزارشگری مالی حسابداری، شرایط، الزامات و ویژگی‌های محیطی جامعه هدف، در نظر گرفته شود. رواج جنبین دیدگاهی در سال‌های اخیر، موجب شده مسلله‌ای از پژوهش‌ها درخصوص تأثیر ارزش‌های حاکم در جوامع به ویژه جوامع اسلامی، بر نظام حسابداری و گزارشگری مالی صورت پذیرد.

از نظر بنیان‌گذار جمهوری اسلامی ایران نه تنها علوم انسانی از فلسفه و عرفان تا علوم اجتماعی، سیاسی، اقتصادی، هنر و ادبیات ارتباطی مستقیم با برخی مبانی و اصول اعتقادی و معنوی اسلام دارند، بلکه حتی علوم طبیعی و ریاضی نیز ویشه در همین مبانی مابعدالطبیعی که در دو علم فلسفه و عرفان اسلامی مطرح می‌باشد، دارند. نه آنچنان که صرفاً در قرون وسطی و گذشته به آن توجه می‌شد (باوند، ۱۳۸۸).

حسابداری اسلامی مقتضی اقتصاد مقاومتی

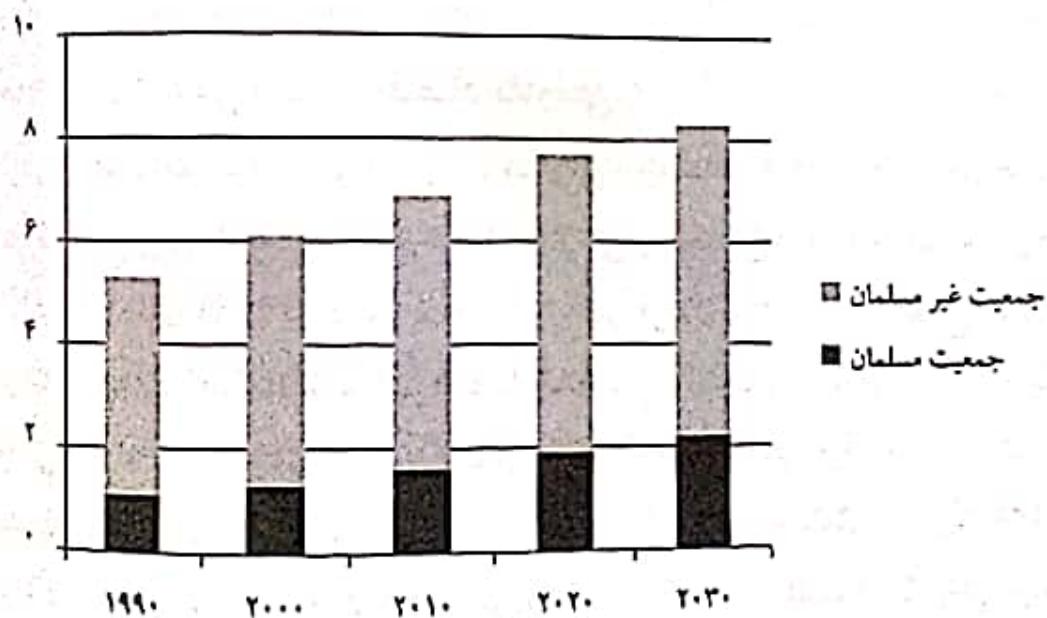
درباره مفهوم اقتصاد مقاومتی، تعاریف متفاوتی ارائه شده که هر کدام از جنبه‌ای به این موضوع برداخته‌اند. اصطلاح اقتصاد مقاومتی را نخستین بار مقام معظم رهبری در ۱۶ شهریور سال ۱۳۸۹ در دیدار با جمعی از کارآفرینان سراسر کشور مطرح کردند. در همین دیدار، رهبر معظم انقلاب «اقتصاد مقاومتی» را معنا و مفهومی از کارآفرینی معرفی کردند و برای نیاز اساسی کشور به کارآفرینی نیز دو دلیل «فشار اقتصادی دشمنان» و «آمادگی کشور برای جهش» را نام برداشتند (بيانات مقام معظم رهبری، ۱۳۸۹). ایشان در دیدار با دانشجویان تعریفی جامع و کامل از اقتصاد مقاومتی ارائه کردند: «آن اقتصادی که در شرایط فشار، در شرایط تحریم، در شرایط دشمنی‌ها و خسروت‌های شدید می‌تواند تعیین‌کننده رشد و شکوفایی کشور باشد» (بيانات مقام معظم رهبری، ۱۳۹۱).

ارکان اقتصاد مقاومتی از دیدگاه رهبر فرزانه انقلاب عبارت است از:

- ۱) کاهش آسیب‌پذیری، ۲) مردمی کردن بخش خصوصی، ۳) حمایت از تولید ملی، ۴) مدیریت منابع ارزی، ۵) مدیریت مصرف.

پژوهش جهانی اهمیت حسابداری اسلامی

در دهه‌های اخیر، شاهد رشد روزافزون اسلام میان جهانیان بوده‌ایم. آمارهای سایر اخیر همگی مؤید این مدعای است و این مطلبی است که در مقالات، کتب و برنامه‌های رسانه‌ای بسیاری در جهان درباره این موضوع بحث و بررسی شده است. این رشد به ویژه در مناطق خاصی از جهان (همچون اروپا و امریکای جنوبی) چشمگیرتر بوده است. اگرچه برخی نویسنده‌گان غربی این رشد را بیشتر ناشی از مهاجرت مسلمانان به این کشورها و نیز در صد بالای زادوولد مسلمانان قلمداد می‌کنند، ولی واقعیت‌های آماری صحت این ادعا را رد می‌کند. در آماری که مؤسسه معروف آماری امریکا، مرکز تحقیقات پیو^۱، در ابتدای سال ۲۰۱۱ منتشر کرده است، رشد در صدی جمعیت مسلمانان نسبت به ادیان دیگر به صورت زیر به تصویر درآمده است:

نمودار ۱-۱ جمعیت مسلمانان از کل جمعیت جهان طی سال‌های ۱۹۹۰-۲۰۳۰ (Pew Research Center, 2011)

پیش‌بینی می‌شود نرخ رشد جمعیت مسلمانان در مقابل سایر ادیان طی دو دهه آینده به ترتیب ۱/۵٪ در برابر ۰/۷٪ باشد. در صورت تداوم روند کنونی ۴/۲۶٪ از

بجهود پژوهشگران بین‌المللی جهان در سال ۲۰۳۱ (۸۳ میلیارد نفر) مسامان خواهند بود (Pew Research Center, 2011: ۸۳).

بانکداری اسلامی بر مبنای اصل مشارکت در سود و زیان شکل گرفته است و پیشتر بر پوشش‌های حقوقی اقتصاد و سرمایه‌گذاری تاکید می‌کند. و همین امر آن را از بانکداری «ستتو، منفاآوت می‌سازد، به عبارت دیگر، مبنای بانکداری اسلامی، نه سود+مشخص بودن مسیر معرف منابع و نظارت بر عملیات بانکی است و بر این اساس، فرماندهی اسلامی وجوده سه‌ده‌گذاران طبق موازین شرعی و حقوقی و در قالب عمده معین، سرمایه‌گذاری می‌شود. این سازوکار بانک‌های اسلامی در مال‌های اخیر، به خصوص پس از بحران جهانی، مورد توجه بسیاری از اقتصاددانان و بانکداران قرار گرفته و تقاضا برای خدمات بانکداری اسلامی، بیش از پیش، افزایش یافته است. آمارها نشان می‌دهد که از سال ۱۹۹۵ تا ۲۰۰۹، کل دارایی‌های بانک‌های اسلامی، به طور متوسط، سالانه رشدی برابر ۲۴٪ داشته است. درواقع میزان دارایی‌های بانک‌های کشورهای اسلامی طی سال‌های ۱۹۹۵ تا ۲۰۰۲، به طور متوسط، ۱۶٪ افزایش یافته است و این میزان در سال‌های ۲۰۰۳ تا ۲۰۰۹ دو برابر شده و به رقم ۳۲٪ رسیده است. مرکز بازارهای نوظهور در سال ۲۰۱۳ مجموع دارایی‌های بانک‌های اسلامی را رقمی بالغ بر ۱۷ تریلیون دلار امریکا گزارش کرده است. دلایل این رشد سریع را می‌توان در افزایش تقاضا برای خدمات بانکداری اسلامی، و جذابیت خدمات مالی اسلامی حتی در میان غیر مسلمانان جستجو کرد. در حالی که بسیاری از بانک‌های غربی همچنان از تأثیرات منفی بحران مالی جهانی سال ۲۰۰۸ زیان می‌پستند، بانک‌های اسلامی از شکست‌های بعدی مصنون بوده‌اند. برخی این مسئله را به قوانین شرعی که از ورود به معاملات دارایی‌های موجود بحران جلوگیری می‌کند، نسبت می‌دهند (مهرابی، ۱۳۹۳).

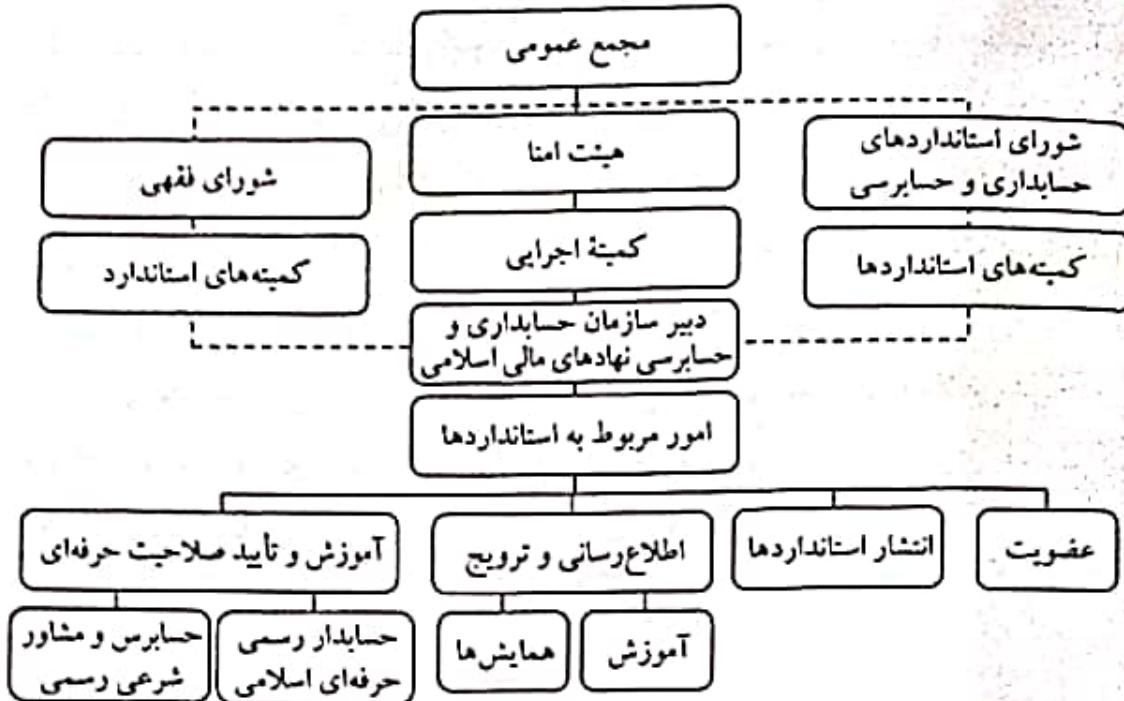
اما حسابداری اسلامی، همگام با پیشرفت‌های همه‌جانبه جهانی در عرصه مالی اسلامی سرکت نکرده است. نیاز به گزارشگری نهادهای مالی اسلامی از آنجا نشست گرفته است که نهادهای مالی اسلامی در اجرای استانداردهای حسابداری موجود از قبیل

استانداردهای مالی گزارشگری بین‌المللی^۱ و استانداردهای حسابداری داخلی^۲ که براساس نهادهای مالی یا ساختارها و رویه‌های معمول تدوین شده‌اند، به مشکل برخورده‌اند. از این‌رو، به لحاظ اهمیت و ضرورت موضوع، پژوهش‌های گسترده‌ای در این عرصه از سوی داتشگاه‌ها و سازمان‌های اسلامی انجام شد و درنتیجه این تحقیقات و در راستای تعقیل اهداف اسلامی، سازمان‌هایی با هدف تهیه و تدوین استانداردهای حسابداری مربوط به فعالیت نهادهای مالی اسلامی تأسیس شدند. این سازمان‌ها عبارت‌اند از:

سازمان حسابداری و حسابرسی نهادهای مالی اسلامی

در جریان پیدایش نهادهای مالی اسلامی تقاضای جوامع مسلمان برای ایجاد پیکره‌ای واحد از استانداردهای حسابداری پاییند به اصول اسلامی افزایش یافت. به لحاظ اهمیت و ضرورت موضوع تحقیقات گسترده‌ای در این عرصه از سوی سازمان‌های اسلامی همچون سازمان توسعه اسلامی^۳ انجام شد که درنتیجه این اقدامات و تحقیقات و در راستای تحقق اهداف اسلامی در سال ۱۹۹۱ سازمان حسابداری و حسابرسی نهادهای مالی اسلامی با هدف اولیه تهیه و تدوین استانداردهای حسابداری، حسابرسی، حاکمیتی و اخلاقی مربوط به فعالیت نهادهای مالی اسلامی با پیروی از اصول شرعی و در نظر گرفتن رویه‌ها و استانداردهای بین‌المللی در بحرین تأسیس شد. این سازمان تاکنون ۲۶ استاندارد حسابداری، با نام استانداردهای حسابداری مالی^۴، و ۵ استاندارد حسابرسی در مطابقت با احکام شریعت تدوین نموده است (سازمان حسابداری و حسابرسی نهادهای مالی اسلامی، ۱۳۸۹). این سازمان در چهارمین نشست سالیانه آکادمی بین‌المللی پژوهش‌های شریعت^۵ در سال ۲۰۱۲، تعداد اعضای خود را ۴۰۰ نهاد از ۴۰ کشور عنوان کرد. درواقع در این کشورها شاهد همزیستی استانداردهای گزارشگری مالی بین‌المللی و استانداردهای حسابداری اسلامی هستیم. تعداد اندکی از کشورها همانند پاکستان نیز نسبت به تدوین استانداردهای حسابداری اسلامی مجزا اقدام کرده‌اند.

1. International Financial Reporting Standards (IFRS)
2. Domestic Accounting Standards (DAS)
3. Islamic Development Bank (IDB)
4. Financial Accounting Standard (FAS)
5. International Shari'ah Research Academy (ISRA)

شکل ۱-۱ چارت سازمانی در سازمان حسابداری و حسابرسی نهادهای مالی اسلامی

هیئت استانداردهای حسابداری مالزی

هیئت استانداردهای حسابداری مالزی براساس قانون گزارشگری مالی سال ۱۹۹۷ به عنوان نهادی مستقل، به منظور تدوین و انتشار استانداردهای گزارشگری مالی در مالزی تأسیس شد. این هیئت به همراه بنیاد گزارشگری مالی^۱، چهارچوبی برای گزارشگری مالی در مالزی تدوین کردند. این چهارچوب شامل ساختار تدوین استاندارد مستقل و ارائه گزارشی از تمامی گروه‌های مرتبط با فرایند تدوین استاندارد شامل تهیه کنندگان پیش‌نویس، استفاده کنندگان، ناظرین و متخصصان حسابداری است. وظایف و قلمرو قدرت هیئت استانداردهای حسابداری مالزی براساس قانون ۱۹۹۷ شامل موارد زیر است:

- انتشار استانداردهای حسابداری جدید، بازنگری، تجدیدنظر در مورد آنها و یا به کارگیری استانداردهای حسابداری فعلی؛
- انتشار بیانیه‌های اصول گزارشگری مالی؛

۱. Financial Reporting Foundation (FRF)

- به عهده گرفتن مسئولیت ایجاد استانداردهای حسابداری محتمل و حمایت از آن؛
- ارائه مشاوره عمومی در صورت ضرورت؛
- ایجاد ساختاری مفهومی با هدف ارزیابی استانداردهای حسابداری ارائه شده؛
- اعمال تغییرات در استانداردهای حسابداری ارائه شده در صورت ضرورت؛
- تعیین دامنه و به کارگیری استانداردهای حسابداری.

از اقدامات این نهاد در راستای اجرایی نمودن اهداف اسلامی در حوزه اقتصادی و حسابداری اسلامی تأسیس دپارتمان توسعه اسلامی مالزی^۱ است که کتابی با نام راهنمای زکات در مالزی را در سال ۲۰۰۱ منتشر کرد.

گروه تدوین استاندارد آسیا - اقیانوسیه^۲

در نشست ۱۷ آوریل ۲۰۰۹ در پکن، با حضور نمایندگانی از کشورهای چین، ژاپن، کره، مالزی، سنگاپور، استرالیا، نیوزیلند، برونشویگ، هنگ کنگ، اندونزی و ماکانو موافقی مبنی بر ضرورت ایجاد پایگاهی برای بحث درباره مشکلات و ب اشتراک گذاری تجربیات تدوینگران استانداردهای گزارشگری مالی کشورهای منطقه صورت گرفت. درنتیجه، گروه تدوینگران استانداردهای آسیا و اقیانوسیه با هدف کمک به اعضا برای ارائه و بازخورد به هیئت استانداردهای حسابداری بینالمللی در زمینه کفايت و مطلوبیت استانداردهای گزارشگری مالی بینالمللی موجود و پیشنهادهایی در زمینه رویدادها و معاملات مالی اسلامی، کارگروه اسلامی را تشکیل داده است. مقر این کارگروه در مالزی است و کشورهای استرالیا، برونشویگ، کامبوج، چین، دوبی، هنگ کنگ، هند، اندونزی، عراق، ژاپن، قزاقستان، کره، ماکانو، مالزی، نپال، نیوزیلند، پاکستان، فیلیپین، عربستان، سنگاپور، سریلانکا، تایلند، ازبکستان و ویتنام در آن عضویت دارند.

(Asian-Oceanian Standard Setting Group (AOSSG), 2011)

1. Department of Islamic Development Malaysia (Also known as JAKIM)

2. Asian-Oceanian Standard Setting Group (AOSSG)

مرکز دانش مالیه اسلامی دلوبت

- موکر دانش مالیه اسلامی دلوبت^۱ در زمینه تدوین استانداردهای برای نوکر راهبردی و حاکم در مالیه اسلامی فعالیت می‌کند. حوزه‌های فعالیت این مرکز عبارتند از:
- ایجاد کتابخانه‌ای از گزارش‌های صنعت، استانداردها و کتاب‌های مرجع؛
- انتشار تحقیقات و گزارش‌های مرکز دانش مالیه اسلامی در مورد ذی‌نفعان صنعت؛

- انجام دادن تحقیقات در مورد رهبران مالیه اسلامی؛

- به اشتراک گذاری و پذیرفتن اسپوکن‌ها با حضور کارشناسان و سیاست‌گذاران؛
- انتشار نشریه‌ای اینترنتی برای به اشتراک گذاری فکر حاکم با مشتریان و بازارها.

ابن مرکز به طور همزمان، نقش تقویت‌کننده روابط منخصصان مالیه اسلامی دلوبت و فراهم‌سازی حمایت‌های فنی و تخصص عملی مرتبط با صنعت سرمایه اسلامی در مسائل دارایی سرمایه‌ای برای شرکا و رهبران خط خدماتی را بر عهده دارد. همچنین به مقررات، ساختاربندی محصول، ریسک و تحلیل اعتبار مدل‌های رتبه‌بندی همانند تحلیل اعتبار قوانین تجاری می‌پردازد.

هیئت خدمات مالی اسلامی

هیئت خدمات مالی اسلامی^۲ به طور رسمی در سوم نوامبر ۲۰۰۲ در کوالالامپور نسبت شد و در دهم مارس ۲۰۰۳ آغاز به کار کرد. این نهاد به عنوان واحد تدوین استاندارد بین‌المللی آرائس‌های نظارتی، متافع قطعی خویش را در کسب اعتمان از ثبات و پایایی صنعت خدمات مالی اسلامی فرار داده است، صنعتی که شامل بانکداری، بیمه و بازار سرمایه است. در راستای این هدف، هیئت خدمات مالی اسلامی با معرفی استانداردهای بین‌المللی جدید و با انخاذ استانداردهای بین‌المللی موجود مطابق با اصول شرعاً و نویسه به استفاده از آن‌ها سبب ارتقا و ترویج صنعت خدمات مالی اسلامی شفاف و معنquat می‌شود (Malaysian Accounting Standards Board (MASB), 2012).

1. Deloitte Islamic Finance Knowledge Center (IFKC)

2. Islamic Financial Services Board (IFSb)

هیئت خدمات مالی اسلامی ۱۹ استاندارد، اصول هدایت کننده و تصریف فنی برای صنعت خدمات مالی اسلامی منتشر کرده است. این نهاد به طور فعال به ارتقای سطح آگاهی در مورد مسائلی که با صنعت خدمات مالی اسلامی مرتبط‌اند و بایار مقررات و نظارت این صنعت مؤثرند، می‌پردازد. در این راستا و با توجه به افزایش رشد بین‌المللی محصولات بازار سرمایه اسلامی^۱، هیئت خدمات مالی اسلامی و کمیسیون سازمان‌های اوراق بهادار بین‌المللی و کمیسیون اوراق بهادار مالزی کتاب مشترکی را با عنوان الزامات افشاری محصولات بازار سرمایه اسلامی منتشر کرده‌است. کتاب مذکور لزوم تدوین استانداردهای نظارتی بین‌المللی و تدوین رویه‌های مربوط به الزامات افشاری محصولات بازار سرمایه اسلامی را بیان می‌کند و مسائل، رسیک و چالش‌های ناشی از افشاری ناکافی در حوزه‌های صکوک و طرح‌های سرمایه‌گذاری مشترک اسلامی و روشهای هر چه قوی‌تر استانداردهای افشاری محصولات بازار سرمایه اسلامی را بررسی می‌نماید. این کتاب زمانی منتشر شد که رشد فعالیت‌ها و معاملات بین‌المللی بازار سرمایه اسلامی، استانداردسازی ابعادی چون الزامات افشاراً ضروری ساخته است. بنابراین، این کتاب ارتقای الزامات افشاری بازار سرمایه اسلامی و افزایش محافظت سرمایه‌گذاران در بخش مهمی از یک سامانه مالی بین‌المللی را هدف گذاری نموده است.

نسبت حسابداری اسلامی و همگرایی حسابداری

دیدگاه نهادهای مذکور در مورد ایجاد همگرایی در استانداردهای حسابداری را می‌توان به دو دسته تقسیم کرد: دیدگاه نخست، وجود مجموعه‌ای مجرزاً از استانداردهای حسابداری اسلامی را ضروری می‌داند. بدین لحاظ اعمال استانداردهای گزارشگری مالی بین‌المللی را تنها در مواردی که با دین اسلام در تضاد نیستند، مجرزاً می‌شمارند و در صورت وجود شبیه مذهبی و یا خلاصه‌نمود لازم در این استانداردها استفاده از استانداردهای حسابداری اسلامی را الزامی می‌دانند. سازمان حسابداری و حسابرسی نهادهای مالی اسلامی با پیروی از این تفکر، خود را مهم‌ترین نهاد

۱. Islamic Capital Market (ICM)

تدوین کننده استانداردهای حسابداری اسلامی معرفی کرده است. بسیاری از کشورهای ارائه دهنده خدمات مالی اسلامی و پیرو این دیدگاه نیز از استانداردهای تدوین شده از سوی این سازمان در کنار استانداردهای گزارشگری بین‌المللی استفاده می‌کنند. درواقع در این کشورها شاهد همزیستی استانداردهای گزارشگری مالی بین‌المللی و استانداردهای حسابداری اسلامی هستیم. تعداد اندکی از کشورهای پیرو این تفکر همانند پاکستان نیز نسبت به تدوین استانداردهای حسابداری اسلامی مجزا اقدام کرده‌اند (AOSSG, 2011).

براساس دیدگاه دوم، وجود مجموعه‌ای مجزا از استانداردهای اسلامی زمینه را برای بروز تقلب و فرصت‌های آربیتریزی فراهم می‌آورد. طرف‌داران این دیدگاه راه حل مناسب را گنجاندن مسئله حسابداری اسلامی در برنامه کاری هیئت استانداردهای حسابداری بین‌المللی می‌دانند. از هیئت استانداردهای حسابداری مالزی و گروه تدوین استانداردهای آسیا-اقیانوسیه، می‌توان به عنوان سرد DARAN این دیدگاه نام برد. هر دو سازمان مذکور برای ارائه رهنمودهای حسابداری اسلامی و حل چالش‌های این حسابداری به وسیله استانداردهای گزارشگری مالی بین‌المللی با هیئت استانداردهای حسابداری بین‌المللی همکاری می‌کنند.

آیین رفتار حرفه‌ای حسابداری اسلامی

تداوم حیات هر حرفه و اشتغال اعضای آن منوط به نوع و کیفیت خدماتی است که ارائه می‌دهد و اعتبار و اعتمادی است که درنتیجه ارائه این خدمات به دست می‌آورد. این اعتبار و اعتماد سرمایه اصلی هر حرفه است و حفظ آن اهمیت فراوانی دارد. یکی از مهم‌ترین نقش‌های حسابداری به عنوان رشته‌ای از دانش بشری، فراهم ساختن امکان پاسخگویی مدیران و مبادران سازمان‌ها و بنگاه‌های عمومی و خصوصی به اشخاص ذی حق، ذی نفع و ذی علاقه است. این نقش را حسابداران حرفه‌ای در قالب گزارش‌های مختلف مالی مؤسسات گوناگون ایفا می‌کنند. حسابدارانی که چنین خدماتی ارائه می‌دهند در صورتی نتایج کارشان قابل اعتماد و انکا خواهد بود که علاوه بر دانش، مهارت، تجربه و آموزش مستمر از فضیلت‌های اخلاقی چون درستکاری، واقع‌بینی و صداقت برخوردار باشند و خدمات حرفه‌ای

۲۹ حسابداری این را می‌توان خود فواید مالکیت این را نمود. بجزگونه‌گئی رفتار سرفهای خود را با رعایت آیین رفتار پذیرفته شده‌ای، از هجات و دهداد، بجزگونه‌گئی رفتار سرفهای خود را با رعایت آیین رفتار پذیرفته شده‌ای، از هجات و دهداد، مورد بحث و اثبات از نظر قرار نگرفته است! حسابداران از شیرباز در اذیبات حسابداری، مورد بحث و اثبات از نظر قرار نگرفته است! اما تدوین آیین رفتار و به مخصوص الزام به اجرای آن با پیداپیش و گسترش شکل‌های حرفاًی حسابداری در پهنه جهان قرین بوده است. در مواردی نیز مراجع دولتی یا عمومی، آیین رفتار حسابداران حرفاًی را تدوین و مقرر کرده یا آیین رفتار تهیه شده، از سوی تشکل‌های حرفاًی را تأیید یا تصویب کرده‌اند. این امر، به خصوص در مورد خدمات حرفاًی حسابداران به عموم مردم در قالب حسابرس

صورت‌های مالی شرکت‌های سهامی عام نمود دارد.^{۱۳۸۹} صورت‌های مالی شرکت‌های نهادهای مالی اسلامی در سال ۱۴۹۸ بسازمان حسابداری و حسابرسی نهادهای مالی اسلامی برای عنوان نخستین سازمان، اقدام به تدوین و توسعه آیین رفتار حرفاًی مبتنی بر حسابداران نموده است. آیین رفتار حرفاًی اسلامی، چهارچوب اخلاقی مبتنی بر اصول شریعت برای حسابداران ارائه می‌دهد. فرض بنیادی آیین رفتار حرفاًی اسلامی، پیروی حسابداران مسلمان از این آیین نامه براساس اعتقادات مذهبی و وسیله‌ای برای اطاعت از دستورهای خداوند و خودداری از اعمال حرام است.

(سازمان حسابداری و حسابرسی نهادهای مالی اسلامی، ۱۳۸۹).
هدف این آیین رفتار حرفاًی اسلامی، توسعه آگاهی اخلاقی حسابداران از طریق جلب توجه آن‌ها به مسائل اخلاقی موجود در حرفة است. ساختار آیین رفتار حرفاًی اسلامی سازمان حسابداری و حسابرسی نهادهای مالی اسلامی مشکل از سه بخش است (Abdul Rahman, 2003): ۱) بیان شرعی اخلاق حرفاًی حسابداری، ۲) اصول اخلاق حرفاًی برای حسابداران، و ۳) قواعد سلوک اخلاق حرفاًی حسابداران.
۱. بیان شرعی اخلاق حرفاًی حسابداری، هفت مورد را ترسیم کرده است:
درستکاری، حفظ مقام خلیفة‌الله‌ی، صداقت، تقوا، عدالت، ترس از خدا و پاسخگویی در محضر خداوند. سازمان حسابداری و حسابرسی نهادهای مالی اسلامی، با توجه به این هفت مورد، شش اصل اخلاق حرفاًی زیربنایی را به این شرح تدوین کرده است (Abdul Rahman, 2010):

• اصل درستکاری در اسلام به حسابدار شایسته و واجد شرایط اشاره دارد.

خداآوند در قرآن می‌فرماید که «بهترین کسی را که می‌توانی استخدام کنی آن کسی است که قوی و امین باشد (و او همین مرد است)!» (قصص، ۲۶).

• اصل حفظ مقام خلیفة‌الله‌ی بجهاتین پروردگار بودن انسان در زمین اشاره دارد. خداوند در قرآن می‌فرمایند (به خاطر بیاور) هنگامی را که پروردگارت به فرشتگان گفت: «من در روی زمین، جانشینی [=نماینده‌ای] قرار خواهم داد». فرشتگان گفتند: «پروردگار!» آیا کسی را در آن قرار می‌دهی که فساد و خون‌ریزی کند؟! (زیرا موجودات زمینی دیگر، که قبل از این آدم وجود داشتند نیز، به فساد و خون‌ریزی آلوده شدند. اگر هدف از آفرینش این انسان، عبادت است)، ما تسبیح و حمد تو را به جا می‌آوریم، و تو را تقدیس می‌کنیم». پروردگار فرمود: «من حقایقی را می‌دانم که شما نمی‌دانید» (بقره، ۳۰). مالکیت انسان بر اموال به خودی خود هدف غایی نیست، بلکه وسیله‌ای است برای فراهم‌سازی زندگی شایسته برای خود فرد و خانواده و جامعه او. انسان باید فرامین‌الله‌ی را اجرا کند، زیرا خداوند صاحب و مالک واقعی اموال است. انسان فقط جانشین خداوند در این جهان است و باید برای راه و روش کسب ثروت خویش و همچنین روش استفاده از آن در مقابل خداوند پاسخگو باشد.

• صداقت چهار پایه اخلاق فاضله یعنی عفت، شجاعت، حکمت و عدالت را دربر می‌گیرد. خداوند در آیه ۱۵ سوره حجرات صدق را مجموعه‌ای از ایمان و عملی معرفی می‌کند که در آن هیچ‌گونه تردید و تخلّف نباشد.

• تقوا به معنی ترس از خداوند در نهان و آشکار با رعایت احکام‌الله و اجتناب از اعمال منوع و حرام است. تقوا همچنین به انجام دادن عمل صالح، امر به معروف و نهی از منکر منجر می‌شود.

• عدالت در چهارچوب وظایف یک حسابدار به این معناست که فرد باید خود را در انجام دادن وظایف حرفه‌ای محدود نماید، و باید برای رسیدن به درجه بالایی از کمال در کار خود به بهترین نحو ممکن تلاش کند. بدین معنا که حسابدار قبل از ترس از موفق و یا استفاده کنندگان، باید در درجه اول از خدا بترسد.

• از نظر پاسخگویی، یک حسابدار مسلمان باید خود را در قبال همه اعمال و وظایف حرفه‌ای خویش در این دنیا و در جهان آخرت پاسخگو بداند.

جهود آرا آبروز رفته از سازمان حسابداری و حسابرسی نهادهای مالی اسلامی قواعد سلوک اخلاقی

جهود اخلاقی

۱. قابل اعتماد بودن از جهت اثرباری
صادقانه، مطلوب و با شفافیت کافی
۲. خودداری از افشاء اطلاعات محروم‌انه، به استثنای الزام
استانداردهای حسابداری و حسابرسی مرتبط
۳. خودداری از استفاده از اطلاعات محروم‌انه برای کسب
منفعت غیر اخلاقی

۴. خودداری از هرگونه اقدام و یا رفتاری که معکن است
اهداف دینی و اخلاقی مؤسسه را به خطر اندازد

۵. مشروعیت تسلیم وظایف ۱. اولویت پاسخگویی به خدا بر پاسخگویی به دیگران
حرفه‌ای برای مکلف با شریعت ۲. آموزش وسی مربوط به قواعد و اصول شریعت، به
خصوص در مورد معاملات مالی از طریق آگاهی از
اصول و قواعد شرعی مربوط به معاملات مالی از طریق
آموزش‌های وسی
۶. تأیید مشروعيت دینی رویدادهای حسابداری با
حسابرسی

۷. اطمینان از انتباخ معاملات و فعالیت‌های تجاری با
شریعت

۸. عدم پذیرش هدایا و مواردی که استقلال و اهداف
تعصب و جایبداری، اعتبار از حرفة‌ای را تهدید کند
در بحیری (اختلاف) و نقشع و ۹. اعتبار از تضاد منافع واقعی و یا ظاهری، همانند روابط
لسته‌آل در واقعیت و همچنین شخصی یا خانوادگی
غیر قدر ۱۰. اعتبار از موقعیت‌هایی که استقلال را چه در واقع و
چه در ظاهر به خطر اندازد، همانند تملک در صد قابل
توجهی از سهام صاحب کار
۱۱. خودداری از انجام دادن فعالیت‌های حرفة‌ای دیگر در
طول حسابرسی
۱۲. اعتبار از تعیین کارمزد مشروط، برای مثال کارمزد
مشروط به نتایج حسابرسی

اصول اخلاقی	قواعد سلوک اخلاقی
۴. صلاحیت حرفه‌ای؛ انجام دادن مناسب و دقیق وظایف، و پاسخگویی به خداوند پیش از موفق، صاحب کار، و جامعه	۱. دستیابی به سطح مناسب صلاحیت دانشگاهی و حرفه‌ای، دانش کافی به شریعت مربوط به معاملات مالی، و همگام بودن با توسعه حرفه و استانداردهای حسابداری صورت عدم برخورداری از صلاحیت حرفه‌ای کافی
۳. ارائه خدمات حرفه‌ای با کیفیت بالا مطابق با قواعد و اصول شریعت، و قوانین مرتبط	۲. خودداری از پذیرش انجام دادن وظایف حرفه‌ای در
۴. کسب اطمینان از کنترل کیفیت زیرستان و دستیاران در انجام دادن وظایف حرفه‌ای	
۵. کسب اطمینان از کامل و شفاف بودن گزارش و پشتیانی از طریق تحلیل مناسب اطلاعات مربوط و قابل اتکا	
۵. رفتار ایمان محور؛ رفتار مرتبط با ارزش‌های اسلامی و اصول و قوانین شریعت	۱. توجه دائم به نظارت خداوند بر اعمال (خودناظارتی)
	۲. توجه دائم به پاسخگویی در برابر خداوند در روز قیامت (خودپاسخگویی)
۳. صداقت در انجام دادن وظایف حرفه‌ای، به دست آوردن رضایت خدا و استقامت در برابر فشارهای انسانی	
۴. انجام دادن پیمانها و قرارها	
۵. همکاری با دیگران برای اطمینان از انجام دادن یکتواخت و کارآمد وظایف حرفه‌ای	
۶. رفتار محبت‌آمیز و برادرانه با دیگران برای رضای خدا به منظور افزایش همکاری و اعتماد متقابل	
۷. عطوفت با دیگران و حل مشکلات آنها	
۸. الگوی مناسبی برای دستیاران و زیرستان بودن	
۶. رفتار حرفه‌ای و استانداردهای فنی؛ انطباق با استانداردهای حسابداری و حسابرسی مربوط	۱. تطابق با استانداردهای حسابداری و حسابرسی مربوط
	۲. با پشتکار انجام دادن وظایف حرفه‌ای مرتبط اعمال شده از سوی
	۳. خودداری از انجام دادن فعالیتها و رفتارهایی که جامعه، مادامی که از قواعد و استقلال را به خطر اندازد، همانند تبلیغات به نحوی که با اصول شریعت تخطی نداشته باشد
	۴. در تغییر حسابرس، حسابرس جدید باید علل جایگزینی را بداند و در صورت مقبولیت دلایل و عدم جایگزینی به دلیل فشار (به خصوص مذهبی)، کار را پذیرد

۲. بخش دوم آین رفتار حرفه‌ای اسلامی سازمان حسابداری و حسابرسی نهادهای مالی اسلامی، به ارائه اصول اخلاق حرفه‌ای برای حسابداران می‌پردازد. این اصول اخلاقی مواردی از قبیل قابل اعتماد بودن، مشروعتی، استقلال، صلاحیت حرفه‌ای، رفتار ایمان محور، رفتار حرفه‌ای و استانداردهای فنی را مشخص می‌کند. در نهایت، برای تمام شش اصل اخلاقی، راهنمودهای کار در حرفه ایشان تدوین شده است.

۳. بخش آخر آین رفتار حرفه‌ای اسلامی، قواعد سلوک اخلاق حرفه‌ای برای حسابداران را تصریح می‌کند. جدول ۱-۱ اصول اخلاق حرفه‌ای و قواعد سلوک اخلاق حرفه‌ای سازمان حسابداری و حسابرسی نهادهای مالی اسلامی را به صورت خلاصه ارائه می‌نماید (سازمان حسابداری و حسابرسی نهادهای مالی اسلامی، ۱۳۸۹).

پرسش‌ها

۱. جایگاه حسابداری در قرآن و اسلام را تشریح کنید.
۲. با توجه به وجود مجموعه‌ای یکپارچه از استانداردهای حسابداری و بین‌المللی شدن این استانداردها، توجه به حسابداری اسلامی چه ضرورتی دارد؟
۳. جایگاه و میزان اهمیت حسابداری اسلامی در عرصه بین‌المللی را تشریح کنید.
۴. دیدگاه حسابداری اسلامی نسبت به آین رفتار حرفه‌ای را بیان کنید.

فصل دوم

گزارشگری مالی بانک‌ها و نهادهای مالی اسلامی

حسابداری مالی از منظر سازمان حسابداری و حسابرسی نهادهای مالی اسلامی سازمان حسابداری و حسابرسی نهادهای مالی اسلامی، خود را نیاد پیشو در تدوین مجموعه‌ای مجزا از استانداردهای حسابداری اسلامی معرفی می‌کند. از دیدگاه این سازمان، حسابداری مالی به مرور زمان و در جهت رفع نیازهای واحدهای تجاری به منظور تعیین حقوق و تعهدات و نتایج عملیات و جریان وجوه نقد آن، و گزارش اطلاعات درباره آن‌ها به اشخاص ذی‌نفع و ذی‌علقه در امور واحد تجاری، پدید آمده است. هدف از ارائه این اطلاعات، کمک به ذی‌نفعان در اتخاذ تصمیم مناسب درباره واحد تجاری است. با توجه به نتایج این تصمیمات، حسابداری مالی نقش مهمی در هدایت منابع اقتصادی به واحدهای تجاری مختلف ایفا می‌کند. تصمیمات مالی، از جمله بر مبنای اطلاعات ارائه شده از سوی حسابداری مالی که یکی از منابع مهم اطلاعات اساسی مورد نیاز برای تصمیم‌گیری است، پایه‌ریزی می‌شود. در دوره تکامل حسابداری مالی اصول و قواعدی تکوین یافته است که فرایند حسابداری مالی، اهداف عمومی و محدودیت‌های آن را مشخص می‌سازد (سازمان حسابداری و حسابرسی نهادهای مالی اسلامی، ۱۳۸۹: ۲۰).

از دیدگاه سازمان حسابداری و حسابرسی نهادهای مالی اسلامی، فرایند

حسابداری مالی به این شرح است (سازمان حسابداری و حسابرسی نهادهای مالی اسلامی، ۱۳۸۹: ۲۱):

۱. شناخت حقوق و تعهدات مالی واحدهای تجاری در یک تاریخ معین و تغیرات در این حقوق و تعهدات درنتیجه معاملات و سایر رویدادهای واقع شده در یک دوره زمانی معین؛
۲. اندازه‌گیری آثار مالی معاملات انجام شده و سایر رویدادهای واقع شده در یک دوره زمانی معین؛
۳. طبقه‌بندی آثار مالی معاملات انجام شده و سایر رویدادهای واقع شده به منظور تعیین نتایج عملیات واحد تجاری و سایر تغیرات در وضعیت مالی آن از جمله جریان‌های نقدی؛
۴. تهیه گزارش‌های ادواری در مورد وضعیت مالی واحد تجاری در یک تاریخ معین و نتایج عملیات و جریان وجوه نقد آن در یک دوره معین.

اهداف حسابداری از دیدگاه سازمان حسابداری و حسابرسی نهادهای مالی اسلامی

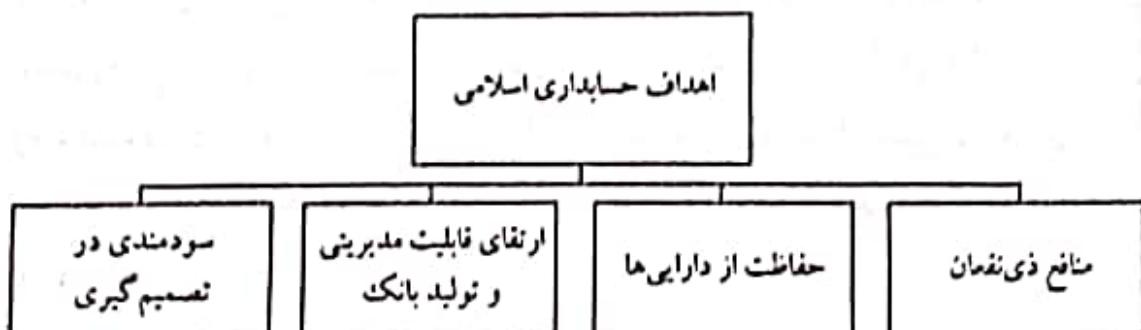
سازمان حسابداری و حسابرسی نهادهای مالی اسلامی در جلسات متعدد کمیته استانداردهای تشکیل شده از سوی هیئت فقهی، دو رویکرد را در زمینه تدوین اهداف حسابداری اسلامی بررسی کرد (سازمان حسابداری و حسابرسی نهادهای مالی اسلامی، ۱۳۸۹: ۳۰):

- تدوین اهداف حسابداری اسلامی بدون توجه به وضعیت حسابداری مرسوم و سپس بررسی این اهداف با توجه به مبانی نظری حسابداری معاصر؛
- پذیرش اهداف حسابداری مرسوم و سپس تطبیق آن‌ها با اصول و رهنمودهای اسلامی و عدم پذیرش موارد مغایر شریعت اسلام.

در نهایت و پس از بررسی‌های صورت گرفته، هیئت تدوین استانداردهای حسابداری مالی اسلامی استناده از روش دوم را برای تعیین اهداف حسابداری مالی

برانک‌ها و مؤسسات مالی اسلامی، برگزیده، بر این اساس اهداف حسابداری سازمان حسابداری و حسابرسی نهادهای مالی اسلامی عبارت‌اند از (سازمان حسابداری و حسابرسی نهادهای مالی اسلامی، ۱۳۸۹؛ ۲۲۰):

۱. تعیین منافع و تعهدات همه ائمه خاص ذی نفع، از جمله حقوقی و تعهدات ناشی از معاملات و سایر رویدادهای تکمیل شده، ملیق اصول شریعت اسلامی و مقامات مظلوبیت، نیکوکاری و رعایت ارزش‌های تجارت اسلامی آن
۲. کمک به حفاظت از دارایی‌ها و حقوق بانک اسلامی و همچنین حقوق دیگران با روش مناسب
۳. کمک به ارتقای قابلیت مدیریتی و تولیدی بانک اسلامی و تشویق به انطباق آن با اهداف و سیاست‌های تدوین شده و بالاتر از همه رعایت شریعت اسلامی در همه معاملات و رویدادهای آن
۴. ارائه اطلاعات مهم به استفاده کنندگان این گزارش‌ها، در راستای کمک به آنان برای تصمیم‌گیری درست در معامله با بانک‌های اسلامی.

شکل ۲-۱ اهداف حسابداری از دیدگاه سازمان حسابداری و حسابرسی نهادهای مالی اسلامی

همان‌طور که از نام سازمان حسابداری و حسابرسی نهادهای مالی اسلامی برمی‌آید، این اهداف محدود و مختص به بانک‌ها و نهادهای مالی اسلامی است.

چالش‌های حسابداری اسلامی
دین میان اسلام، عدالت را یکی از مهم‌ترین اصول و لازمه سعادت بشر می‌داند و

این موضوع را در نامی ابعاد زندگی بشری مورد تأکید و بررسی فراوان فرموده
است. در مجموع می‌توان ادعا کرد که حدود پنجمین از آیات قرآن به صور متنی
و یا غیر متنی به این بحث اشاره دارد. یعنی از مهم ترین ابعاد متافز از عدالت
حوزه اقتصادی است. عدالت اقتصادی به معنای مراعات حقوق قدری در سیزده
رفتارها و روابط اقتصادی است. این هدف اقتصادی، هنگامی به طور کامل محقق
می‌شود که هر یک از افراد جامعه، به حق خود از ثروت و درآمدهای جامعه دست
یابد. بخشی از برنامه اسلام به حوزه مدنی و عدالت اقتصادی اختصاص یافته و
قوایین و الزاماتی در راستای تحقق عدالت و افزایش رفاه اقتصادی وضع شده
است. یعنی از راهکارهای اسلام برای برقراری عدالت اقتصادی، برداخت زکان
است. رویکرد دیگری که اسلام برای برقراری عدالت اقتصادی در جامعه پیش
گرفته است، منوعیت ریاست. دین میان اسلام در راستای برقراری عدالت و
ساوات هر چه بیشتر در حوزه اقتصادی بهره را منع و فواین و مقرراتی برای
تبهیل امور اقتصادی اسلامی وضع کرده است. موارد مذکور یا بعث ایجاد تغییراتی
در بانکداری اسلامی در مقایسه با بانکداری مرسوم شده و در ادامه موجب بروز
جالش‌های نیز در زمینه حسابداری مورد نیاز معاملات شرعاً گردیده است. از این
دو رهبردهای تدوین شده از سوی سازمان حسابداری و حسابرسی نهادهای مالی
اسلامی نسبت به آنچه در حسابداری مرسوم ارائه شده است تفاوت دارد (رام روز،
(۱۳۹۴).

رجحان محتوا بر شکل و ارزش زمانی بول

از آنجا که ساختار قراردادهای مورد استفاده مالیه اسلامی نسبت به مالیه مرسوم
متناول است، برخی بر این عقیده‌اند که ارائه تصویری شفاف از وضیعت مالی
نهادهای اسلامی تنها با تدوین مجموعه متداولی از استانداردهای حسابداری مسأله
خواهد شد. سازمان حسابداری و حسابرسی نهادهای مالی اسلامی بزرگ‌ترین حامی
این تفکر محظوظ می‌شود رویکرد این سازمان پذیرش اصول پذیرفته شده

حسابداری به استثنای مواردی است که با شریعت در تضاد است، بنابراین، برخلاف مقابله‌ی چون به موقع بودن، قابلیت اتکا و قابل فهم بودن، دو مفهوم کلیدی رجحان محتوا بر شکل و ارزش زمانی پول را مقبول نمی‌داند. به طور خاص این سازمان استفاده از مفهوم رجحان محتوا بر شکل در طبقه‌بندی اجاره‌ها به عملیاتی و سرمایه‌ای را مغایر شریعت اسلام می‌داند. بدین ترتیب، صورت‌های مالی آماده شده براساس استانداردهای سازمان حسابداری و حسابرسی نهادهای مالی اسلامی با صورت‌های مالی آماده شده براساس استانداردهای گزارشگری مالی بین‌المللی، تفاوت چشمگیری خواهند داشت (رام‌روز، ۱۳۹۴).

اجاره اسلامی

تفصیلاً در تمامی کلاس‌ها و دوره‌های حسابداری اسلامی، اجاره به عنوان نمونه‌ای از عدم پاسخگویی استانداردهای گزارشگری مالی بین‌المللی به معاملات اسلامی تدریس می‌شود. از منظر استاندارد حسابداری بین‌المللی شماره ۱۶ با عنوان «اجاره‌ها»، اجاره زمانی سرمایه‌ای تلقی می‌شود که مزايا و مخاطرات مالکیت دارایی را اساساً به اجاره کننده منتقل کند (IAS 17, 2012, Paragraph 4-10).

به عبارت دیگر، سرمایه‌ای یا عملیاتی بودن اجاره بر محتوای قرارداد مبنی است، نه بر شکل آن. شرایطی که بر طبق آن اجاره به عنوان سرمایه ثبت می‌شود، عبارت‌اند از:

- طبق قرارداد، در پایان مدت اجاره، مالکیت دارایی به اجاره کننده منتقل می‌شود.

- پایان مدت اجاره، اجاره کننده از اختیار خرید دارایی به قیمتی کمتر از ارزش روز برخوردار می‌شود. در آغاز دوره قرارداد اجاره، این اطمینان وجود دارد که اختیار خرید فراهم است.

- حتی در صورت عدم انتقال مالکیت دارایی، مدت اجاره بخش عمده‌ای از عمر اقتصادی دارایی مورد اقتصادی را تشکیل دهد.

- ارزش فعلی حداقل مبالغ اجاره در آغاز اجاره، حداقل اساساً معادل ارزش منصفانه دارایی مورد اجاره باشد.
 - دارایی مورد اجاره، ماهیت خاصی داشته باشد به گونه‌ای که تنها اجاره کننده بتواند بدون انجام دادن تغییرات قابل ملاحظه، از آن استفاده کند. استاندارد بین‌المللی گزارشگری مالی شماره ۱۶، اجاره‌دهنده را موظف می‌کند دارایی اجاره داده شده را به عنوان مطالبات و به مبلغ سرمایه‌گذاری خالص در اجاره، در صورت وضعیت مالی خود ارائه کند (International Financial Reporting Standard).
- ((IFRS 16, 2016))

در مقابل، از منظر سازمان حسابداری و حسابرسی نهادهای مالی اسلامی، اجاره کننده مالکیت دارایی را به دست نمی‌آورد و ریسک و مزایای مالکیت نیز به او منتقل نمی‌شود. درنتیجه، اجاره را هرگز نمی‌توان سرمایه‌ای محسوب کرد. استاندارد حسابداری مالی شماره ۸ سازمان حسابداری و حسابرسی نهادهای مالی اسلامی با عنوان «اجاره و اجاره به شرط تملیک»، تقریباً با چنین استدلالی احتساب تمامی اجاره‌ها به جز به شرط تملیک را به عنوان اجاره‌های عملیاتی الزامی می‌داند. به عبارت دیگر، هیچ اجاره‌ای اعم از اسلامی و غیر اسلامی، سرمایه‌ای محسوب نمی‌گردد؛ زیرا مالکیت دارایی در اختیار اجاره‌دهنده باقی می‌ماند (Financial Accounting Standard (FAS) 8, 2010).

هیئت استانداردهای حسابداری مالزی، علی‌رغم همگرایی با هیئت استانداردهای حسابداری بین‌المللی، در سال ۲۰۰۶ با انتشار بیانیه فنی شماره ۲^۱ در مورد اجاره اسلامی، در اجاره‌های سرمایه‌ای هم راستا با استاندارد حسابداری مالی شماره ۸ سازمان حسابداری و حسابرسی نهادهای مالی اسلامی، هر دو طرف رابه شناسایی دارایی مورد اجاره به عنوان دارایی در صورت وضعیت مالی خود ملزم نمود. دلیل این استدلال انتقال منافع و مخاطرات دارایی به اجاره کننده و لزوم

شناسابی، دارایی، از سوی وی از پکسون، و استناد فقهی مبنی بر شناسابی دارایی به لایل مالکیت دارایی به وسیله اجراه دهنده بوده است. از این منظر، هیئت امنا زدارندهای حسابداری مالزی با دیدگاه سازمان حسابداری و حسابرسی نهادهای مالی اسلامی موافقت کرده است.

اندازه‌گیری در حسابداری اسلامی

در اغلب منابع حسابداری اسلامی، از زکات به منزله سنگ بنای تعیین ابزارهای اندازه‌گیری یاد شده است (Aljedaibi, 2014; Ibrahim, 2000). لایل آن عبارت از:

۱. زکات، مفهومی در اسلام است که به طور مستقیم با اندازه‌گیری دارایی‌ها سروکار دارد، در قرآن و احادیث رهنمودهایی در مورد اندازه‌گیری زکات وجود دارد،

۲. در بیانی از آیات پرداخت زکات بلا فاصله پس از دستور اقامه نماز، بر مسلمانان واجب شده است و از ستون‌های دین اسلام محسوب می‌شود. بنابراین، مسلمانان برای انجام دادن این تعهد باید ابزارهای لازم (از جمله حسابداری) را به کار گیرند،

۳. توسعه حسابداری در دولت‌های اولیه اسلامی، ارتباط مستقیم با زکات داشته است، در آن زمان دولت اسلامی، دفترها و گزارش‌های حسابداری را به منظور محاسبه زکات و پاسخگویی در مورد آن تهیه می‌کرد.

دیدگاه غالب در مورد زکات استفاده از قیمت فروش در زمان ایجاد تعهد پایت زکات است. بنابراین، مؤسسات تجاری اسلامی باید از بهای جاری و نه بهای تمام شده تاریخی استفاده کنند.

سازمان حسابداری و حسابرسی نهادهای مالی اسلامی نیز از این دیدگاه بپردازند و ضمن ارائه استاندارد حسابداری مالی شماره ۹ در مورد زکات، استفاده از ارزش متعارف را در محاسبه زکات لحاظ نموده است. برآسان استاندارد

حسابداری مالی شماره ۹ در استفاده از روش خالص دارایی‌ها، مبنای زکات به این شرح تعین می‌شود (FAS 9, 2010, Paragraph 2.9):

مبنای زکات = دارایی‌های مشمول زکات - (بدهی‌هایی که در طی سال مالی متنهی به تاریخ ترازنامه سررسید می‌شوند + حقوق صاحبان حساب‌های سرمایه‌گذاری محدود نشده + حقوق اقلیت + حقوق متعلق به دولت + حقوق موقوفه + حقوق متعلق به صندوق خیریه و زکات + حقوق متعلق به سازمان‌های غیر انتفاعی به جز موارد شخصی).

دارایی‌های مشمول زکات شامل وجه نقد و معادل نقد، حساب‌های دریافتی پس از کسر ذخیره مطالبات مشکوک الوصول، دارایی‌های کسب شده برای دادوستد (برای مثال موجودی‌ها، اوراق بهادر قابل خرید و فروش، و املاک)، و دارایی‌های تأمین مالی (برای مثال مصاریه، مشارکت، و استصناع). دارایی‌های تأمین مالی باید پس از کسر ذخایر کاهش قیمت و مطالبات لاوصول در نظر گرفته شود. وجود مصرف شده برای کسب دارایی‌های ثابت مرتبط با دارایی‌های تأمین مالی باید کسر شود. دارایی‌های تحصیل شده برای دادوستد، باید به ارزش معادل وجه نقد آن‌ها در تاریخی که زکات سررسید می‌شود، ارزیابی گردد. در تعیین دارایی‌های مشمول زکات که برای دادوستد یا به صورت محصولات کشاورزی یا احشام در دسترس است، باید به نرخ و نصابی (حداقل مبلغ غیر مشمول زکات) که برای این نوع دارایی‌ها بر طبق شریعت اسلامی تخصیص داده شده است، توجه شود.

به علاوه، سازمان حسابداری و حسابرسی نهادهای مالی اسلامی برای تحسین بار در سال ۱۹۹۶ ارزش متعارف را در استانداردهای حسابداری مالی مصاریه و مشارکت به منظور اندازه‌گیری سرمایه فراهم شده معرفی کرد. چهارچوب مفهومی منتشر شده در سال ۲۰۰۹ بخشی را به ارزش متعارف به عنوان مفهوم اندازه‌گیری اختصاص داده و آن را چنین تعریف نموده است: از نظر سازمان حسابداری و حسابرسی نهادهای مالی اسلامی، ارزش متعارف بیانگر برآورد مبلغ وجه نقد یا معادل وجه نقدی است که بابت فروش دارایی، دریافت خواهد شد یا مبلغ وجه نقد یا معادل وجه نقدی که بابت تسویه یا انتقال بدهی در معامله معمول بین خریدار و فروشنده‌ای با رضایت و

براساس استاندارد حسابداری مالی شماره ۳ با موضوع تأمین مالی از طریق مضارب، سرمایه تأمین مالی مضارب (وجه نقد یا غیر نقد) باید در زمانی که به مضارب پرداخت یا در اختیار وی قرار داده می‌شود، شناسایی شود. این سرمایه اگر به صورت وجه نقد پرداخت شده باشد، باید به میزان مبلغ پرداخت شده یا میزانی که در اختیار مضارب قرار گرفته، اندازه‌گیری شود. در صورتی که سرمایه به صورت غیر نقد تأمین مالی شده باشد، به ارزش منصفانه دارایی‌ها ارزیابی می‌گردد و چنانچه ارزیابی دارایی‌ها به تفاوتی بین ارزش منصفانه و ارزش دفتری منجر شود، چنین تفاوتی به عنوان سود یا زیان بانک اسلامی شناسایی می‌شود. هزینه‌های عملیات مورد توافق متحمل شده به وسیله یک یا هر دو طرف به عنوان قسمی از سرمایه مضارب تلقی نمی‌شود، مگر این که هر دو طرف در این مورد به توافق رسیده باشند.

براساس استاندارد حسابداری مالی شماره ۴ با موضوع تأمین مالی از طریق مشارکت، سرمایه تأمین مالی در زمانی که به صورت وجه نقد پرداخت شده باشد، باید به میزان مبلغ پرداخت شده یا میزانی که در اختیار مشتری قرار گرفته، در حساب مشارکت منظور شود. سهم بانک اسلامی از سرمایه مشارکت که به صورت غیر نقد تأمین شده باشد، به ارزش منصفانه دارایی‌ها اندازه‌گیری می‌شود و چنانچه ارزیابی دارایی‌ها به تفاوتی بین ارزش منصفانه و ارزش دفتری منجر شود، چنین تفاوتی به عنوان سود یا زیان بانک اسلامی شناسایی می‌گردد. هزینه‌های مرتبط با قرارداد که به وسیله یک یا هر دو طرف انجام می‌شود به عنوان بخشی از سرمایه مشارکت محسوب نمی‌شود، مگر این که هر دو طرف در این مورد به توافق رسیده باشند (سازمان حسابداری و حسابرسی نهادهای مالی اسلامی، ۱۳۸۹: ۲۱۱).

افشا

اصطلاح افشا در گستردۀ ترین مفهوم خود به معنای ارائه اطلاعات است. حسابداران از این عبارت به صورت محدودتری استفاده می‌کنند و منظور آن‌ها انتشار اطلاعات مالی

مربوط به یک شرکت در گزارش‌های مالی (مسئولاً در قالب گزارش‌های سالانه) است. در برخی موارد، این مفهوم باز هم محدودتر و به معنی ارائه اطلاعاتی است که در متن صورت‌های مالی منظور نشده است (ستایش و دیگران، ۱۳۹۰: ۵۷).

شرکت‌های بزرگ تحت نظارت دولت و جامعه‌اند؛ بنابراین، ارائه اطلاعات شفاف با استفاده از اصل افشا امری ضروری است. اهداف بسیاری برای استفاده از افشا وجود دارد، همچون ارائه اطلاعات مربوط به سرمایه‌گذاران و اعتباردهندگان. به علاوه این اطلاعات برای تصمیم‌گیری و قضاوت نیز بالاهمیت است.

رویکردهای انشای کامل به همراه شفافیت در گزارشگری مالی می‌تواند شرایط عدم اطمینان را بر طرف سازد و حمایت لازم از سرمایه‌گذاران را به عمل آورد. همچنین، براساس تحقیقات انجام شده، انشای داوطلبانه، تأثیر مثبتی بر عملکرد شرکت و حفظ منافع سهامداران و ذی‌نفعان دارد؛ به عبارت دیگر، نبود شفافیت اطلاعات و ابهام در گزارشگری ممکن است به بدگمانی و رفتارهای غیر اخلاقی در راستای کاهش ارزش منجر شود (Madhani, 2009: 64).

هیئت استانداردهای حسابداری بین‌المللی معتقد است، باید تمامی افراد سهیم در تجارت گزارش مالی را درک کنند. افشا باید براساس گزارش مالی در راستای کمک به کاربران برای درک ماهیت گزارش‌های مالی انجام شود.

برای این که افشا به درستی محقق شود، باید افشاکنده به ۱) متن اصلی صورت‌های مالی، ۲) یادداشت‌های همراه، ۳) اطلاعات مکمل دسترسی داشته باشد.

۱. افشا در سازمان حسابداری و حسابرسی نهادهای مالی اسلامی
از نظر سازمان حسابداری و حسابرسی نهادهای مالی اسلامی، هدف استانداردهای حسابداری دستیابی به قابلیت مقایسه‌پذیری و شفافیت از طریق افشاءست. در این راستا مقامات نظارتی، نهادهای مالی را به رعایت حداقلی از الزامات افشا، مکلف می‌کنند. خداوند در آیات ۷۸ سوره زلزال می‌فرماید:

فَعَنْ يَعْمَلُ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ وَمَنْ يَعْمَلُ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ.

بس هر که هم وزن ذره‌ای کار خیر انجام دهد آن را می‌یندا و هر کس

هم وزن ذره‌ای کار بد کرده آن را می‌بیند».

از نظر مفسران آگاه به امور حسابداری و حسابرسی نهادهای مالی اسلامی از این آیات ارائه اطلاعات صحیح و شفاف نیز استباط می‌شود؛ بنابراین برای سازمان حسابداری و حسابرسی نهادهای مالی اسلامی، گزارش به موقع و افشا در گزارشگری مالی بسیار اهمیت دارد و یکی از اصول ارزشی این سازمان محسوب می‌شود.

سازمان حسابداری و حسابرسی نهادهای مالی اسلامی اهداف و مفاهیم حسابداری مالی را برای بانک‌های اسلامی و نهادهای مالی تعریف و در این راستا ۲۶ استاندارد حسابداری تدوین کرده است. براساس استاندارد حسابداری مالی شماره ۱ با عنوان «ارائه و افشا در صورت‌های مالی بانک‌های اسلامی و نهادهای مالی»، مؤسسات مالی و بانک‌های اسلامی موظف به ارائه این صورت‌های مالی هستند:

- صورت وضعیت مالی (ترازنامه)،
- صورت سود و زیان،
- صورت جریان وجوه نقد،
- صورت تغیرات در حقوق صاحبان سرمایه یا صورت سود (زیان) ابیانه،
- صورت تغیرات در سرمایه گذاری‌های محدودشده،
- صورت منابع و مصارف وجوه صندوق خیریه و زکات، و
- صورت منابع و مصارف وجوه صندوق قرض الحسن.

همان طور که ملاحظه می‌فرمایید در حال حاضر سه صورت مالی: تغیرات در سرمایه گذاری‌های محدودشده، منابع و مصارف وجوه صندوق خیریه و زکات، و صورت منابع و مصارف وجوه صندوق قرض الحسن جزو صورت‌های مالی سالیانه بانک‌های کشور ارائه نمی‌شوند و لزوم یا عدم لزوم ارائه آن‌ها نیازمند بررسی است. براساس استاندارد حسابداری مالی شماره ۱ افشاً این موارد در صورت منابع و مصارف وجوه صندوق قرض الحسن الزامی است (FAS 1, 2010):

- دوره مشمول صورت منابع و مصارف وجوه صندوق قرض الحسن؛
- مانده‌های قرض الحسن و موجودی صندوق در ابتدای دوره بر حسب نوع و

ماهیت؛

• مبلغ و منابع وجوهی که در طی دوره در اختیار صندوق قرار گرفته است؛

• مبلغ و موارد مصرف وجوه در طی دوره بر حسب نوع و ماهیت؛

• مانده‌های صندوق قرض الحسن و موجودی صندوق در پایان دوره.

براساس استاندارد حسابداری مالی شماره ۹ افشای این موارد در صورت

منابع و مصارف وجوه صندوق خیریه و زکات الزامی است (FAS 9, 2010)؛

• دوره مشمول صورت منابع و مصارف وجوه صندوق خیریه و زکات؛

• مسئولیت بانک اسلامی در پرداخت زکات و نحوه جمع آوری و پرداخت

آن به وسیله بانک اسلامی به نمایندگی از صاحبان سرمایه و یا دارندگان حساب‌های سرمایه‌گذاری محدود نشده؛

• سایر منابع وجوه صندوق خیریه و زکات؛

• وجوده پرداخت شده به وسیله بانک اسلامی از محل صندوق خیریه و زکات

در طی دوره و موجودی صندوق در پایان دوره.

۲. افشای حساب‌های سرمایه‌گذاری

از جمله موارد دیگر ملحوظ در استانداردهای حسابداری اسلامی که در استانداردهای گزارشگری مالی یعنی المللی پوشش داده نشده است و نحوه برخورد با آن نیازمند بررسی است، تقسیم حساب‌های سرمایه‌گذاری به محدود شده و محدود نشده و انشای آن هاست. از نظر سازمان حسابداری و حسابرسی نهادهای مالی اسلامی افشای حساب‌های سرمایه‌گذاری محدود نشده بین بدھی‌ها و سرمایه، و ارائه صورتی مجزادر مورد حساب‌های سرمایه‌گذاری محدود شده انجام می‌پذیرد. در این راستا ضمن مرور عقد مورد استفاده برای سپرده‌گذاری در ایران و نحوه افشای حساب‌های مربوط در صورت‌های مالی، به چالش حسابداری اسلامی در این زمینه پرداخته خواهد شد.

سپرده‌گذاری در بانکداری اسلامی

سپرده‌گذاری در بانکداری اسلامی ایران

پس از پیروزی انقلاب اسلامی و با استقرار نظام جمهوری اسلامی، دیگر گونی د

نویزی بینان‌ها و نهادهای اجتماعی، سیاسی و اقتصادی آغاز شد و در راستای اجرای احکام اسلام در عرصه‌های گوناگون، اقدامات متعددی صورت گرفت. در این میان، بر اصلاح ساختار اقتصادی کشور و تطبیق آن با مبانی اسلام تأکید بسیار شد. قانون عملیات بانکی بدون ربا، در شهریورماه ۱۳۶۲ از سوی مجلس شورای اسلامی تصویب شد و در تاریخ دهم همان ماه مورد تأیید شورای نگهبان قرار گرفت. در پی تصویب این قانون، آیین‌نامه‌ها و دستورالعمل‌های اجرایی مبتنی بر آن تهیه شد و حسب مورد از تصویب هیئت وزیران و شورای پول و اعتبار گذشت و بانک‌ها مکلف شدند که از ابتدای سال ۱۳۶۳ عملیات خود را با مقررات جدید تطبیق دهند (شجری، ۱۳۸۹).

مطابق قانون عملیات بانکی بدون ربا، بانک در به کار گرفتن سپرده‌های سرمایه‌گذاری مدت‌دار و کیل است. حق الوکاله به کارگیری انواع حساب‌های سپرده سرمایه‌گذاری مدت‌دار، جزو درآمد بانک محسوب می‌شود. در این صورت با توجه به ممزوج گردیدن منابع و کالتی با منابع اصلی بانک، سود حاصل از اعطای تسهیلات به عنوان سود مشاع تلقی می‌شود و باید طی سازوکاری عادلانه و منصفانه، سود متعلق به هر یک از ذی‌نفعان بانک (سپرده‌گذاران و سهامداران) از یکدیگر تفکیک شود. بدیهی است سود متعلق به سپرده‌گذاران پس از کسر حق الوکاله بانک، در صورت زیادت نسبت به سود علی‌الحساب پرداختی، باید بین سپرده‌گذاران تسهیم شود. براساس بخشش‌نامه شماره ۹۴/۶۹۳۸۳ بانک مرکزی به تاریخ ۹۴/۳/۲۰، حداقل حق الوکاله به کارگیری سپرده‌ها، ۳٪ خالص منابع سپرده‌گذار (میانگین مانده پایان هفتة منابع سپرده‌گذار پس از کسر میانگین مانده پایان هفتة سپرده قانونی تودیع شده) برای هر یک از انواع سپرده‌های به کار گرفته شده جهت مصارف مشاع است (بانک مرکزی، ۱۳۹۴).

در ایران، اطلاعات مالی بانک‌ها در قالب ترازنامه، صورت سود و زیان، گردش حساب سود (زیان) انباشته، صورت سود و زیان جامع، صورت جریان وجوده نقد، یادداشت‌های توضیحی (شامل: الف) کلیات، ب) مبنای تهیه صورت‌های مالی،

ج) خلاصه اهم رویه‌های حسابداری، یادداشت‌های مربوط به اقلام مندرج در صورت‌های مالی و سایر اطلاعات مالی)، افشا می‌شود. در این راستا، سپرده‌های سرمایه‌گذاری شده به عنوان بدھی افشا می‌گردد.

سپرده‌گذاری در بانکداری اسلامی سایر کشورها

بانکداری اسلامی در سایر کشورها از نظر نحوه به کار گیری و جوهر سپرده‌گذاری شده و بنابراین، افشاری اطلاعات مالی و صورت‌های مالی بانک‌ها متفاوت است. شیوه‌های تجهیز و تخصیص منابع در نظام‌های بانکداری اسلامی در کشورهای دیگر، کمایش مشابه و همگی منطبق بر اصول شریعت اسلامی است. در کلیه بانک‌های اسلامی تجهیز سپرده‌های مشتریان، به طور کلی در قالب سه نوع: حساب جاری، حساب پس‌انداز و حساب سرمایه‌گذاری صورت می‌پذیرد. در رابطه با حساب‌های پس‌انداز، در کشورهای مورد بررسی به شیوه‌های متفاوتی عمل می‌شود. به این صورت که در برخی از آن‌ها پرداخت اصل مبالغ این سپرده‌ها از سوی بانک تضمین شده است در حالی که در برخی دیگر هیچ گونه تضمینی بابت اصل این سپرده‌ها صورت نمی‌گیرد. در رابطه با نحوه استفاده از حساب‌های سرمایه‌گذاری نیز تفاوت‌هایی در بین کشورهای اسلامی وجود دارد؛ اما در عرصه بین‌المللی و به طور مرسوم، اکثر بانک‌های اسلامی، علاوه بر عقد و کالت این حساب‌ها را در قالب عند مشارکت و به طور عمدۀ مضاربه نیز به کار می‌گیرند (حاجیان، ۱۳۹۰).

مضاربه قراردادی است که به موجب آن، یکی از طرفین (مالک) عهده‌دار تأمین سرمایه می‌شود (نقدی) با قید این که طرف دیگر (عامل یا مضارب) با آن تجارت کند و هر دو در سود حاصل شده شریک باشند (مصاحبی مقدم و دیگران، ۱۳۸۹: ۱۶۳). در میان عقود اسلامی، که در محدوده معاملات بانکی به کار می‌روند، مضاربه مناسب‌ترین شکل برای انواع فعالیت‌های تجاری است که همه بازرگانان و کسانی که به کسب و کار اشتغال دارند، در صورت نیاز به سرمایه، می‌توانند با مراجعه به بانک و انعقاد قرارداد مضاربه، وجه لازم را دریافت کنند و به کار تجاری

مورد نظر پیر دازند (سهیلی، ۱۳۸۷: ۱۲۱). تفاوت در عقد مورد استفاده برای دریافت سپرده‌های مدت‌دار از مشتریان، سبب ایجاد تفاوت‌هایی در رویه‌های افشاءی بانک‌های ایران و بانک‌های اسلامی سایر کشورها شده است که در ادامه بررسی می‌شود.

در عرصه بانکداری اسلامی بین‌المللی، واژه حساب‌های سرمایه‌گذاری^۱ را به عنوان معادل واژه سپرده‌های سرمایه‌گذاری استفاده می‌کنند. بر این اساس در صورت استفاده از عقد مضاربه در سپرده‌گذاری در بانک‌ها، حساب‌های سرمایه‌گذاری به دو دسته محدودشده و محدودنشده تقسیم می‌شوند.

حساب سرمایه‌گذاری محدودنشده

در این نوع حساب، دارنده حساب سرمایه‌گذاری وجه را در قالب عقد مضاربه در اختیار بانک اسلامی قرار می‌دهد و به بانک اجازه می‌دهد وجهه سپرده‌گذاری شده را بدون وضع هیچ محدودیتی از نظر محل، شیوه و هدف سرمایه‌گذاری به رویی که بانک اسلامی مناسب تشخیص می‌دهد، سرمایه‌گذاری کند. براساس این توافق، بانک اسلامی می‌تواند وجهه دارنده‌گان حساب‌های سرمایه‌گذاری را با وجهه خود یا سایر وجهه‌ی که بانک اسلامی حق استفاده از آن را دارد (برای مثال حساب‌های جاری) در هم آمیزد. دارنده‌گان حساب‌های سرمایه‌گذاری و بانک‌های اسلامی معمولاً در بازده وجهه سرمایه‌گذاری شده سهیم هستند. در مورد نحوه افشاءی حساب‌های سرمایه‌گذاری محدودنشده در صورت‌های مالی دو دیدگاه وجود دارد: در دیدگاه نخست، که کشور مالزی در ارائه رهنمود برای چالش‌های حسابداری اسلامی بر آن تأکید دارد، حساب سرمایه‌گذاری محدودنشده به متزله بدھی شناسایی می‌شود. رویکرد جاری در کشور ایران با این دیدگاه منطبق است. گزارش نهاد رم (نهاد سابق رتبه‌بندی مالزی، به نام برهاد)^۲، حساب سرمایه‌گذاری را بدھی

1. Investment Accounts

2. RAM Holdings (formerly known as Rating Agency Malaysia Berhad)

می‌داند (MASB, 2012). براساس دیدگاه دوم، حساب‌های سرمایه‌گذاری محدود و محدود نشده و معادل آن‌ها، باید در صورت وضعیت مالی به عنوان رقم جداگانه‌ای بین بدھی‌ها و حقوق صاحبان سرمایه ارائه و افشا شود (سازمان حسابداری و خابررسی نهادهای مالی اسلامی، ۱۳۸۹: ۹۹).

استاندارد حسابداری مالی شماره ۶ سازمان حسابداری و خابررسی نهادهای مالی اسلامی، با عنوان «حقوق صاحبان حساب‌های سرمایه‌گذاری و معادل آن‌ها» اشاره شده است که حقوق صاحبان حساب‌های سرمایه‌گذاری محدود و محدود نشده باید به عنوان طبقه‌ای مجزا در صورت وضعیت مالی بانک‌ها بین بدھی و حقوق صاحبان سرمایه ارائه شود. این استاندارد از اول ۱۴۱۹ قمری معادل ۱ ژانویه ۱۹۹۹ اجرا شده است. بسیاری از محققان موافق این استاندارد هستند و این روش را تأیید نموده‌اند (برای مثال: Karim, 2001; Gillham, 2000; Kahf, 2005; Sultan, 2006; Ayub, 2007; Ibrahim, 2000; Shubber & Alzafiri, 2008).

به عقیده برخی، سیاست‌گذاران بانک‌های اسلامی باید از استانداردهای این سازمان که بر تحقیقات مفهومی عمیق شرعی آکادمی فقه سازمان همکاری اسلامی^۱ مبنی است پیروی می‌کنند؛ زیرا این تنها راه جلوگیری از تفسیرهای متناقض بژوشنگان حسابداری اسلامی از شریعت است. بر این اساس حساب‌های سرمایه‌گذاری را نمی‌توان بدھی و یا سرمایه محسوب نمود؛ زیرا از یک سو، حقوق صاحبان سپرده‌های محدود نشده بیانگر سهم آن‌ها از ریسک زیان محتمل قرارداد مضاربه است و از سوی دیگر، صاحبان این حساب‌ها با وجود تقدم در برخورداری از سود مضاربه نسبت به سهام‌داران عادی، حق رأی ندارند. از این منظر، حساب سرمایه‌گذاری برخلاف ابزار بدھی، بدھی بانک محسوب نمی‌شود؛ زیرا بازده خود را از طریق مشارکت در سود کسب می‌کند و از زیان‌های ایجاد شده نیز سهم دارد. درواقع، حساب‌های سپرده نه بدھی محسوب می‌شوند و نه سرمایه. این حساب‌ها

-
1. Equity of Investment Account Holders and their Equivalent
 2. Organization of Islamic Cooperation (OIC)

منع سرمایه‌اند و سپرده گذاران شرکای بانک هستند، اما حق مالکیتی ندارند. به عبارت دیگر، اگر سپرده بانک نوعی وام است، مازاد پرداختنی نسبت به سپرده، و با تلقی می‌شود، در این شرایط مبلغ پرداختنی به سپرده گذاران چیست؟

حساب سرمایه‌گذاری محدود شده

در این نوع حساب‌ها، بانک به نمایندگی از دارنده حساب سرمایه‌گذاری محدودیت‌هایی در زمینه محل، شیوه و هدف سرمایه‌گذاری سپرده‌ها وضع می‌کند. علاوه بر این، بانک اسلامی ممکن است از در هم آمیختن وجود خود با وجود حساب سرمایه‌گذاری محدود شده به منظور سرمایه‌گذاری منع شده باشد. همچنین، ممکن است دارندگان حساب سرمایه‌گذاری محدودیت‌های دیگری را حافظ کرده باشند؛ برای مثال، دارندگان حساب سرمایه‌گذاری ممکن است بانک اسلامی را ملزم کرده باشند وجود آن‌ها را در معاملات فروش اقساطی یا بدون ضامن یا وثیقه سرمایه‌گذاری نکند یا بانک اسلامی را ملزم به سرمایه‌گذاری مستقیم وجود نمایند نه از طریق شخصی ثالث. سازمان حسابداری و حسابرسی نهادهای مالی اسلامی ارائه یک صورت مالی مجزا توسط بانک‌ها و نهادهای مالی اسلامی با نام «صورت تغیرات در سرمایه‌گذاری‌های محدود شده» برای افشا اطلاعات مربوط به این حساب‌ها را الزامی می‌داند.

این صورت ضمن افشا دوره مشمول صورت تغیرات در سرمایه‌گذاری‌های محدود شده، این سرمایه‌گذاری‌ها را به تفکیک منابع تأمین مالی آن‌ها ارائه می‌کند؛ برای مثال موارد تأمین مالی شده به وسیله حساب‌های سرمایه‌گذاری محدود شده، واحدهای سرمایه‌گذاری شده در پرتفوی سرمایه‌گذاری‌های محدود شده. علاوه بر این، این صورت باید پرتفوی سرمایه‌گذاری‌ها را بر حسب نوع آن‌ها تفکیک کند. این اطلاعات باید در صورت تغیرات در سرمایه‌گذاری‌های محدود شده افشا شود

(سازمان حسابداری و حسابرسی نهادهای مالی اسلامی، ۱۳۸۹: ۸۵)؛

الف) مانده سرمایه‌گذاری‌های محدود شده در ابتدای دوره، ضمن افشا

جداگانه قسمی از مانده که از تجدید ارزیابی سرمایه گذاری های محدود شده، بد ارزش معادل وجه نقد آن ها ناشی شده است، چنانچه میسر باشد؛
ب) تعداد واحد های سرمایه گذاری شده در هر یک از پرتفوی سرمایه گذاری ها و ارزش هر واحد در ابتدای دوره؛

ج) واگذاری یا خرید مجدد واحد های سرمایه گذاری شده طی دوره؛
د) سهم بانک اسلامی در مجموعه سرمایه گذاری ها به عنوان مضارب یا حق الزحمه ثابت آن به عنوان مدیر سرمایه گذاری؛
ه) هزینه های سربار تخصیص داده شده، از بانک اسلامی به حساب های سرمایه گذاری محدود شده با پرتفوی ها، در صورت وجود؛

و) سود (زیان) سرمایه گذاری محدود شده در طی دوره با افشاری جداگانه مبلغ ناشی از تجدید ارزیابی سرمایه گذاری های محدود شده به ارزش معادل وجه نقد آن ها، چنانچه میسر باشد؛

ز) مانده سرمایه گذاری های محدود شده در پایان دوره، ضمن افشاری جداگانه بخشنی از مانده ناشی از تجدید ارزیابی سرمایه گذاری های محدود شده به ارزش معادل وجه نقد آن ها، چنانچه میسر باشد؛

ح) تعداد واحد های سرمایه گذاری در هر یک از پرتفوی سرمایه گذاری ها در پایان دوره و ارزش هر واحد.

اطلاعات زیر باید در یادداشت های توضیحی صورت تغییرات در سرمایه گذاری های محدود شده افشا شود:

۱. نوع و ماهیت ارتباط بین بانک اسلامی و صاحبان سرمایه گذاری های محدود شده، به عنوان مضارب یا مدیر سرمایه گذاری؛

۲. حقوق مالکانه و تعهدات مربوط به هر نوع حساب سرمایه گذاری محدود شده یا واحد سرمایه گذاری.

۳. افشاری منابع و مصارف وجه صندوق قرض الحسنه رسول خدا (ص) می فرمایند: هر کس به برادر مؤمنش قرض دهد، به ازای هر درهم

آن، به وزن سکوهای احمد، رضوی و طور سینا، حسنات در ترازوی اعمال وی نهاده می‌شود و اگر پس از فرار سیدن مهلت با او مدارا کند، از پل صراط بدون رسیدگی به حساب، چون بر ق سریع و درخششته می‌گذرد و هیچ عذابی نمی‌یابد و هر کس که برادر مسلمانش از او باری بطلبید اما قرض ندهد، هنگامی که پروردگار نیکان را پاداش می‌دهد، بهشت را برابر او حرام می‌سازد (جعبی عاملی، بی‌تا، ج ۱۲: ۸۸).

پیشوايان دینی تأکیدهای زیادی بر تأمین نیازهای معيشتی اشار ضعیف جامعه از طریق قرض الحسن دارند. بر همین اساس، قرض الحسن یکی از شیوه‌های تجهیز و تخصیص منابع در الگوی بانکداری بدون ربا مطرح شده است. همچنین با توجه به تعریف اقتصاد مقاومتی از جانب مقام معظم رهبری به عنوان اقتصادی که در شرایط فشار، تحریم، دشمنی‌ها و خصومت‌های شدید می‌تواند تعیین‌کننده رشد و شکوفایی کثور باشد (بيانات مقام معظم رهبری، ۱۳۹۱) و این که ضرورت دارد اقتصاد، درونزا و بروننگر باشد، مشارکت مردم در هر چه مولدهای شدن نظام بانکی از طریق قرض الحسن می‌تواند به شکوفاتر و درونزاتر شدن اقتصاد کشور کمک نماید. در واقع می‌توان با حمایت هر چه بیشتر از سنت حسن قرض الحسن که از جمله دستورهای اسلام در راستای رشد و شکوفایی اقتصادی و تأمین مالی اسلامی است، علاوه بر برآورده ساختن آرمان‌های اسلامی، زمینه را برای رشد اقتصادی و تحقق هر چه تمام تر بانکداری اسلامی در کشوری شیعه‌مذهب چون ایران که در حال حاضر نیازمند یافتن راه حلی خاص برای خروج از بحران‌های ناشی از تحریم‌های اقتصادی است، فراهم کرد.

قرض الحسن مسئولیت‌های اجتماعی بانک‌های اسلامی را در مقابل جامعه انعکاس می‌دهد. قرض الحسن از نظر فقه، یک وام بدون بهره است که به قرض گیرنده اجازه می‌دهد وام گرفته شده را برای دوره زمانی مشخصی مورد استفاده قرار دهد با اطلاع از این که همان مبلغ وام قرض گرفته شده را در پایان دوره باید بازپرداخت کند. بانک اسلامی ممکن است صندوق قرض الحسن‌ای را برای رسیدن به اهداف اجتماعی تأسیس کند. سازمان حسابداری و حسابرسی نهادهای

مالی اسلامی، ارائه اطلاعات مربوط به قرض الحسن را در یک صورت مالی معجزاً با عنوان صورت منابع و مصارف وجوه صندوق قرض الحسن، الزامی می‌داند (سازمان حسابداری و حسابرسی نهادهای مالی اسلامی، ۱۳۸۹: ۵۸).

این سازمان منابع و مصارف قرض الحسن را به این صورت تعریف می‌کند:

منابع وجوه صندوق قرض الحسن

منابع وجوه صندوق قرض الحسن، افزایش ناخالص در وجوه قابل دسترس را برای قرض دادن در طی دوره مالی مشمول صورت مزبور نشان می‌دهد. منابع چنین افزایشی ممکن است برونو سازمانی یا درون سازمانی باشد. منابع برونو سازمانی شامل وجوه ارائه شده به صندوق به وسیله بانک از حساب‌های جاری نزد بانک، وجوه ارائه شده به صندوق به وسیله صاحبان سرمایه بانک اسلامی و عواید حاصل از آن درآمدهای متنوعه‌ای است که بانک اسلامی ممکن است به طور موقت و تازمان واگذاری این عواید به نحو صحیح، در اختیار صندوق قرار دهد. منابع درون سازمانی شامل وصول اقساط وام‌ها طی دوره مالی یا وجوه سپرده گذاری شده به وسیله اشخاص در صندوق به طور موقت یا دائمی است.

مصارف وجوه صندوق قرض الحسن

مصارف وجوه صندوق قرض الحسن، مبلغ ناخالص کاهش در وجوه قابل دسترس برای قرض دادن در طی مدت مشمول صورت مزبور را نشان می‌دهد. مصارف شامل وام‌های جدید اعطایشده در طی دوره مالی، استرداد وجوهی که به وسیله بانک اسلامی از محل حساب‌های جاری یا درآمدهای متنوعه در اختیار صندوق قرار داده شده است، و بازپرداخت وجوهی است که قبل اشخاص موقتاً به صندوق ارائه داده‌اند.

موارد افشا در صورت منابع و مصارف وجوه صندوق قرض الحسن:

- دوره مشمول صورت منابع و مصارف وجوه صندوق قرض الحسن؛

- این سازمان منابع و مصارف قرض الحسن را به این صورت تعریف می‌کند:

ـ مانده‌های قرض‌الحسنه و موجودی صندوق در ابتدای دوره بر حسب نوع و

ماهیت؛

ـ مبلغ و منابع وجوهی که در طی دوره در اختیار صندوق قرار گرفته است؛

ـ مبلغ و موارد مصرف وجوه در طی دوره بر حسب نوع و ماهیت؛

ـ مانده‌های صندوق قرض‌الحسنه و موجودی صندوق در پایان دوره.

گزارشگری نهادهای مالی اسلامی در مالزی

رویه‌های گزارشگری مالی در مالزی براساس قانون شرکت‌های سال ۱۹۶۵ و استانداردهای حسابداری هیئت استانداردهای حسابداری مالزی و استاندارد حسابداری مالی شماره ۲ سازمان حسابداری و حسابرسی نهادهای مالی اسلامی انجام می‌پذیرد؛ اما، علی‌رغم نظارت قانونی، وجود مشاوران مذهبی برای هر بانک، ثبات رویه و قابلیت مقایسه در روش‌های شناسایی، اندازه‌گیری و افشاری معاملات اسلامی را با مشکل مواجه ساخته است. بنابراین، اندازه‌گیری و مقایسه عملکرد بانک‌های اسلامی در کشور مالزی دشوار شده است. در کشور مالزی، فعالیت‌های بانک‌های اسلامی و نهادهای مالی مرسمی که به فعالیت‌های مالی اسلامی می‌پردازند، از سال ۲۰۰۳ براساس استاندارد گزارشگری مالی^۱ شماره ۱ صورت می‌گرفت و از سال ۲۰۱۰ نشریه فنی شماره^۲ ۳ جایگزین استاندارد گزارشگری مالی شماره ۱ شد. از منظر نشریه فنی شماره ۳ هیئت استانداردهای حسابداری مالزی، صورت‌های مالی بانک‌های اسلامی موارد زیر را دربر می‌گیرد :

(MASB, 2009)

الف) ترازنامه؛

ب) صورت سود و زیان؛

ج) یکی از دو صورت مالی زیر:

1. Financial Reporting Standard (FRS)
2. Technical Release (TR)

صورت تغییرات حقوق صاحبان سهام یا صورت تغییرات در حقوق صاحبان سهام به استثنای تغییرات ناشی از معاملات سرمایه‌ای با مالکان و توزیع سود سهام؛

د) صورت جریان وجهه نقد؛ و
ه) یادداشت‌های توضیحی و ضمیمه‌ها.

صورت‌های مالی فوق مشابه صورت‌های مالی بانک‌های مرسم است. ازان داوطلبانه صورت‌های مالی بیشتر در زمینه تشریح ویژگی‌های اصلی وضعیت و عملکرد مالی و ناعلامینانی‌های نهادهای مالی اسلامی همانند این موارد نیز توصیه می‌شود:

الف) عوامل تعیین کننده عملکرد، شامل تغییرات محیطی، واکنش بانک به این تغییرات، سیاست‌های سرمایه‌گذاری به منظور ارتقای عملکرد و سیاست‌های سود سهام؛

ب) منابع وجهه، سیاست‌های استقرار و روش‌های مدیریت ریسک بدھی‌ها؛

ج) عوامل قوت و منابع بانک که ارزش آن‌ها در ترازنامه منعکس نشده است.

براساس نظریه فنی شماره ۳، صورت‌های مالی بانک‌های اسلامی باید شامل اطلاعاتی باشند که آن‌ها را از صورت‌های مالی سایر مؤسسات متمایز سازد. در این راستا، این موارد باید در صورت‌های مالی بانک‌های اسلامی افشا شود:

الف) نام نهادهای مالی اسلامی؛

ب) گروهی و یا مجزا ارائه شدن صورت‌های مالی؛

ج) تاریخ ترازنامه و دوره تحت پوشش صورت‌های مالی؛

د) پول واحد گزارشگر؛

ه) سطح دقت مورد استفاده در ارائه ارقام صورت‌های مالی.

نظریه فنی شماره ۳، ارائه صورت‌های ارزش افزوده و محیط زیست و هرگونه صورت مالی مفید برای استفاده کنندگان را نیز توصیه می‌کند به صورت‌هایی همانند صورت منابع و مصارف وجهه زکات و صورت منابع و مصارف قرض الحسن، ارائه صورت‌های ارزش افزوده و محیط زیست مدنظر سازمان

حسابداری و حسابرسی^۱ نهادهای مالی اسلامی نبوده است؛ اما ارائه صورت‌های منابع و مصارف وجوه زکات و منابع و مصارف وجوه قرض‌الحسنه جزء الزامات استانداردهای حسابداری مالی هستند (MASB, 2009).

اگر در شرایط بسیار نادری، مدیریت بانک به این نتیجه برسد که رعایت الزامات یک استاندارد می‌تواند گمراه‌کننده باشد و درنتیجه انحراف از آن استاندارد برای ارائه مطلوب اطلاعات ضروری است، این موارد باید افشا شود:

الف) نتیجه‌گیری مدیریت مبنی بر این که صورت‌های مالی، وضعیت و عملکرد مالی و جریان وجوه نقد بانک را به نحوه مطلوبی ارائه می‌دهند.

ب) صورت‌های مالی به استثنای انحراف از استانداردی که برای ارائه مطلوب صورت گرفته است، از تمامی جنبه‌های بالهیت براساس استانداردهای هیئت استانداردهای حسابداری مالزی بوده است؛

ج) ماهیت انحراف، شامل روش مورد نظر استاندارد، دلیل گمراه‌کننده بودن آن روش در شرایط موجود و روش اتخاذ شده؛

د) تأثیر نهایی انحراف از استاندارد بر سود یا زیان خالص، دارایی‌ها، بدھی‌ها، حقوق صاحبان سهام و جریان وجوه نقد.

در زمینه اتخاذ رویه‌های حسابداری، مدیریت باید رویه‌هایی را برای حسابداری بانک اتخاذ کند که صورت‌های مالی با تمامی استانداردهای مربوط و سایر نشریه‌های هیئت استانداردهای حسابداری مالزی منطبق باشند. در صورت عدم وجود الزامات مشخص، مدیریت باید رویه‌هایی را برای کسب اطمینان از ارائه اطلاعاتی با این مشخصات به وسیله صورت‌های مالی تدوین کند:

الف) مربوط به نیازهای تصمیم‌گیری استفاده کنندگان؛

ب) قابل اتکا در راستای:

۱. ارائه مطلوب نتایج و وضعیت مالی نهاد مالی اسلامی؛

۱. Accounting and Auditing Organizations for Islamic Financial Institutions (AAOIFI).

۲. بی طرفانه بودن و بدون سوگیری بودن اطلاعات،
۳. محتاطانه بودن،
۴. کامل بودن از تمام جنبه‌های باهمیت.

نشریه فنی شماره ۳، رهنمودهایی در مورد فرض تداوم فعالیت و لزوم ارزیابی مدیریت در مورد توان تداوم فعالیت نهادهای مالی اسلامی ارائه می‌کند. ناظمینانی‌هایی که در جریان ارزیابی امکان تداوم فعالیت نهاد مالی مدنظر مدیریت قرار می‌گیرند، باید افشا شوند. در صورت آماده‌سازی صورت‌های مالی بدون فرض تداوم فعالیت، این واقعیت به همراه مبنای تهیه صورت‌های مالی و دلایل عدم وجود فرض تداوم فعالیت در مورد نهادهای مالی اسلامی باید افشا شود.

نشریه فنی شماره ۳، افشاری نقش مشاور مذهبی و تعهدات زکات را نیز الزامی می‌داند. نقش مشاور یا کمیته فقهی در نظارت بر فعالیت‌های نهادهای مالی اسلامی باید افشا شود. در موارد مقتضی مسئولیت نهادهای مالی اسلامی در قبال پرداخت زکات به نمایندگی از سپرده‌گذاران، سهام‌داران و غیره باید افشا شود.

در زمینه گزارشگری ریسک در مورد دارایی‌های سرمایه‌گذاری، یا استفاده شده در این موارد باید افشا شود (MASB, 2009):

- الف) بخش‌های اقتصادی (کشاورزی، خدماتی، تولیدی و غیره)؛
- ب) مشتریان (شامل بانک‌ها)؛
- ج) نواحی جغرافیایی دارای مشخصات اقتصادی خاص (مثل کشورهای خارجی).

صورت‌های مالی بانک‌ها در ایران

پس از پیروزی انقلاب اسلامی و با استقرار نظام جمهوری اسلامی در کشور، دگرگونی و نوسازی بنیان‌ها و نهادهای اجتماعی، سیاسی و اقتصادی آغاز شد و در راستای اجرای احکام اسلام در عرصه‌های گوناگون، اقدامات متعددی صورت

گرفت. در این میان، بر اصلاح ساختار اقتصادی کشور و تطبیق آن با مبانی اسلام ناکد بسیار شد.

در سال ۱۳۵۸، با تدوین و تصویب قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، چهارچوب کلی نظام ترسیم و ویژگی‌های اقتصاد کشور تبیین شد، و با توجه به تکالیف مقرر در اصل ۴ قانون اساسی که «کلیه قوانین و مقررات مدنی، جزایی، مالی، اقتصادی، اداری، فرهنگی، نظامی، سیاسی و غیر این‌ها باید برآسام موازین اسلامی باشد...» و با الهام از اصل ۴۳ و ۴۹ قانون اساسی درباره منوع بودن ربا و بروت‌های ناشی از آن و برای تطبیق عملیات بانک‌های کشور با احکام اسلام، حذف ربا از عملیات بانکی در اولویت نخست قرار گرفت. مجلس شورای اسلامی طی تبصره ۵۴ قانون بودجه سال ۱۳۶۰ دولت را موظف به انجام دادن معالعات و بررسی‌های لازم در زمینه حذف ربا از نظام بانکی و اصلاح آن نمود، و در نهایت لایحه قانونی حذف بهره و انطباق عملیات بانکی با موازین اسلامی تهیه و تنظیم و پس از تصویب در هیئت وزیران، تقدیم مجلس شورای اسلامی شد. سرانجام لایحه تقدیمی با عنوان «قانون عملیات بانکی بدون ربا» در شهریورماه ۱۳۶۲ از تصویب مجلس شورای اسلامی گذشت و در تاریخ دهم همان ماه مورد تأیید شورای نگهبان قرار گرفت (حاجیان، ۱۳۹۰: ۱۳).

بر مبنای این قانون، آیین‌نامه‌ها و دستورالعمل‌های اجرایی مربوط تهیه شد و حسب مورد از تصویب هیئت وزیران و شورای پول و اعتبار گذشت. بانک‌ها مکلف شدند از ابتدای سال ۱۳۶۳ عملیات خود را با مقررات جدید تطبیق دهند. براساس سه بند اول ماده اول قانون عملیات بانکی بدون ربا، اهداف نظام

بانکی عبارت‌اند از:

- استقرار نظام پولی و اعتباری بر مبنای حق و عدل (با ضوابط اسلامی) به منظور تنظیم گردش صحیح پول و اعتبار در زمینه سلامت و رشد اقتصاد کشور؛
- فعالیت در راستای تحقق اهداف و سیاست‌ها و برنامه‌های اقتصادی دولت جمهوری اسلامی با ابزارهای پولی و اعتباری؛

• ایجاد تسهیلات لازم برای گسترش تعاون عمومی و قرض الحسن از طریق جذب و جلب وجوده و اندوخته‌ها و پس اندازها و سپرده‌ها و بسیج آن‌ها در راستای تأمین شرایط و امکانات کار و سرمایه‌گذاری به منظور اجرای بندهای ۲ و ۱۹ اصل چهل و سوم قانون اساسی.

علاوه بر حذف ریا به عنوان یک اصل و شالوده اساسی، نظام اعتباری مبتنی بر عملیات بانکی بدون روابط دو اصل مهم و عمده نیز استوار است:

(۱) اعطای تسهیلات از سوی بانک‌ها، باید به ترتیبی صورت گیرد که براساس پیش‌بینی‌های مربوط، اصل منابع تأمین شده برای تسهیلات و همچنین سود مورد انتظار در صورت تحقق در مدت معینی برگشت پذیر باشد. درواقع، با درنظر گرفتن ماهیت سپرده‌هایی که بانک و کالت به کار گرفتن آن‌ها را در انواع معاملات و عقود بر عهده دارد، لازم است در اعطای تسهیلات نهایت دقت به عمل آید و بررسی‌های کافی قبل از پرداخت تسهیلات، معمول و از بازگشت منابع اطمینان حاصل گردد تا از به مخاطره انداختن سپرده‌های مردم اجتناب شود. (۲) در جهت حسن اجرای قراردادهای منعقده، بانک‌ها باید بر نحوه مصرف و بازگشت تسهیلات اعطایی نظارت‌های لازم و کافی به عمل آورند. به عبارت دیگر، گرچه بانک در جریان برقراری روابط متعدد تجاری با متقاضیان، بنای کار را بر پایه امین شناختن آنان قرار می‌دهد، اما مکلف است به منظور حصول اطمینان از کاربرد و مصرف بجای تسهیلات اعطایی و برگشت منابع تخصیصی، نظارت‌های خاصی اعمال کند (حاجیان، ۱۳۹۰: ۱۵).

صورت‌های مالی بانک‌ها با ابلاغیه معاون نظارتی بانک مرکزی به بانک‌ها در بهمن ماه سال ۱۳۹۴ دچار تغییر اساسی شد و در سال ۱۳۹۵ مورد بازنگری جزئی قرار گرفت. صورت‌های مالی جدید که طبق گفته بانک مرکزی در راستای همگرایی با استانداردهای بین‌المللی گزارشگری مالی تهیه شده است، از جنبه ارتباطات بین‌المللی، افزایش سطح افشا و شفافیت صورت‌های مالی اهمیت دارد. این صورت‌های مالی موارد زیر را دربر می‌گیرد:

- ترازنامه؛

• صورت عملکرد سپرده‌های سرمایه‌گذاری؛

• صورت سود و زیان؛

• صورت سود و زیان جامع؛

• صورت تغییرات حقوق صاحبان سهام؛

• صورت بحریان وجوه نقد؛

• یادداشت‌های توضیحی.

مجموعه صورت‌های مالی نمونه، نسبت به صورت‌های مالی قبلی تغییراتی دارد. این تغییرات علاوه بر هدف ابراز شده برای تدوین صورت‌های مالی نمونه، یعنی همگرایی با استانداردهای گزارشگری مالی بین‌المللی، در نسبت آن‌ها با صورت‌های مالی سازمان حسابداری و حسابرسی نهادهای مالی اسلامی هم شایان توجه است (بانک مرکزی، ۱۳۹۵).

۱. حقوق صاحبان سپرده‌های سرمایه‌گذاری

سمت چه ترازنامه نمونه بانک مرکزی علاوه بر بدھی‌ها و حقوق صاحبان سهام شامل یک طبقه جدید به نام حقوق صاحبان سپرده‌های سرمایه‌گذاری است که پیش از این در صورت‌های مالی بانک‌ها وجود نداشته است. این طبقه موارد زیر را دربر می‌گیرد:

• سپرده‌های سرمایه‌گذاری مدت دار؛

• سود پرداختی سپرده‌های سرمایه‌گذاری مدت دار؛

• جمع حقوق صاحبان سپرده‌های سرمایه‌گذاری.

قرار دادن حقوق صاحبان سپرده‌های سرمایه‌گذاری، بین بدھی‌ها و حقوق صاحبان سهام هم‌راستا با دیدگاه سازمان حسابداری و حسابرسی نهادهای مالی اسلامی، مبنی بر غیر اسلامی بودن افشاری سپرده‌های سرمایه‌گذاری به عنوان بدھی است.

یادآوری این نکته ضروری است که سازمان حسابداری و حسابرسی نهادهای مالی اسلامی، پذیرش سپرده‌های بلندمدت را علاوه بر وکالت از طریق عقد مضاریه

نیز دریافت می کند و در صورت استفاده از عقد مضاربه، سپرده گذاری (حساب های سرمایه گذاری: سپرده های سرمایه گذاری مدت دار) را به دو دسته محدود شده و محدود نشده تقسیم کرده است و حساب های سرمایه گذاری محدود نشده در طبقه ای مجزا بین بدھی ها و حقوق صاحبان سرمایه افشا می شوند. این طبقه جدید در صورت وضعیت مالی نمونه بانک مرکزی در راستای افشاء حساب های سرمایه گذاری محدود نشده از سوی سازمان حسابداری و حسابرسی نهادهای مالی اسلامی اضافه شده است.

۲. صورت عملکرد سپرده های سرمایه گذاری

صورت عملکرد سپرده های سرمایه گذاری، جهت ایجاد شفافیت مالی بهتر و منطبق با صورت تغییرات در سرمایه گذاری های محدود شده سازمان حسابداری و حسابرسی نهادهای مالی اسلامی تدوین شده است. نکاتی که در مورد عدم تقسیم بندی حساب های سرمایه گذاری به محدود شده و محدود نشده ذکر شد در مورد این صورت مالی نیز صادق است.

این صورت مالی موارد زیر را دربر می گیرد (بانک مرکزی، ۱۳۹۵: ۳):

۱. درآمدهای مشاع و سهم سپرده گذاران از درآمدهای مشاع؛
۲. حق الوکالة بانک؛

۳. سود قطعی تعلق گرفته به سپرده های سرمایه گذاری؛

۴. سود علی الحساب پرداختی به سپرده های سرمایه گذاری؛

۵. مابه التفاوت سود قابل پرداخت (مازاد سود پرداختی).

۳. صورت تغییرات در حقوق صاحبان سهام

این صورت مالی منطبق با صورت مالی به همین نام که در استاندارد حسابداری مالی شماره ۱ سازمان حسابداری و حسابرسی نهادهای مالی اسلامی ارائه شده است، تهیه می شود. این اطلاعات در صورت تغییرات در حقوق صاحبان سهام افشا می شود (بانک مرکزی، ۱۳۹۵: ۶):

- سرمایه پرداخت شده، اندوخته‌های قانونی و اختیاری به طور جداگانه و مانده سود (زیان) ابانته ابتدای سال، و افشاری جداگانه سود ناشی از تجدید ارزیابی دارایی‌ها و بدهی‌ها؛
- افزایش سرمایه طی دوره؛
- سود (زیان) خالص دوره؛
- سهام خزانه؛
- توزیع سود سهام طی دوره؛
- افزایش (کاهش) اندوخته‌های قانونی و اختیاری در طی دوره؛ و
- سرمایه پرداخت شده، اندوخته‌های قانونی و اختیاری به طور جداگانه و مانده سود (زیان) ابانته پایان سال، و افشاری جداگانه سود ناشی از تجدید ارزیابی دارایی‌ها و بدهی‌ها.

۴. یادداشت‌های همراه

حجم یادداشت‌های صورت‌های مالی بانک‌ها در این نمونه، به طور چشمگیری افزایش یافته است و اطلاعات سودمندی را ارائه خواهد کرد؛ زیرا، حسابت‌های موجود در صنعت بانکداری و شفاقت اطلاعاتی مورد نیاز ایجاب می‌کند که یادداشت‌های مفصلی تهیه و تنظیم شود. یادداشت‌های همراه نسبت به آنچه از سوی سازمان حسابداری و حسابرسی نهادهای مالی اسلامی توصیه شده است نوع و جامعیت بیشتری دارد. این یادداشت‌ها عبارت‌اند از (بانک مرکزی،

(۹): ۱۳۹۵

- ۱) معرفی بانک، ۲) مبانی تهیه صورت‌های مالی، ۳) واحد پولی عملیاتی و گزارشگری، ۴) مفروضات، تخمین‌ها و قضاوت‌های حسابرس، ۵) مبانی اندازه‌گیری، ۶) تغییر در رویه‌های حسابداری، ۷) خلاصه اهم رویه‌های حسابداری، ۸) سایر اقلام در یادداشت‌های صورت‌های مالی، ۹) موجودی نقد، ۱۰) مطالبات از بانک‌ها و مؤسسات اعتباری، ۱۱) مطالبات از دولت، ۱۲) تسهیلات اعطایی و مطالبات از اشخاص دولتی،

۱۳) تسهیلات اعطایی و مطالبات از اشخاص غیر دولتی، ۱۴) سرمایه‌گذاری در سهام و سایر اوراق بهادر، ۱۵) مطالبات از شرکت‌های فرعی و وابسته، ۱۶) سایر حساب‌های دریافتی، ۱۷) دارایی‌های ثابت مشهود، ۱۸) دارایی‌های نامشهود، ۱۹) سپرده قانونی، ۲۰) سایر دارایی‌ها، ۲۱) بدھی به بانک‌ها و سایر مؤسسات اعتباری، ۲۲) سپرده‌های مشتریان، ۲۳) سود سهام پرداختی، ۲۴) اوراق بدھی، ۲۵) ذخیره مالیات عملکرد، ۲۶) ذخایر و سایر بدھی‌ها، ۲۷) ذخیره مزایای پایان خدمت و تعهدات بازنیستگی، ۲۸) سپرده‌های سرمایه‌گذاری مدت‌دار، ۲۹) سود پرداختی سپرده‌های سرمایه‌گذاری مدت‌دار، ۳۰) سرمایه، ۳۱) افزایش سرمایه در جریان، ۳۲) اندوخته صرف سهام، ۳۳) اندوخته قانونی، ۳۴) سایر اندوخته‌ها، ۳۵) مازاد تجدید ارزیابی دارایی‌ها، ۳۶) تفاوت تعییر ارز، ۳۷) سهام خزانه، ۳۸) درآمد تسهیلات اعطایی و سپرده‌گذاری، ۳۹) خالص سود (زیان) سرمایه‌گذاری‌ها، ۴۰) سهم منابع بانک از درآمدهای مشارع، ۴۱) حق الوکاله، ۴۲) جبران هزینه مازاد منابع آزاد سپرده‌گذاران به مصارف مشارع، ۴۳) سود علی‌الحساب پرداختی به سپرده‌های سرمایه‌گذاری، ۴۴) هزینه سود سپرده‌ها، ۴۵) درآمد کارمزد، ۴۶) هزینه کارمزد، ۴۷) خالص سود (زیان) مبادلات و معاملات ارزی، ۴۸) سایر درآمدهای عملیاتی، ۴۹) سایر درآمدها، ۵۰) هزینه‌های اداری و عمومی، ۵۱) هزینه مطالبات مشکوک الوصول، ۵۲) هزینه‌های مالی، ۵۳) هزینه استهلاک، ۵۴) سایر هزینه‌ها، ۵۵) تعدیلات سنواتی، ۵۶) صورت تطبیق سود قبل از کسر مالیات بر درآمد، ۵۷) مبادلات غیر نقدی، ۵۸) اقلام زیرخط، ۵۹) تعهدات سرمایه‌ای و بدھی‌های احتمالی، ۶۰) سود هر سهم، ۶۱) رویدادهای بعد از تاریخ ترازنامه، ۶۲) مطالبات سوخت‌شده، ۶۳) تشریح ریسک‌های بانک (ریسک اعتباری، ریسک نقدینگی، ریسک بازار و ریسک عملیاتی)، ۶۴) بخش‌های عملیاتی، ۶۵) معاملات با اشخاص مرتبط، ۶۶) سود انباشته در پایان سال، ۶۷) صورت عملکرد عملیات قرض‌الحسنة پس‌انداز، ۶۸) اطلاعات تسهیلات و تعهدات اشخاص مرتبط، ۶۹) اطلاعات تسهیلات و تعهدات کلان.

نمونه صورت‌های مالی یادشده به این شرح است:

۱۵۰

جمع دارایی‌ها
تعهدات مشتریان بابت اعتبار استنادی
تعهدات مشتریان بابت فضایت نامه‌های صادر
سایر تعهدات مشتریان
طرف و چهاره اداره شده و موارد مشابه

یادداشت های تو پیشگی هر اه، بخشن چندانی ناپذیر صورت های مالی است.

۲. صورت عملکرد سپرده‌های سرمایه‌گذاری بانک نمونه:

بانک نمونه

صورت عملکرد سپرده‌های سرمایه‌گذاری

برای سال منتهی به ۲۹ اسفندماه ۱۳۵۲

تجدید ارائه شده	
سال ۱۳۸۱	سال ۱۳۸۲
میلیون ریال	میلیون ریال
xx	xx
(xx)	(xx)
xx	xx
(xx)	(xx)
xx	xx
(xx)	(xx)
(xx)	xx

ش

در آمرهای مشاع

درآمد نهادهای اعدامی

درآمد سه رده گذاری و اوراق پدھی

حائز سود (زبان) سرمایه‌گذاری‌ها

جمع درآمدهای مشاع

م متابع بانک

حق الوکالہ

سهم سپرده گذاران از درآمدهای مشاع

چاپه سبرده قانونی سبرده های سرمایه گذاری

جیران هزینه مازاد منابع آزاد سپرده گذاران به

مصارف مثاع

سردهمی نعلق گرفته به سپرده های سرمایه گذاری

سرد على الحساب پرداختی به سپرده‌های

سرمایه کذاری

مابه انتشار سود قابل پرداخت (مازاد سود

پرداختی) به سپرده گذاران

یادداشت‌های توضیحی همراه، بخش جدایی ناپذیر صورت‌های مالی است.

۳. صورت سود و زیان بانک نمونه:

بانک نمونه

صورت سود و زیان

برای سال منتهی به ۲۹ اسفندماه ۱۳۵۲

(تجددید اراند شده)

سال ۱۳۵۱

میلیون ریال

xx
(xx)

xx

xx
(xx)

xx

xx
xx
xx

xx

xx
(xx)
(xx)

xx
(xx)

xx
(xx)

xx
(xx)

xx
xx

xx

x
x

سال ۱۳۵۲	میلیون ریال
xx	xx
xx	(xx)
xx	xx
xx	(xx)
xx	xx
xx	(xx)
xx	xx
xx	xx
x	x
x	x

شرح

درآمد تسهیلات اعطایی و سپرده گذاری و اوراق بدھی
هزینه سود سپرده ها
خالص درآمد تسهیلات و سپرده گذاری

درآمد کارمزد
هزینه کارمزد
خالص درآمد کارمزد

خالص سود (زیان) سرمایه گذاری ها
خالص سود (زیان) مبادلات و معاملات ارزی
ساپر درآمدهای عملیاتی
جمع درآمدهای عملیاتی

خالص سایر درآمدها و هزینه ها
هزینه های اداری و عمومی
هزینه مطالبات مشکوک الوصول
هزینه های مالی
هزینه استهلاک
سود (زیان) قبل از مالیات بر درآمد
مالیات بر درآمد
سود (زیان) خالص

سود هر سهم (ریال)

سود پایه هر سهم (ریال)

سود تقلیل یافته هر سهم (ریال)

در صورتی که سهام عادی بالقوه وجود نداشته باشد، صرفاً از عنوان «سود هر سهم» استفاده شود.

یادداشت های توضیحی همراه، بخش جدایی ناپذیر صورت های مالی است.

۴. صورت سود و زیان جامع بانک نمونه:

بانک نمونه

صورت سود و زیان جامع

برای سال منتهی به ۲۹ اسفندماه ۱۳۵۲

سال مالی منتهی به ۱۳۵۱/۱۲/۲۹	سال مالی منتهی به ۱۳۵۲/۱۲/۲۹
میلیون ریال	میلیون ریال
xx	xx

شرح

سود (زیان) خالص

مزاد تجدید ارزیابی دارایی ها

مزارت تغیر ارز عملیات خارجی

سود جامع سال مالی

نقدیلات سوatanی

سود جامع شناسایی شده از تاریخ گزارشگری

سال قبل

بادداشت های توضیحی همراه، بخش جدایی ناپذیر صورت های مالی است.

ه. صورت تغییرات در حقوق صاحبان سهام:

بانک نمودن

برای سال میتبغی به ۲۹ اسفندماه ۱۳۵۲

۱۳۴

ادامه:

۴۳

میرید ۴۳ نظرانه

وَسْمٌ سَامِ بَنْزَانِه

زیج و نظریه

وَبِنَةٍ ثَانِيَةٍ

اندروخته ها

97

卷之三

二

8

卷之三

ادامه:

پنجمین

میتواند تغیرات در خلق مدلین سدهم
برای سال میکی به ۱۹۳۲ استندارده باشد

۱۷۲۱

افزایش	سرمهایه	سرمهایه در	تغییر	تغییر	تغییر	تغییر	تغییر
از زیان	از زیان	از زیان	از زیان	از زیان	از زیان	از زیان	از زیان
از زیان	از زیان	از زیان	از زیان	از زیان	از زیان	از زیان	از زیان
از زیان	از زیان	از زیان	از زیان	از زیان	از زیان	از زیان	از زیان
از زیان	از زیان	از زیان	از زیان	از زیان	از زیان	از زیان	از زیان

۱۷۲۱/۱۰/۱۰

سود خالص

تغییرات سراتی

سایر سورده (زیان) های جامع
بس از کسر مالیات
مازاد تجدیده ارزیابی دارایی ها

تغییرات نسبت ارز

مالیات سایر سودهای جامع

(xx)							
xx							
xx							
xx							
xx							

افزایش سرمایه	جمع سایر سودهای جامع	جمع سود جامع	افزایش سرمایه	افزایش سرمایه بسته شده	افزایش سرمایه بسته شده	سهام خواره	*
xx	xx	xx	xx	xx	xx	xx	*
xx	xx	xx	xx	xx	xx	xx	*
xx	xx	xx	xx	xx	xx	xx	*
xx	xx	xx	xx	xx	xx	xx	*

۱۵۸

بُرْدَةٌ بُرْدَةٌ
بُرْدَةٌ بُرْدَةٌ

اندروخته قاتلی

سود سلام مصوب

३

۱۳۹۱/۰۲/۲۹

ع. صورت جریان وجوه نقد بانک نمونه:

بانک نمونه

صورت جریان وجوه نقد

برای سال منتهی به ۲۹ اسفندماه ۱۳۵۲

(تجدید ارائه شده)
سال ۱۳۵۱
میلیون ریال

	سال ۱۳۵۲	میلیون ریال
xx	xx	
(xx)	(xx)	
xx	xx	
(xx)	(xx)	
xx	xx	
xx	xx	
(xx)	(xx)	

شرح

فعالیت‌های عملیاتی

نقد دریافتی بابت:

سود و وجه التزام تسهیلات اعطایی *

سود اوراق بدھی

کارمزد

سود سپرده گذاری

سود سرمایه گذاری‌ها

سایر درآمدهای عملیاتی

سایر درآمدها

نقد پرداختی بابت:

سود سپرده‌ها

کارمزد

هزینه مالی

سایر هزینه‌های عملیاتی

مالیات بر درآمد

جریان ورود (خروج) وجوه نقد ناشی از

فعالیت‌های عملیاتی قبل از تغییرات در

دارایی‌ها و بدھی‌های عملیاتی

جریان‌های نقدی ناشی از تغییرات در دارایی‌ها و

بدھی‌های عملیاتی:

خالص افزایش (کاهش) در بدھی‌ها و سپرده‌ها:

بدھی به بانک‌ها و سایر مؤسسات اعتباری

سپرده‌های مشتریان

اوراق بدھی

حصة عملیاتی ذخایر و سایر بدھی‌ها

سپرده‌های سرمایه گذاری مدت دار

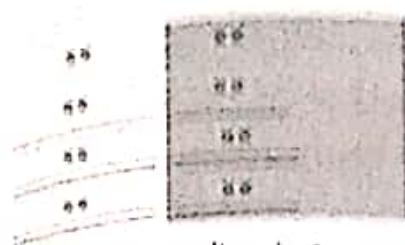
سود پرداختی به سپرده‌های مدت دار

خالص (افزایش) کاهش در دارایی‌ها:

مطلوبات از بانک‌ها و سایر مؤسسات اعتباری

اصل مطالبات از دولت

(xx)	(xx)	ادامه: اصل تسهیلات اعطایی و مطالبات از اشخاص دولتی
(xx)	(xx)	اصل تسهیلات اعطایی و مطالبات از اشخاص غیر دولتی
xx	(xx)	دستمزدی در سهام و سایر اوراق بهادر
(xx)	xx	سرمایه‌گذاری در شرکت‌های فرعی و وابسته
xx	xx	مطالبات از شرکت‌های دریافتی
xx	xx	سایر حساب‌های دریافتی
xx	(xx)	بجزه قانونی
xx	xx	حصه عملیاتی سایر دارایی‌ها
(xx)	xx	جریان‌های نقدی ناشی از تغییرات در دارایی‌ها و بدهی‌های عملیاتی
xx	xx	جریان خالص ورود (خروج) وجود نقد ناشی از فعالیت‌های عملیاتی
(xx)	(xx)	فعالیت‌های سرمایه‌گذاری
xx	xx	وجوه پرداختی بابت تحصیل دارایی‌های ثابت مشهود
(xx)	(xx)	وجوه دریافتی بابت فروش دارایی‌های ثابت مشهود
xx	xx	وجوه پرداختی بابت تحصیل دارایی‌های نامشهود
(xx)	(xx)	وجوه دریافتی بابت فروش دارایی‌های نامشهود
xx	xx	وجوه پرداختی بابت تحصیل املاک و مستغلات
		غیر عملیاتی
		وجوه دریافتی بابت فروش املاک و مستغلات غیر عملیاتی
(xx)	(xx)	جریان خالص ورود (خروج) وجود نقد ناشی از فعالیت‌های سرمایه‌گذاری
xx	xx	جریان خالص ورود (خروج) وجود نقد قبل از فعالیت‌های تأمین مالی
		فعالیت‌های تأمین مالی
xx	xx	افزایش سرمایه نقدی
xx	xx	معاملات سهام خزانه
xx	xx	وجوه حاصل از صرف سهام
(xx)	(xx)	سود سهام پرداختی
xx	xx	دریافت تسهیلات مالی
(xx)	(xx)	بانزهداخت اصل تسهیلات مالی
xx	xx	خالص جریان ورود (خروج) وجود نقد ناشی از فعالیت‌های تأمین مالی
		خالص افزایش (کاهش) در وجه نقد

از اندکس
بررسی ایرانی در دوره مالی
ناری و فرمات ارز اور
مرجعیت اندکس ایران مالی
برآورده شود (۱۳۹۵)

برآورده شدن اندکس ایرانی از نظر مالی در دوره اقتصادی ایران

به نظر دو ریاضی باید اصل اندکس و وجه التزام آن پیشتر اعطاگری در آن شامل واردی های مالی و سنتی
مشتریان از این باید است، بدینها این تأثیر روی کمای تغییر تضویه از فعل اعطاگر تجهیز
بود و با این تأثیر و خود تأثیر میگردید و این تأثیر ملکی مالکیت این دوره دیده شد و پادلار غیر قابل
ملکیت ملکی می شود.

از منظور سازمان حسابداری، توانی بالوکها و مؤسسات اعتباری و اپلیکیشن
شرکت های بینه تبیث شده تزد سازمان اورس و اوراقی بهادر گه دوره مالی آنها از
تاریخ اول فروردین ۱۳۹۵ و بعد از آن شروع می شود مازم به آنها صورت های مالی
سالانه شود مابق استانداردهای بین المللی گزارشگری مالی هستند.

پرسش ها

۱. از منظور سازمان حسابداری و حسابرسی نهادهای مالی اسلامی، چه اهدافی باید در حسابداری اسلامی پوشش داده شود؟
۲. دیدگاه سازمان حسابداری و حسابرسی نهادهای مالی اسلامی در مورد رجحان محنتوار شکل و ارزش زمانی چویست؟
۳. استدلال رایج در مورد اندازه گیری در حسابداری اسلامی چیست؟
۴. چالش مربوط به حسابداری اجراء ها در حسابداری اسلامی را شرح دهید.
۵. مؤسسات مجری استانداردهای حسابداری مالی، مؤلفه ای اراده کدام صورت های مالی هستند؟ شرح دهید.
۶. عقود مورد استفاده در سهده گلداری در بانک ها و نحوه افسای آن در صورت های مالی بانک های اسلامی بین المللی و ایران را مقایسه کنید.

حسابداری عقد و مشارکتی

دادرشت عقد و ارگان تشکیل دهنده آن

پیاره بیان عقد

روانیت رسمات و ممنوعیت ربا از پیمانه راهنمایی اسلام برای برقراری عدالت، اینست که می‌توان اسلام در رامنای برقراری عدالت و مساوات اذکر را از محسوب نمی‌شود، دین مبین اسلام در رامنای برقراری عدالت و مساوات مر پنه و پیشتر در سوژه اقتصادی، بهره و ربا را منع و روشن‌ها و عقدی را به منظور پیامن مالی پاک و تسبیل امور اقتصادی اسلامی در جوامع وضع کرده است. از آثار جزئیه و بجزئیه فقهای امامیه چنین استنباط می‌شود که عقد، «ایجاب مرتبط با قبول» است. عقد به معنای «اعهد» است (کاشف الغلطاء، ۱۴۲۲ق: ۱۱۸). در توضیح این بیان، عبارت فقیهان متفاوت است. در یک تعبیر، عقد عبارت از تعهد و معاهده شذھبی پا دیگری در امری از امور است، خواه این امر از امور مالی باشد (موارد ضرایع) خواه از امور غیر مالی (نکاح) و با انعقاد عقد، آن امر، معتبر محسوب می‌شود (بجنوردی، ۱۳۷۷: ۳/۱۱۶). در تفسیر دیگری، تعهد عقد به معنای التزام به عقد و پایاندی به آن دانسته شده است.

ارگان عقد

منظور از رکن هر شیء، چیزی است که جزء ماهیت آن است، به تکونهای که وجود اعلم شیء وابسته به آن باشد. از این رو، با تحقق ارگان و عناصر، آن شیء محقق

می شود و با فقدان آنها، شیء به وجود نمی آید. به منظور ارائه ملاک و معیاری برای رکن در فقه امامیه می توان گفت: هر آنچه در اصل ماهیت و ذات شیء مؤثر است، رکن نلقی می شود. در فقه امامیه ارکان عقود عبارت اند از: صیغه لفظی یا ایجاب و قبول، طرفین عقد یا معامله و مورد عقد یا معامله.

• **صیغه لفظی (ایجاب و قبول):** در فقه امامیه، فقیهان به اتفاق ایجاب و قبول را دورکن اساسی عقد دانسته اند. منظور از ایجاب و قبول در بیشتر موارد، ایجاب و قبول لفظی است و می توان گفت هرگاه در فقه امامیه، ایجاب و قبول به عنوان شرط تحقق و انعقاد عقد یا رکن آن محسوب شده، منظور ایجاب و قبول لفظی بوده است (شیخ انصاری، ۱۴۱۶ق: ۱۰۳). با وجود این، از آنجا که عقد از امور مكتوب و ارادی است، اگر ایجاب و قبول لفظی ناشی از قصد و اراده جدی طرفین نباشد، فاقد تأثیرات حقوقی خواهد بود. ایجاب در لغت به معنای واجب ساختن و الزام است و قبول به معنای پذیرفتن و رضاست.

• **طرفین عقد (متعاقدان):** همان گونه که گفته شد، در مفهوم لغوی و اصطلاحی عقد، ربط و ارتباط نهفته است و عقد با مكتوب شدن قرارداد و امضای طرفین آن رسمیت می یابد. بنابراین، اراده طرفین برای تحقق عقد ضروری است. به علاوه، پیش از این گفته شد که ایجاب و قبول از ارکان و عناصر سازنده عقد است. برای تحقق ایجاب، اراده مكتوب طرف ایجاب کننده (موجب) و برای تحقق قبول، اراده مكتوب طرف پذیرنده (قابل) لازم است. از این رو وجود دو طرف عقد برای ایجاد ماهیت حقوقی ضرورت دارد (نجفی، ۱۳۶۵: ۲۶۰/۲۲)

• **مورد عقد (عوض و معوض):** در فقه امامیه، دارایی مورد معامله (عوض) و مابازای پرداختی (معوض) از ارکان عقود مبادله ای محسوب می شود، اما در عقود غیر مبادله ای و معاملات مجانية و بلاعوض، وجود عوض، رکن و عنصر عقد نیست. در عقود مبادله ای هر یک از طرفین در مقابل دارایی یا تعهد، دارایی یا تعهد دیگری به دست می آورد. به عبارت دیگر، عوض در معاملات که معاوضه و مبادله هستند، وجود دارد؛ اما در عقود غیر مبادله ای و مجانية، شخص دارایی خود را به دیگری واگذار

می‌گیرد یا بدهی را بر عهده می‌گیرد، بدون آن که در مقابل آن تعهد و مزایایی به دست آورده (نجفی، ۱۳۶۵: ۴۱/۳۱).

نهم‌بندی عقود

طبق پیشنهاد بحث در فقه امامیه، تقسیمات عقود از دیرباز مورد توجه فقهای اسلامی، به ویژه فقیهان امامیه قرار گرفته است. بسیاری از تقسیمات اصلی که هم‌اکنون در کتاب‌های حقوقی مطرح می‌شود، نه تنها سابقه فقهی دارد، بلکه برخی در حقوق جدید نیز تازگی دارد. از جمله مهم‌ترین دسته‌بندی‌ها، تقسیم عقود به عقود غیر انتفاعی و انتفاعی مبادله‌ای (با سود معین) و عقود انتفاعی مشارکتی (با سود انتظاری) است.

عند انتفاعی و غیر انتفاعی

عند غیر انتفاعی

عند غیر انتفاعی، قراردادهایی هستند که به قصد احسان و نیکوکاری انجام می‌شوند و عامل اصلی قرارداد به دنبال کسب سود و انتفاع نیست، تعداد این نوع قراردادها در فقه اسلامی بسیار زیاد است. در این بخش به تناسب بازار پول و سرمایه، به برخی از این قراردادها اشاره می‌کنیم.

* **قرض:** قرض عبارت است از آن دارایی که به یک نفر پرداخت می‌شود تا مشابه با مبلغ آن را باز گرداند. در قرض اصطلاحی، دارایی در مقابل تعهد و ضمان فرار می‌گیرد و قرض گیرنده متعهد می‌شود. دارایی مشابه یا وجه نقدی معادل بهای دارایی را به قرض‌دهنده پردازد (موسوی سبزواری، ۱۳۸۸: ۲۱/۲۴؛ مشکینی اردیلی، ۱۳۸۶: ۴۲۲؛ موسوی خمینی، ۱۳۶۸: ۱/۵۹۹).

* **ودیعه:** ودیعه در لغت به دارایی‌ای گفته می‌شود که به منظور حفظ و حراست به دیگری سپرده می‌شود. ودیعه در فقه به تبع کاربرد آن در عرف به دارایی مورد امانت نیز اطلاق می‌شود (فراهیدی، ۱۴۰۹: ۱۰۴۲).

• وقف: وقف در لغت به معنای جس کردن است و در اصطلاح به حبس کردن عین دارایی و آزاد کردن مزایای آن در راه خدا گفته می شود. به عقیده برخی فقهای شیعه، وقف قراردادی است که نتیجه آن محدود نمودن اصل دارایی و مزایای آن است. منظور از محدود نمودن دارایی، محدود نمودن دارایی به نحوی است که تصرف در آن ممکن نباشد؛ به عبارت دیگر محدود نمودن دارایی از طرف مالک آن، به صورتی که فروش آن منوع باشد، به ارث منتقل نگردد، قابل هبه نباشد، فروخته نشود و به رهن و اجاره و امانت و از این قبیل داده نشود و در راستای اهداف تعیین شده از سوی مالک دارایی استفاده شود (نوری، ۱۴۰۸ق).

وقف به اعتبار موقوف علیه به عام و خاص تقسیم می شود. وقف عام، وقفي است که مقصود از آن امور خبریه است و مخصوص دسته و طبقه معینی نیست، مانند وقف بر فقرا، وقف بر طلاب و مدارس و مساجد. وقف خاص وقفي است که مخصوص دسته معین و خاصی است، مانند وقف بر اولاد یا افراد و یا طبقه ای خاص از مردم.

در قرآن مجید آیه‌ای که بر وقف و احکام فقهی آن صراحة داشته باشد وجود ندارد، ولی می‌توان از منظر آیات مربوط به احسان و انفاق، قرض الحن، تعاون و صدقه به جواز و بلکه استجواب وقف استدلال کرد. از جمله آیاتی که به طور عموم بر انجام دادن خبرات و تشویق و تحریض آن‌ها دلالت دارد، آیه ۹۲ سوره آل عمران است که می‌فرماید: *لَنْ تَنَالُوا الْبَرَّ حَتَّىٰ تُنْتَقِلُوا مِنَ تَعْبُرِنَ وَمَا تُنْتَقِلُوا مِنْ شَيْءٍ فَإِنَّ اللَّهَ بِهِ عَلِيمٌ شَمَا هرَّكَ بِهِ (حقیقت) نیکوکاری نمی‌رسید، مگر آن که از آنچه دوست می‌دارید (در راه خدا)، انفاق کنید و آنچه انفاق می‌کنید خداوند از آن آگاه است و نیز آیه ۴۶ سوره کهف که می‌فرماید: *الْمَالُ وَ الْبَنُونَ زِينَةُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَ الْبَاقِيَاتُ الصَّالِحَاتُ خَيْرٌ عِنْدَ رَبِّكَ ثَوَابًا وَ خَيْرٌ أَمْلاً*: اموال و فرزندان، زینت زندگی دنیاست؛ و باقیات صالحات (ارزش‌های پایدار و شایسته) ثوابش نزد پروردگارت بهتر و امیدبخش تر است.*

• هبه: هبه در لغت دارایی‌ای است که به صورت مجاني به دیگری بخشد.

می شود و در اصطلاح فتها، قراردادی است که به موجب آن فردی دارایی خود را به طور مجازی به دیگری می بخشد.

عقود اتفاقی مبادله‌ای (با سود معین)

عند اتفاقی از یک منظر به دو گروه مبادله‌ای و مشارکتی تقسیم می شود. عقود مبادله‌ای با سود معین براساس مبادله اموال و دارایی‌ها صورت می گیرند. در این قراردادها طرفین قرارداد دارایی‌های خود را مبادله می کنند، مهم‌ترین این عقد شارت‌اند از:

• بیع: بیع در لغت به معنای فروختن و نیز به معنای خریدن آمده است، از این رو لغت دانان عرب، آن را از اضداد بر شرده‌اند. اضداد به واژگاتی اطلاق می شود که دارای چند معنی است که آن معانی با هم متضاد باشند. در هر حال، فتها این واژه را در تقه به معنای تملیک دارایی در برابر مابازا (عوض) مشخص می‌دانند (مصطفوی، ۱۳۶۸: ۳۶۴).

• اجاره: اجاره در لغت، اسم اجرت است به معنای مزدی که در برابر کار کسی به او پرداخت می شود (ابن‌منظور، ۱۳۶۶ق: ۲۸۶). اجاره قراردادی است برای استفاده و بهره‌برداری از منافع، دارایی‌ها و یا کار انسان در برابر دارایی معینی که در مقابل آن پرداخت می شود. به اجاره دهنده، در اجاره اعیان و املاک امور و در اجاره عمل و فعالیت «اجیر» گفته می شود؛ اجاره کننده، «مستأجر»؛ پول و عوض اجاره امال‌الاجاره، یا «اجرت» نامیده می شود؛ به آنچه اجاره داده می شود، «عین مستأجر» یا موضوع اجاره می گویند.

أنواع اجاره:

۱. اجاره اموال یا اعیان: موضوع اجاره منفعت است، مانند منفعت خانه و مغازه که در این صورت از آن به عنوان «اجارة اعیان» یاد می شود (موسی خبینی، ۱۳۶۸: ۴۹۷).

۲. اجاره اشخاص که موضوع آن، کار و نیروی انسانی، مانند دوختن، ساختن

و شستن است که از آن به «اجراه اعمال» تعبیر می‌شود.

* جماله: جماله در لغت به معنای مزدی است که در برابر انجام دادن کاری فرار داده می‌نمود و در اصطلاح فقهاء مسیله‌ای است که ثمرة آن به دست آوردن متفهمی است در برابر عوض، و شرط نیست کارمزد معلوم باشد. جماله نوعی عقد است و جاعل با بیان مطلبی خود را ملزم می‌کند به این که هر کس کار مشخصی را برای او انجام دهد، مستحق مزد و عوض است (موسوی خمینی، ۱۳۶۸: ۵۲۸).

- جاعل: کسی که درخواست انجام دادن کار می‌کند.

- عامل: کسی که کار درخواستی را انجام می‌دهد.

- جعل یا (جمیله): همان عوض و مزد.

* استصناع: فرارداد استصناع گرچه اخیراً وارد قوانین ایران شده است، اما این عقد، فراردادی نیست که به نازگی شکل گرفته باشد، بلکه از زمان‌های گذشته بین مردم مرسوم بوده است و افراد در روابط اقتصادی خود از آن استفاده می‌کردند. در این عقد، از فردی که مهارت خاصی در زمینه‌ای دارد، درخواست می‌گردد تا کالایی مناسب با ویژگی‌هایی که تعیین شده، بسازد. پس از اسلام نیز این فرارداد بین مسلمانان مرسوم بوده است. درواقع استصناع از ماده صنع به معنای سفارش و درخواست ساخت چیزی را گویند (ابن‌منظور، ۱۳۶۶: ۸/۲۰۹). از نگاه عرف، استصناع عبارت است از عقد فرارداد با یک تولیدکننده جهت ساخت کالای مشخص در زمان معین (موسویان و بهاری قرامکی، ۱۳۹۱: ۳۳۰).

* سلف: سلف مترادف با سلم و عکس نیه و از اقسام بیع است و در لغت به معنای پیش‌برداخت، قبول کردن، اطاعت نمودن (جعفری لنگرودی، ۱۳۷۸) و به معنی بیع است که به موجب آن خریدار، وجهه مورد تعهد خود را به صورت پیش‌برداخت به فروشنده می‌بردازد و فروشنده متعهد می‌شود که دارایی مورد معامله را پس از انقضای مدت معین به خریدار تحویل دهد. طبق نظر فقهاء، اگر در فرارداد بیع برای تحویل دارایی فروخته شده (مبيع) مدت تعیین شود، معامله را بیع سلف با سلم می‌گویند.

* مرابعه: مرابعه معامله‌ای است که فروشنده قیمت تمام شده کالا (قیمت

خرید و هزینه‌های مربوط) را به اطلاع مشتری می‌رساند و سپس تقاضای مبلغ یا درصدی به عنوان سود می‌کند. بیع مرابحه می‌تواند به صورت نقد یا نسیه منعقد شود، و در صورتی که نسیه باشد به طور معمول نرخ سود آن بیشتر می‌شود. قرارداد مرابحه یکی از معاملات مشروع و از اقسام بیع است که جنسی رابه بیع مرابحه می‌فروشد و باید به شرایط ذیل عمل شود:

الف) هم بایع (فروشنده) و هم مشتری باید از رأس المال (قیمت اصل مال یا ارزش سرمایه) و مقدار سود در زمان عقد قرارداد آگاهی داشته باشند و در صورتی که معلوم نباشد، آن معامله باطل است.

ب) هرگاه درنتیجه عمل بایع و یا دیگری در قیمت کالا افزایشی حاصل گردد، لازم است بهای خرید و اجرت آن بیان شود (جیعی عاملی، بی تا: ۳۱/۱).

ج) در بیع مرابحه بهتر آن است که سود معامله به نسبت معینی از رأس المال تعین نگردد.

د) در قرارداد مرابحه فروشنده باید قیمت واقعی مبیع را بیان کند و اگر معلوم شود که قیمت مبیع کمتر از مبلغی است که فروشنده اظهار داشته، خریدار بین رد و قبول آن به همان مبلغ مختار است (موسوی خمینی، ۱۳۶۸/۱: ۵۴۸).

عند انتفاعی مشارکتی (با سود انتظاری)

در عقود انتفاعی مشارکتی با سود انتظاری که کاربرد بسیار گسترده‌ای در عرصه بانکداری و بازار سرمایه اسلامی دارند، طرفین قرارداد با ترکیب سرمایه‌ها یا با ترکیب کار و سرمایه، زمینه‌های لازم برای سرمایه‌گذاری مشترک جهت کسب سود را فراهم می‌آورند. مهم‌ترین قراردادهای مشارکتی عبارت‌اند از:

* مضاربه: واژه مضاربه از ریشه ضرب گرفته شده است. از آنجا که یکی از طرفین معامله (عامل یا مضارب) برای تحصیل سود به حرکت و تلاش می‌پردازد نام آن را از این کلمه اتخاذ کرده‌اند. مضاربه قراردادی است که به موجب آن، یکی از طرفین (مالک) عهده‌دار تأمین سرمایه نقدی می‌گردد، با قيد این که طرف دیگر (عامل یا مضارب) با آن تجارت کند و هر دو در سود حاصل شده شریک باشند

(مبایحی مقدم و دیگران، ۱۳۸۹: ۱۶۳). در میان عقود اسلامی که در محدوده معاملات بانکی به کار گرفته می‌شوند، مضاربه مناسب‌ترین شکل برای اثرو نعالیت‌های تجاری است که همه بازرگانان و کسانی که به کسب و کار اشتغال دارند در صورت نیاز به سرمایه، می‌توانند با مراجعه به بانک و انعقاد قرارداد مضاربه، و به لازم را دریافت کنند و به کار تجاری مورد نظر پردازد (سهیلی، ۱۳۸۷: ۱۲۱).

مضاربه احکام و شرایطی دارد که به تفصیل در کتب فقهی آمده است. با عدم آگاهی نسبت به برخی از آن‌ها شناخت خوبی از مضاربه حاصل نخواهد شد. از آنجا که نظر تمام فقها در همه این احکام و شرایط یکسان نیست نظر اکثریت رادر ذکر مطالب ملاک قرار می‌دهیم. باید توجه کرد که هر کالایی را نمی‌توان سرمایه نظرهایی که بتوان با آن‌ها خرید و فروشی کرد (درهم و دینار) یا پول رایج باشد. مشترک وجود دارد: نخست، معین بودن سهم هر یک از طرفین و دیگری تعیین سهم به صورت کسر و درصدی از سود؛ برای مثال سهم هر یک نصف سود باشد باهم یکی بکسر و سهم دیگری دوسرم سود. پس تعیین مبلغ مشخص به عنوان سهم از سود جایز نیست و برای مثال نمی‌توان گفت سهم یکی ۱۰۰ هزار تومان و بقیه سه دیگر افراد، شرط مهم دیگر نحوه معامله است. عامل در عقد مضاربه همانند این محضوب می‌شود، به این معنی که در صورت وارد شدن خسارت یا از بین رفتن سرمایه مضاربه، عامل ضامن نیست، بلکه خسارت متوجه به سرمایه است. مگر این که عامل در حفظ و مراقبت سرمایه کوتاهی کرده باشد. در واقع، در اینجا عامل، ریسک از دست دادن وقت و نیروی کار را تقبل می‌کند و تمامی زیان به سرمایه می‌رسد. عامل باید با سرمایه مضاربه خرید و فروش کند و نمی‌تواند به دیگر فعالیت‌های اقتصادی مثل زراعت و ساختمان‌سازی پردازد. برای پرداختن به فعالیت‌های دیگر اقتصادی مانند کارهای تولیدی یا حمل و نقل می‌توان از سایر قراردادها نظیر اجاره، جعله، شرکت، و مزارعه بهره جست. کار اقتصادی در مغاربه خرید و فروش منحصر است (موسیان و بهاری قرامملکی، ۱۳۹۱).

* مزارعه: مزارعه عقدی است که به موجب آن یکی از طرفین عقد، زمینی را در اختیار طرف مقابل قرار می‌دهد تا در آن زراعت کند به گونه‌ای که طرفین به نو مثاع مالک محسول شوند. لازم نیست شخصی که زمین را در اختیار می‌گذارد مالک عین زمین باشد و می‌تواند تنها مالکیت منافع زمین را در اختیار داشته باشد؛ ولی مالک ابزار لازم برای زراعت و کشاورزی بر عهده مزارعه است. این عقد مستقل و نهاد لازم و قراردادهای سایر عقود و قراردادهای آمیزه‌ای از اجاره و متابز از آثار عقد مزبور در آن ملاحظه می‌شود (به گونه‌ای که مزارعه، عامل را شرکت است و آثار عقدی مستقل محسوب می‌شود (نجفی، ۱۳۶۵: ۵/۲۷)).

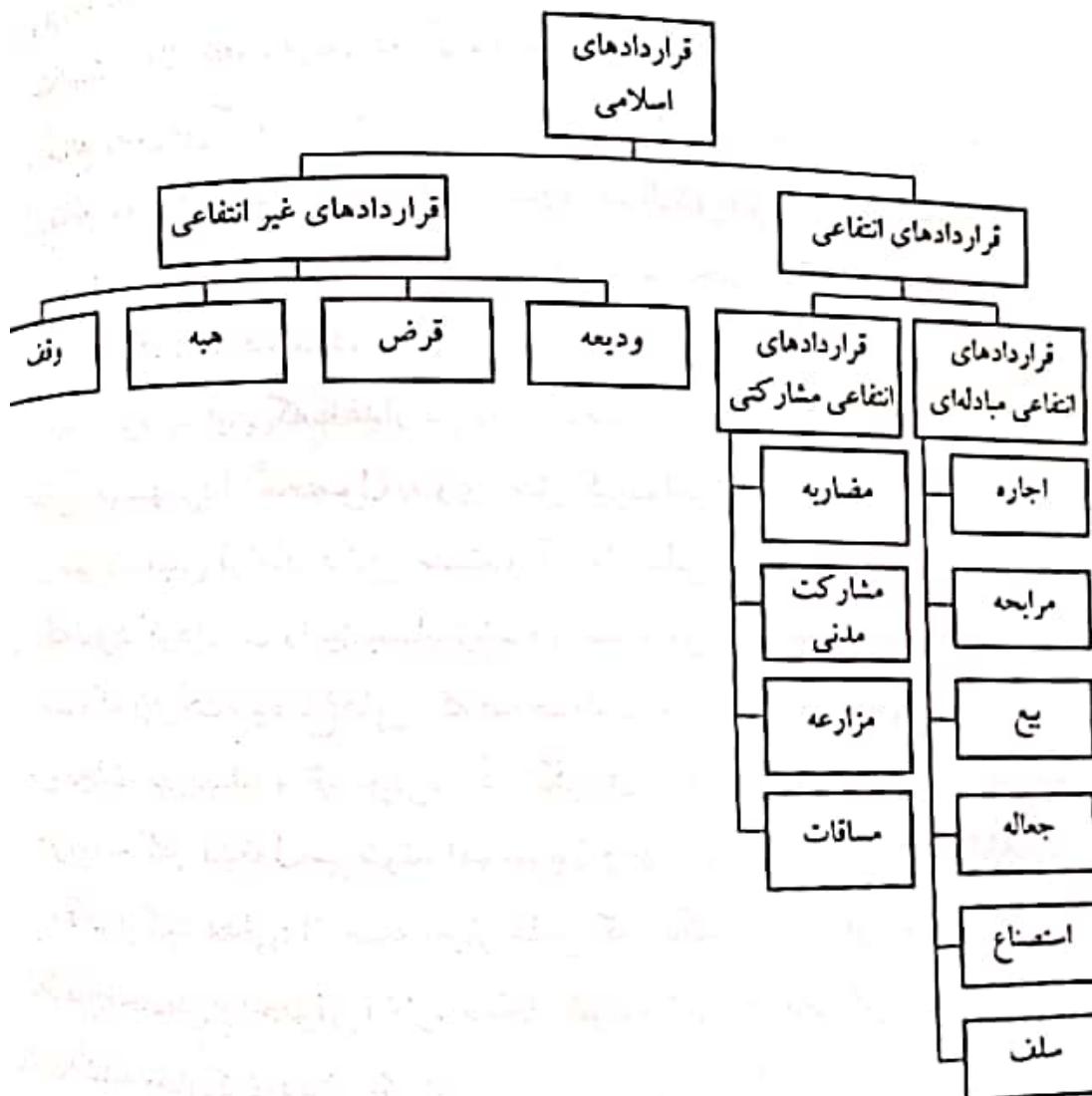
* مساقات: مساقات، در اصطلاح، قراردادی است میان صاحب باغ و باغدار، بر درختان میوه، بر این که باغدار در مدتی معین درختان را آبیاری و مراقبت کند و در مقابل آن سهمی از محسول به وی تعلق گیرد. اسلام، برای درخت کاری و ایجاد نقای سبز، اهمیتی فراوان قائل است و آن را عملی نیکو و محظوظ می‌شمارد، چنان‌که نابود کردن آن را نیز بسیار زشت و منفور می‌داند. اهمیت پیمان مساقات در این است که از یک سو، باغ‌هایی که صاحبانشان توان رسیدگی بدان‌ها را ندارند، از نابودی نجات می‌یابند، و از سوی دیگر، گروهی که زمین و باغ ندارند، ولی توان کار دارند، به کار مشغول می‌شوند (موسیان و بهاری قراملکی، ۱۳۹۱: ۱۲۱).

* مشارکت مدنی: از جمله روش‌هایی که بانک براساس موازین شرع می‌تواند بالشخص (حقیقی و حقوقی) وارد معامله شود و نیازهای مالی این گونه اشخاص را برطرف کند، مشارکت مدنی است.

مشارکت حقوقی

مشارکت حقوقی عبارت است از تأمین قسمتی از سرمایه شرکت‌های سهامی جدید و با خرید قسمتی از سهام شرکت‌های سهامی موجود. طبق تعریف، مشارکت بانک‌ها در

سرمایه شرکت‌های سهامی تولیدی (صنعتی، معدنی، کشاورزی و ساختمانی) از
شرکت‌های سهامی بازرگانی و خدماتی به منظور تأمین کمبود منابع مالی موردنیاز
این گونه شرکت‌ها، با عنوان مشارکت حقوقی صورت می‌گیرد. به این ترتیب اینکه
تأمین قسمی از منابع مالی بلندمدت که برای اجرای طرح مورد نظر شرکت‌های سهامی
ضروری است، از محل منابع نظام بانکی به وجود می‌آید.

شکل ۳-۱ عقود اسلامی انتفاعی و غیر انتفاعی

سازمان حسابداری و حسابرسی نهادهای مالی اسلامی، به عنوان مهم‌ترین نهاد
تدوین کننده استانداردهای حسابداری اسلامی، رهنماهای دریاره حسابداری
نهادهای مالی اسلامی ارائه کرده است. از این رو به دلیل وجود توجه جهانی

وجود استانداردهای حسابداری اسلامی در مورد تعداد مشخصی از عقود اسلامی،
می‌ابن فصل و فصل آتی به حسابداری عقود مضاربه، مشارکت، مرابحه و اجاره از
نظر نهادهای مالی اسلامی پرداخته می‌شود.

مشارب
از منظر سازمان حسابداری و حسابرسی نهادهای مالی اسلامی، سرمایه مضاربه (تقد
با غیر نقد) در زمان پرداخت به مضارب شناسایی می‌شود. در صورت وجود توافق
برای پرداخت اقساطی سرمایه، هر قسط در زمان پرداخت شناسایی می‌شود. بانک
اسلامی سرمایه نقدی مضاربه را به مبلغ پرداخت شده یا مبلغی که در اختیار مضارب
قرار گرفته است، اندازه گیری می‌کند.

سرمایه غیر نقدی مضاربه فراهم شده از سوی بانک (مانند کالا یا دارایی‌های
غیر پولی) باید به ارزش متعارف دارایی (ارزش مورد توافق بین بانک و مشتری)
اندازه گیری شود. در صورت وجود تفاوت بین ارزش دفتری و ارزش متعارف
دارایی‌ها، مابه التفاوت در صورت سود و زیان بانک شناسایی می‌گردد.

حسابداری مضاربه (استاندارد حسابداری مالی شماره ۳)
براساس استاندارد حسابداری مالی شماره ۳، ثبت‌های لازم برای حسابداری مضاربه

۶: ابن شرح است:

ثباتی مضاربه:

تأمین مالی مضاربه ××

وجه نقد ×

ثبت تأمین مالی از طریق مضاربه برای مضارب

وجه نقد ×

تأمین مالی مضاربه ×

۸۰ حسابداری ابزارها و عنود مالی
ثبت باز پرداخت سرمایه از سوی مضارب

وجه نقد ××
سود و زیان ××
ثبت دریافت سود از مضارب

سود و زیان ××
تامین مالی مضاربه ××

ثبت زیان مضاربه به حساب مالک
توجه داشته باشد که هزینه های تحمل شده از سوی طرفین قرارداد مشار،
(مانند هزینه های مطالعات امکان سنجی) به استثنای مواردی که مورد توافق طرفین

مانند هزینه های لحاظ نمی شود.

قرار گرفته باشد، به حساب سرمایه مضاربه کسر شود
هر گونه باز پرداخت صورت گرفته به بانک باید از سرمایه مضاربه کسر شود
اگر بخشی از سرمایه مضاربه به علت آسیدیدگی و بدون قصور یا سوء عملکرد
مضارب پیش از آغاز قرارداد از بین بروند، زیان واردہ باید از سرمایه مضاربه کسر
گردد و به عنوان زیان بانک در نظر گرفته شود؛ اما در صورتی که زیان پس از آغاز

کار رخ دهد، از سرمایه مضاربه کسر نمی شود.

اگر سرمایه مضاربه بدون قصور مضارب به طور کامل از بین بروند، مضاربه
خاتمه می یابد و زیان واردہ به عنوان زیان بانک در نظر گرفته می شود. در صورتی
که مضاربه خاتمه یافته و یا تسویه شده باشد و سرمایه مضاربه (به همراه سود بازیان
حاصله) باز پرداخت نشده باشد، سرمایه مضاربه (به همراه سود یا زیان حاصله) با
عنوان مطالبات ناشی از مضاربه شناسایی می شود.

سود یا زیان مربوط به سهم بانک در مضاربه ای که در یک دوره مالی آغاز شد
خاتمه یافته است، باید در تاریخ تسویه شناسایی گردد.

اگر مضارب پس از خاتمه یا تسویه مضاربه، سهم سود بانک را نپرداخته
باشد، سهم سود بانکی به عنوان مطالبات ناشی از مضاربه ثبت می شود. زیان

باشند از تسویه، در تاریخ تسویه و با کاهش سرمایه مشارکه شناسایی می‌شود. زیان ناشی از قصور مضارب متوجه وی است. این نوع زیان به عنوان مطالبات از مشارک بنت می‌شود.

نهم سود و زیان

نهم سود بین مالک و مضارب به نوع مضارکه بستگی دارد. براساس استاندارد حسابداری مالی شماره ۳، سه نوع مضارکه وجود دارد:

۱. مضارکه دوچانبه (ساده): یک طرف تأمین کننده سرمایه و طرف دیگر عامل است.

۲. مضارکه چندچانبه: مضارکه شامل چند تأمین کننده سرمایه و یک عامل است.

۳. مضارکه مجدد (یا دولایه): مضارکه مشکل از سه طرف است، تأمین کننده سرمایه، مضارب میانی (عامل) و مضارب نهایی (عامل).

مثال مضارکه دوچانبه:

اگر تأمین کننده سرمایه ضمن فراهم آوردن ۲۰۰,۰۰۰ ریال برای عامل اول بابت نهم سود ۷۰ به ۳۰ موافقت کرده باشد و سود حاصله ۸۰,۰۰۰ ریال باشد:

* تأمین کننده سرمایه مبلغ سرمایه اولیه ۲۰۰,۰۰۰ ریال و ۵۶,۰۰۰ ریال بابت سود دریافت خواهد کرد ($۸۰,۰۰۰ \times ۰/۷$).

* عامل اول مبلغ ۲۴,۰۰۰ ریال بابت سهم از سود دریافت می‌کند ($۸۰,۰۰۰ \times ۰/۲$).

اگر زیانی معادل ۵۰,۰۰۰ ریال ایجاد شود، تأمین کننده سرمایه تمامی زیان را نحل خواهد کرد و تنها ۱۵۰,۰۰۰ ریال از سرمایه اولیه را دریافت می‌نماید.

1. Bilateral Mudharabah (Simple Mudharabah)
2. Multilateral Mudharabah
3. Re-Mudharabah (Two Tier Mudharabah)

مثال مضاربة چندجانبه:

- در صورت وجود ۲ تأمین کننده سرمایه الف و ب و با ارائه ۱۰۰,۰۰۰ ریال از سوی هر یک از آنها و نسبت تسهیم سود ۷۰ به ۳۰ وجود ۸۰,۰۰۰ ریال سود:
- تأمین کننده سرمایه الف ضمن دریافت سرمایه اولیه (یعنی ۱۰۰,۰۰۰ ریال) ۲۸,۰۰۰ ریال (۵/۷×۰,۰۰۰×۰,۸۰) سود نیز دریافت می کند.
 - تأمین کننده سرمایه ب ضمن دریافت سرمایه اولیه (یعنی ۱۰۰,۰۰۰ ریال) ۲۸,۰۰۰ ریال سود نیز دریافت کند.
 - سهم سود عامل نیز ۲۴,۰۰۰ ریال خواهد بود.

در صورت وقوع ۵۰,۰۰۰ ریال زیان، هر یک از تأمین کنندگان سرمایه ۲۵,۰۰۰ ریال از زیان را متحمل می شوند و تنها ۷۵,۰۰۰ ریال از سرمایه اولیه را دریافت می کنند.

مثال مضاربة مجدد:

- تأمین کننده سرمایه الف ۱,۰۰۰,۰۰۰ ریال در اختیار بانک به عنوان نهاد واط قرار می دهد و نسبت سود و زیان به ترتیب ۷۰ به ۳۰ تعیین می شود. بانک اسلامی متعاقباً وارد قرارداد مضاربة دیگری (مضاربة مجدد) با عامل الف با نسبت نیم سود به ترتیب ۶۰ به ۴۰ می شود. اگر سود حاصل ۴۰۰,۰۰۰ ریال باشد:
- سهم سود عامل مبلغ ۱۶۰,۰۰۰ ریال (۴/۰×۰,۴۰۰,۰۰۰) است.
 - بانک اسلامی ۷۲,۰۰۰ ریال از سود را دریافت می نماید (۶/۰×۰,۴۰۰,۰۰۰).
 - تأمین کننده سرمایه الف ۱۶۸,۰۰۰ ریال از سود را دریافت می کند (۶/۰×۰,۴۰۰,۰۰۰).

در صورت وقوع زیانی معادل ۲۰۰,۰۰۰ ریال، تمام زیان متوجه تأمین کننده سرمایه الف است و تنها ۸۰۰,۰۰۰ ریال از سرمایه اولیه را دریافت خواهد کرد. بر اساس استاندارد حسابداری مالی شماره ۳، زیان مضاربه به دو دسته تقسیم شود:

۱. در صورتی که بخشی از وجه مضاربه قبل از آغاز فعالیت مضاربه از دست

برواد، در این صورت سرمایه مضاربه کاهش می‌یابد و در صدد تقسیم سود و زیان نیز خواهد کرد.

۲. روش‌های برخورد با زیان‌های معمول تجارت که پس از آغاز فعالیت

مضاربه رخ دهد:

- کسر از سود توزیع نشده دوره قبل،
- انتقال به دوره آتی به عنوان ذخیره،
- کسر از سودهای توزیع شده (بازیابی شده).

مضاربه چندساله^۱: اگر مضاربه بیش از یک سال ادامه داشته باشد، سهم سود یا زیان بانک از سود، در دوره توزیع سود شناسایی گردد و سهم زیان بانک در دوره‌ای که زیان از سرمایه کسر می‌گردد شناسایی می‌شود.

مثال مضاربه چندساله: شرکت الف، طی عقد مضاربة محدود شده مبلغ ۲,۰۰۰,۰۰۰ ریال در اختیار بانک به عنوان مضارب قرار می‌دهد. شرکت ب نیز با ۱,۰۰۰,۰۰۰ ریال سرمایه وارد عقد مضاربه می‌شود. نسبت تسهیم سود و زیان شرکت الف، شرکت ب ۱، و بانک ۱ است. بانک عقد مضاربه مجددی در حوزه مورد رضایت شرکت الف، با شرکت ج با نسبت تسهیم سود به ترتیب ۸۰ به ۲۰ منفذ می‌کند. طی این قرارداد سه ساله بانک ۳,۰۰۰,۰۰۰ ریال سرمایه‌گذاری می‌کند، سود یا زیان قرارداد در سال اول ۷۵,۰۰۰ ریال زیان، سال دوم ۷۰۰,۰۰۰ ریال، و سود سال سوم ۱,۵۰۰,۰۰۰ ریال است.

مطلوب است: محاسبه سود یا زیان رویدادهای فوق و نحوه تسهیم آن در هر سال و در پایان قرارداد.

براساس دیدگاه سازمان حسابداری و حسابرسی نهادهای مالی اسلامی دو لزوم برای شناسایی سود مضاربه‌های چنددوره‌ای وجود دارد: روش دوره‌ای و روش پایان قرارداد.

در روش دوره‌ای، سود به طور تدریجی طی دوره قرارداد شناسایی می‌شود.

1. Multi-Period Mudharabah

این روش منطبق با اصل تطابق و مبنای تعهدی حسابداری است.
در روش پایان قرارداد، سود در پایان دوره یا پروژه شناسایی می‌شود. در این
سود پس از تکمیل پروژه و بر مبنای نقدی شناسایی می‌شود.

• روش دوره‌ای:

سال	جمع سود/ زیان	بانک (مالک)	شرکت ج (مضارب) × ۲۰٪
۱	(۷۵۰,۰۰۰)	(۷۵۰,۰۰۰)	.
۲	۷۰۰,۰۰۰	۵۶۰,۰۰۰	۱۴۰,۰۰۰
۳	۱,۵۰۰,۰۰۰	۱,۲۰۰,۰۰۰	۳۰۰,۰۰۰
جمع	۱,۴۵۰,۰۰۰	۱,۰۱۰,۰۰۰	۴۴۰,۰۰۰

سال اول

بانک:

$$\text{شرکت الف: } (750,000) \times \frac{2}{3} = 500,000$$

$$\text{شرکت ب: } (750,000) \times \frac{1}{3} = 250,000$$

سال دوم

بانک:

$$(560,000) \times \frac{1}{4} = 140,000$$

$$(560,000) \times \frac{2}{4} = 280,000$$

$$(560,000) \times \frac{1}{4} = 140,000$$

جمع

بانک:

$$440,000$$

شرکت الف:

$$180,000$$

شرکت ب:

$$190,000$$

شرکت ج:

$$440,000$$

• روش پایان قرارداد:

پایان سال سوم

شرکت ج:

بانک:

شرکت الف:

شرکت ب:

$$1,450,000 \times 0/2 = 290,000$$

$$1,450,000 \times 0/8 \times \frac{1}{4} = 290,000$$

$$1,450,000 \times 0/8 \times \frac{2}{3} = 580,000$$

$$1,450,000 \times 0/8 \times \frac{1}{4} = 290,000$$

نهادهای مشارکه در صورت‌های مالی
نهادهای مشارکه در صورت‌های مالی نهادهای مالی اسلامی براساس الزامات سازمان
حسابداری و حسابرسی نهادهای مالی اسلامی به صورت زیر انجام می‌گیرد:

نرازنامه

مشارکه

(دارایی غیر پولی)

کسر می‌گردد: ذخیره کاهش ارزش دارایی‌های مشارکه

خالص مشارکه

صورت سود و زیان

درآمد تهیلات اعطایی:

سود مشارکه

مشارکت

از مردم سازمان حسابداری و حسابرسی نهادهای مالی اسلامی چهار شرط برای

مشارکت وجود دارد:

۱. کارگزار (وکالت): در قرارداد مشارکت هر شریک به عنوان کارگزار
سکاران خود در معامله فعالیت می‌کند.

۲. نسبت تسهیم سود ثابت: نسبت تسهیم سود باید از قبل تعین شده باشد.

۳. تسهیم سود باید براساس مبلغ ثابتی باشد.

۴. خاتمه مشارکت: دلایل خاتمه قرارداد مشارکت عبارت اند از:

الف) فسخ قرارداد از سوی یکی از شرکا (بنابراین، قرارداد مشارکت بکسر)
 قرارداد جایز محسوب می‌گردد،
 ب) فوت یکی از شرکا،
 ج) جنون یکی از شرکا.
 از دیدگاه سازمان حسابداری و حسابرسی نهادهای مالی اسلامی، دونوع
 قرارداد مشارکت وجود دارد:

مشارکت ثابت: سهم شرکا در سرمایه طی دوره قرارداد ثابت است.

مشارکت نزولی: یک شریک از حق خرید بخشی از سهم شریک دیگر (بانک) برخوردار است. این نوع مشارکت مدامی که تمام سرمایه شریک دیگر خریداری نشده است، ادامه دارد.

حسابداری مشارکت (استاندارد حسابداری مالی شماره ۴)

براساس استاندارد حسابداری مالی شماره ۴، سهم سرمایه بانک (نقدی یا غیرنقدی) در مشارکت در زمان پرداخت آن به شریک یا زمانی که در دسترس وی قرار می‌گیرد، در حساب مشارکت شناسایی می‌شود. سهم بانک در دفاتر بانک در حساب تأمین مالی مشارکت با «نام مشتری» ارائه می‌شود و در صورت‌های مالی تحت سرفصل تأمین مالی مشارکت قرار می‌گیرد.

سهم بانک در سرمایه مشارکت، در زمان عقد قرارداد و به مبلغ پرداخت شده یا مبلغی که در دسترس شریک قرار گرفته است در حساب مشارکت اندازه‌گیری می‌شود. در صورت غیر نقدی بودن سرمایه بانک (دارایی‌های تجاری یا غیرپولی)، سرمایه به ارزش متعارف دارایی‌ها (ارزش مورد توافق شرکا) اندازه‌گیری می‌شود ر تفاوت بین ارزش متعارف و ارزش دفتری (در صورت وجود)، در صورت سود با زیان بانک شناسایی می‌شود.

هزینه‌های متحمل شده طرفین برای عقد قرارداد (مانتد هزینه مطالعات امکان‌سنجی و هزینه‌های مشابه) تنها در صورت توافق طرفین در سرمایه مشارکت ثبت می‌شود. سهم سرمایه بانک در پایان دوره مالی به بهای تمام شده تاریخی (مبلغ پرداخت شده) یا ارزش دارایی در زمان عقد قرارداد) اندازه‌گیری می‌شود. سهم سرمایه بانک در

نیز کن نزولی، در پایان دوره مالی به بهای تمام شده تاریخی پس از کسر بهای تمام شده بهم متناسب شده به شریک دیگر (این انتقال فروش به ارزش متعارف در نظر گرفته می شود)، اندازه گیری می شود. تفاوت بین بهای تمام شده تاریخی و ارزش متعارف به عنوان سود یا زیان بانک در صورت سود و زیان بانک شناسایی می شود. در صورت نبوده مشارکت نزولی پیش از کامل شدن انتقال سرمایه، مبلغ سرمایه بازیابی شده به حساب تأمین مالی مشارکت بستانکار می گردد و هرگونه سود یا زیان حاصل شده (تفاوت بین ارزش دفتری و مبلغ بازیابی شده) در صورت سود و زیان بانک شناسایی می شود.

بهم سرمایه پرداخت نشده بانک (شامل سهم سود یا زیان) در زمان خاتمه بانک یا تسویه مشارکت، به عنوان مطالبات از شریک شناسایی می شود. براساس انتداد حسابداری مالی شماره ۴، بهم سود یا زیان بانک در زمان تسویه مشارکت در دفاتر بانک شناسایی می شود. در قرارداد مشارکت ثابت با مدت بیش از یک سال، بهم سود یا زیان بانک در تسویه مقطعي یا نهايی بین بانک و شریک، باید در دوره دریافت سود شناسایی شود. بهم زیان بانک باید در دوره وقوع زیان ثبت، واز بهم سرمایه بانک در مشارکت کسر گردد.

در صورتی که زیان به دلیل قصور شریک رخ دهد، تمامی زیان بر عهده شریک است و به عنوان مطالبات از شریک ثبت می شود. بهم پرداخت نشده بانک از عاید، تحت حساب های دریافتی مشارکت، ثبت می شود. در صورت شکوک الوصول بودن این مطالبات، ذخیره لازم در دفاتر منظور می گردد.

ثبت های روزنامه شناسایی دارایی و سود:

تأمین مالی مشارکت ×

وجه نقد ×

ثبت تأمین مالی برای مشتری / شریک

وجه نقد ×

تأمین مالی مشارکت ×

ثبت بازپرداخت از سوی مشتری / شریک

وجه نقد ×

سود و زیان ✕

ثبت دریافت سود از مشارکت ۱۰,۰۰۰,۰۰۰ ریال در راستای پروژه
مثال: بانکی براساس عقد مشارکت مبلغ ۶۰٪ از بهای کل
ساخت مکن شرکت الف به این شرکت می‌پردازد. این مبلغ معادل ۵ قسط برابر سالنه
پروژه است. دوره تأمین مالی ۵ ساله است و شرکت سرمایه را در ۵ قسط باز پرداخت
باز پرداخت می‌کند. نرخ تسهیم سود بانک و شریک طی دو سال اول به ترتیب ۷٪ و ۸٪
و در سه سال بعدی به ۲۰٪ تعیین شده است. سود و زیان پروژه به این شرح است:

سال	سود/زیان
۱	(۱,۵۰۰,۰۰۰)
۲	(۱,۰۰۰,۰۰۰)
۳	۲,۵۰۰,۰۰۰
۴	۱,۵۰۰,۰۰۰
۵	۱,۰۰۰,۰۰۰

مطلوب است محاسبه سود و زیان بانک در سال‌های اول تا پنجم.
باخ در شرایط عادی و مبنای تعهدی ارائه می‌شود.
سرمایه پرداختی بانک $= 10,000,000 \text{ ریال}$ است، بنابراین سرمایه
پرداختی شریک $= 16,666,666 \text{ ریال}$ است.

جمع سرمایه: $16,666,666 \text{ ریال}$.
مثال: بانکی براساس عقد مشارکت سه ساله ۴۰,۰۰۰ ریال در اختیار شرکت
الف قرار می‌دهد. نسبت تسهیم سود و زیان بانک و مشتری به ترتیب ۳٪ به ۷٪ است.
باز پرداخت در اقساط مساوی طی قرارداد انجام می‌شود. شرکت الف به دلیل
مشکلات مالی در سال دوم تنها ۵٪ از مبلغ مقرر را باز پرداخت کرده است. نیمی از
مبلغ باقی مانده سال دوم در سال سوم و نیمی دیگر در سال چهارم پرداخت شده
است. به دلیل مشکلات شرکت در سال چهارم، مبلغ ۳۵,۰۰۰ ریال در پایان این سال
باز پرداخت نشده باقی مانده است. سود و زیان پروژه به این شرح است:
سال اول ۱۸۰,۰۰۰ ریال سود، سال دوم ۱۵۰,۰۰۰ ریال زیان، سال سوم
 $220,000$ ریال سود، و سال چهارم $80,000$ ریال زیان.

سال	نیت سود شریک: بازک	سرمایه کنگ بازک	سرمایه شریک	سرمایه باز	نیت سود باک	سرمایه باز	سود باز	سود بازیان شریک
۱	۷۰۵۰	۱۰,۰۰۰,۰۰۰	۶,۴۶۶,۶۶۶	۲,۰۰۰,۰۰۰	۳۰:۴۰	(۱,۰۰,۰۰۰)	(۹۰۰,۰۰۰)	(۶۰۰,۰۰۰)
۲	۷۰۳۰	۸,۶۶۶,۶۶۶	۸,۶۶۶,۶۶۶	۲,۰۰۰,۰۰۰	۴۷۵۲	(۱,۰۰,۰۰۰)	(۵۱۰,۰۰۰)	(۵۲۰,۰۰۰)
۳	۸۰۲۰	۱۰,۶۶۶,۶۶۶	۲,۰۰۰,۰۰۰	۲,۵۰۰,۰۰۰	۳۶۴۴	۲,۰۰,۰۰۰	۲,۰۰,۰۰۰	۰
۴	۸۰۳۰	۱۲,۶۶۶,۶۶۶	۲,۰۰,۰۰۰	۱,۵۰۰,۰۰۰	۱۴۷۶	۲,۰۰,۰۰۰	۱,۰۰,۰۰۰	۱,۰۰,۰۰۰
۵	۰	۱۴,۶۶۶,۶۶۶	۰	۰	۰	۰	۰	۰

مطلوب است:

- الف) ارائه ثبت‌های روزنامه قرارداد برای ثبت دارایی و سود یا زیان مشارکت بر مبنای روش‌های نقدی و تعهدی،
- ب) مقایسه دو روش،
- ج) الزامات هیئت استانداردهای حسابداری مالزی در مورد شناسایی سود را بیان کنید.

	شريك	بانک	
سود: $180,000 \times 0/3 = 54,000$	۷۰	۳۰	سال اول
زیان: $150,000 \times 0/225 = 22,750$	۷۷/۵	۲۲/۵	سال دوم
سود: $220,000 \times 0/15 = 23,333$	۸۵	۱۵	سال سوم
زیان: $80,000 \times 0/1075 = 6,000$	۹۲/۵	۷/۵	سال چهارم

الف) ارائه ثبت‌های روزنامه قرارداد برای ثبت دارایی و سود یا زیان مشارکت بر مبنای روش‌های نقدی و تعهدی:

مبنای تعهدی

سال اول:

تأمین مالی مشارکت

وجه نقد

ثبت تأمین مالی مشتری

وجه نقد

تأمین مالی مشارکت

بازپرداخت مشتری

وجه نقد

سود و زیان

سود دریافتی مشارکت

سال دوم:

وجه نقد

۵۱,۰۰۰

حسابداری عقود مشارکت

۹۱

(۱۵۰,۰۰۰×۰/۲۲۵)	۳۳,۷۵۰	سود و زیان حساب‌های دریافتی تأمین مالی مشارکت بازپرداخت ۰٪۵۰ از مبلغ توافق شده و شناسایی زیان سال دوم
۱۶,۲۵۰		
۱۰۰,۰۰۰		

(۱۰۰,۰۰۰+۸,۱۲۵)	۱۰۸,۱۲۵	سال سوم:
۱۰۰,۰۰۰		وجه نقد
۸,۱۲۵		تأمین مالی مشارکت
		حساب‌های دریافتی
		بازپرداخت سرمایه از سوی مشتری برای سال سوم و نیمی از مبلغ سال دوم
	۳۳,۰۰۰	وجه نقد
	۳۳,۰۰۰	سود و زیان
		سهم سود سال سوم

۶,۰۰۰	۶۵,۰۰۰	سال چهارم:
۲۹,۰۰۰	۱۰۰,۰۰۰	وجه نقد
		حساب‌های دریافتی
		تأمین مالی مشارکت
		بازپرداخت مشتری و باقی ماندن ۳۵,۰۰۰ ریال از سرمایه و شناسایی سهم
		زیان سال چهارم

۸,۱۲۵	۸,۱۲۵	وجه نقد
		حساب‌های دریافتی
		بازپرداخت نیمی از مبلغ سال دوم در سال چهارم

۴۰۰,۰۰۰	۴۰۰,۰۰۰	<u>مبانی نقدی</u> <u>سال اول:</u>
		تأمین مالی مشارکت

۴۰۰,۰۰۰	وجه نقد	
	تامین مالی مشتری از طریق مشارکت	
۱۰۰,۰۰۰	وجه نقد	
۱۰۰,۰۰۰	تامین مالی مشارکت	
	بازپرداخت از سوی مشتری	
۵۴,۰۰۰	وجه نقد	
۵۴,۰۰۰	سود و زیان	
	سود دریافتی از مشارکت	
	سال دوم:	
۵۰,۰۰۰	وجه نقد	
۵۰,۰۰۰	تامین مالی مشارکت	
	وجه دریافتی، عدم شناسایی زیان	
	سال سوم:	
(۱۰۰,۰۰۰+۸,۶۲۵)	وجه نقد	
۱۰۸,۶۲۵	۱۰۸,۶۲۵	
۱۰۸,۶۲۵	تامین مالی مشارکت	
	بازپرداخت ۵۰٪ از مبلغ توافقی از سوی مشتری	
۳۳,۰۰۰	وجه نقد	
۳۳,۰۰۰	سود و زیان	
	دریافت سود مشارکت	
	سال چهارم:	
۷۳,۶۲۵	وجه نقد	
۷۳,۶۲۵	تامین مالی مشارکت	
	بازپرداخت مشتری و باقی ماندن ۳۳,۰۰۰ ریال	
	ب) مقایسه دو روش:	

۱. نتایج حاصل از مبنای نقدی و تعهدی به سودهای متفاوتی می‌انجامد.

۲. شناسایی سود و زیان در مبنای تعهدی پیچیده‌تر است. زیان از مبلغ پرداخت شده یا دریافتی کسر می‌شود.
۳. در مبنای تعهدی، عدم بازپرداخت سرمایه از سوی مشتری به سود و زیان مربوطه تخصیص می‌یابد.
۴. سود و زیان مبنای تعهدی نسبت به مبنای نقدی صحیح و منصفانه‌تر است.
- ج) الزامات و مبنای نتیجه گیری نشریه فنی شماره ۳ هیئت استانداردهای حسابداری مالزی در مورد روش شناسایی سود:
- نشریه فنی شماره ۱، مبنای تعهدی را الزامی می‌داند مگر در مواردی که تجمع مشاوره شریعت ملی یا نگارا بانک مالزی مبنای نقدی را مرجع می‌دانند.

ارائه و انتخاب

براساس استاندارد حسابداری مالی شماره ۴، تأمین مالی مشارکت به این صورت در صورت‌های مالی ارائه می‌شود:

		ترازنامه
xx		تأمین مالی مشارکت
(xx)	xx	کسر می‌گردد: ذخیره زیان تأمین مالی مشارکت
		خالص تأمین مالی مشارکت

صورت سود و زیان

درآمد تسهیلات اعطایی:

سود مشارکت xx

بررسی‌ها

۱. انواع عقود اسلامی را نام ببرید و از منظر غیر اتفاقی، اتفاقی مبادله‌ای و مشارکتی طبقه‌بندی کنید و شرح دهید.
۲. عقد مضاربة مجدد را شرح دهید.
۳. انواع عقود مشارکت از دیدگاه سازمان حسابداری و حسابرسی تهاده‌ای مالی اسلامی را نام ببرید و شرح دهید.

تمرین‌ها

۱. شرکت الف طی عقد مضاربه‌ای با بانک، مبلغ ۲۰,۰۰۰,۰۰۰ ریال در اخبار بانک قرار داده است. بانک این مبلغ را با توافق سپرده‌گذار در پروژه‌ای سرمایه‌گذاری می‌کند. شرکت ب نیز با سرمایه‌گذاری مبلغ ۱,۵۰۰,۰۰۰ ریال در این پروژه شرکت شده است. سود پروژه به نسبت ۴، ۲ و ۱ به ترتیب بین شرکت‌های الف، ب و بانک تقسیم می‌شود. متعاقباً، بانک با شرکت ج عقد مضاربه دیگری (مضاربه مجدد) بانگز تقسیم سود ۸۰ به ۲۰ برای بانک و شرکت ج منعقد می‌کند.

مطلوب است:

الف) سهم سود شرکت‌های الف، ب و ج و بانک را در صورت ۶۰,۰۰۰ ریال سود و یا ۴۰۰,۰۰۰ ریال زیان محاسبه کنید.

ب) به چه دلیل مضاربه راه مناسبی برای تأمین مالی محسوب می‌گردد؟
۲. بانکی سرمایه یک عقد مضاربة ۵ ساله به مبلغ ۵,۰۰۰,۰۰۰ ریال را برای شرکت الف تأمین کرده و نسبت تقسیم سود و زیان بانک و شرکت الف به ترتیب ۳ به ۱ است. نتایج عقد مضاربه به این شرح است:

سال	سود / (زیان)
اول	(۵۰۰,۰۰۰)
دوم	(۴۰۰,۰۰۰)
سوم	۳۵۰,۰۰۰
چهارم	۵۰۰,۰۰۰
پنجم	۶۲۰,۰۰۰

مطلوب است:

الف) ارائه ثبت‌های سرمایه‌گذاری در مضاربه و تقسیم سود و زیان،
ب) محاسبه سهم سود یا زیان طرفین قرارداد با دو فرض محاسبه سود
پایان هر سال و پایان عقد مضاربه.

۳. سرمایه ۸۰۰,۰۰۰ ریالی یک عقد مشارکت ۴ ساله به طور مساوی از سوی بانک و شرکت الف تأمین شده است. بانکی سرمایه ۴۰۰,۰۰۰ ریالی را تأمین کد.
است. در ابتدای قرارداد نسبت تقسیم سود بین بانک و شرکت الف به ترتیب ۴،

۴. تعیین شد و دو طرف توافق نمودند سود سال های سوم و چهارم به نسبت ۳۰ به ۶۰ باشد. شرکت الف به دلیل مشکلات مالی در سال دوم تنها ۵۰۰,۰۰۰ ریال از قسط این سال را به بانک پرداخت نمود. با تداوم مشکلات مالی، در پایان قرارداد مبلغ ۲۰,۰۰۰ ریال به بانک باز پرداخت نشده است. سود / (زیان) پروژه به این شرح است:

سال	سود / (زیان)
اول	۸۰,۰۰۰
دوم	(۵۰,۰۰۰)
سوم	۱۲۰,۰۰۰
چهارم	(۳۰,۰۰۰)

مطلوب است:

ارائه ثبت های لازم از ابتدا تا پایان عقد مشارکت براساس نقدی و تعهدی.

۵. بانکی ۶٪ از سرمایه لازم برای یک پروژه، معادل ۱۲,۰۰۰,۰۰۰ ریال را طی بک عقد مشارکت ۵ ساله در اختیار شرکت الف قرار داده است. براساس توافق بیورت گرفته، سرمایه بانک با ۵ قسط مساوی باز پرداخت خواهد شد و نسبت تقسیم سود و زیان دو سال اول بین بانک و شرکت الف به ترتیب ۷۰ به ۳۰ تعیین شده است. نسبت تقسیم سود و زیان برای ۳ سال بعدی به ترتیب ۸۰ به ۲۰ خواهد بود. سود / (زیان) پروژه به شرح زیر است:

سال	سود / (زیان)
اول	(۱,۵۰۰,۰۰۰)
دوم	(۱,۰۰۰,۰۰۰)
سوم	۲,۵۰۰,۰۰۰
چهارم	۱,۵۰۰,۰۰۰
پنجم	۱,۰۰۰,۰۰۰

مطلوب است:

محاسبه سود / (زیان) هر یک از طرفین قرارداد بر مبنای تعهدی.

فصل چهارم

حسابداری عقود مبادله‌ای

مرابحه

مرابحه قراردادی است که طی آن مشتری خواهان خرید کالا یا دارایی خاصی از و درخواست خرید کالا و فروش آن به بهای تمام شده به علاوه سود مشخص را بانک ارائه می‌دهد. در واقع مرابحه فروش کالا به بهای تمام شده به علاوه سود مشخصی است که خریدار از بهای تمام شده و مبلغ سود آگاه است.

از منظر سازمان حسابداری و حسابرسی نهادهای مالی اسلامی، بيع مرابحه پایه این شرایط را دارا باشد:

۱. بانک اسلامی قبل از فروش کالا به مشتری آن را تحت تملک و در اخبار داشته باشد. معامله اول خرید بانک از تولیدکننده کالا، معامله‌ای مجزا نسبت به فروش کالا به مشتری بانک محسوب می‌شود.
۲. بانک حق خرید یا عدم خرید کالا پس از مشاهده آن را برای مشتری قابل باشد.
۳. ریسک معامله یعنی مخاطرات مربوط به کالا تا زمان تحویل به مشتری بر عهده بانک است.
۴. دریافت سپرده به عنوان پیش‌پرداخت به این دلیل که مشتری را قادر به خرید کالا می‌کند، مجاز نیست.
۵. بهای تمام شده کالا باید در تاریخ عقد قرارداد برای مشتری مشخص باشد.

و پهای تمام شده باید قابل کمی‌سازی و باثبات باشد.
۷. معامله باید عاری از ربای معاملی^۱ باشد.

حسابداری مرابحه (استاندارد حسابداری مالی شماره ۲) شناختی دارایی

در استاندارد حسابداری مالی شماره ۲، دو روش برای شناختی دارایی در فرض انساطی بررسی شده است (Abdul Rahman, 2010: 154):

- الف) شناختی دارایی آماده برای فروش در زمان عقد قرارداد؛
- ب) شناختی دارایی آماده برای فروش در زمان تحويل.

در این استاندارد با توجه به این رهنمود شرعی که مالکیت دارایی خریداری شده در زمان عقد قرارداد به خریدار منتقل می‌شود، روش اول انتخاب شده است. بنابراین، ثبت روزنامه شناختی دارایی و سود به این شرح است:

در زمان عقد قرارداد:

۱. درست معمومین (ع) نوع خاصی از ربا تحریم شده است که «ربای معاملی» نام دارد. این نوع را در گذشت که مبادلات کالا با کالا رواج داشت، بیشتر بود. لذا بخش مهمی از مباحث ربا در کتاب‌های فقهی به آن اختصاص داشت. اکنون که بیشتر معاملات به صورت بولی است، ربانی معاملی کمتر مطرح می‌شود، در عین حال در بعضی موارد جریان می‌باید. امام خمینی (ره) در تعریف و شرایط تحقق ربای معاملی می‌گوید: «ربای معاملی آن است که یکی از دو کلای مثل هم، با زیاده عینی به مثل دیگر فروخته شود، مانند فروختن یک من گندم نعلی به یک من و نیم آن نیمه‌ای. واقعیت آن است که ربای معاملی به بیع اختصاص ندارد، بلکه در مراسل معاملات مانند صلح نیز جاری است، و شرط آن دو چیز است:

اول: آن که عوض و معوض، به دید عرف از جهت جنس یکی باشد. پس هر چه که در نظر عرف آن گندم یا برنج یا خرما یا انگور صدق کند و حکم به یکی بودن جنس آن کند، بی‌بعضی از آن به بعضی دیگر با اضافی جایز نیست؛ اگرچه در صفات و خواص مختلف باشد.

دوم: آن که عوض و معوض از مکمل یا موزون باشد. پس در چیزی که با شرط ذکر شاهده فروخته می‌شود، ربا نیست.

تامین مالی مرابحه (بهای تمام شده + سود) ××

وجه نقد یا حساب‌های دریافتی ×

سود تامین مالی تحقق نیافته ×

ثبت شناسایی دارایی مرابحه

در زمان وصول اقساط:

وجه نقد ×

تامین مالی مرابحه ×

در زمان سرسید اقساط

حساب‌های دریافتی ×

تامین مالی مرابحه ×

ثبت شناسایی سود (مبنای تعهدی)

سود تحقق نیافته تامین مالی ×

سود و زیان ×

حساب سود تحقق نیافته مؤید مجموع سود مرابحه است و به منظور شناسایی

تدریجی و برابر سود طی دوره قرارداد ایجاد می‌شود.

اندازه‌گیری دارایی

در استاندارد حسابداری مالی شماره ۲، دو روش برای اندازه‌گیری دارایی

بررسی شده است:

نخست: اندازه‌گیری دارایی آماده برای فروش اقساطی به بهای خرید!

دوم: اندازه‌گیری دارایی آماده برای فروش اقساطی به بهای خرید به علاوه

هزینه‌های مستقیم مربوط به فرایند خرید.

سازمان حسابداری و حسابرسی نهادهای مالی اسلامی، نهایتاً روش دوم را که

هزینه‌های مستقیم مربوط به فرایند خرید را سرمایه‌ای می‌نماید، برگزید.

استاندارد حسابداری مالی شماره ۲، همچنین دو رویکرد استفاده از ارزش

متعارف و یا ارزش دفتری را برای ارزشیابی دارایی آماده برای فروش اقساطی^{۱۰}

پایان دوره مدنظر قرار داد. سازمان حسابداری و حسابرسی نهادهای مالی اسلامی با

از اندلال که دارایی‌های مذکور سرمایه‌گذاری محسوب می‌شوند و نه دارایی‌های، رویکرد اول را برمی‌گزیند. بنابراین، اندازه‌گیری به ارزش متعارف، شناسایی و اندازه‌گیری سود و زیان تحقق نیافته سرمایه‌گذاری را میسر می‌کند.

حسابداری سود و زیان تحقق نیافته

در سازمان حسابداری و حسابرسی نهادهای مالی اسلامی دو رویکرد متحمل برای حسابداری سود و زیان تحقق نیافته بررسی شده است:

الف) ثبت سود و زیان تحقق نیافته در پایان دوره در سود و زیان؛

ب) ثبت سود و زیان تحقق نیافته ناشی از ارزشیابی دارایی آماده برای فروش انساطی به ارزش متعارف در حساب اندوخته (حساب اندوخته ارزش متعارف سرمایه‌گذاری) و ارائه آن در صورت وضعیت مالی، بین حقوق صاحبان حساب‌های سرمایه‌گذاری محدود نشده و حقوق صاحبان سرمایه.

سازمان حسابداری و حسابرسی نهادهای مالی اسلامی به دلیل متحمل بودن تغیر ارزش دارایی‌های آماده برای فروش اقساطی پیش از فروش آن‌ها، روش دوم را برگزید.

شناسایی سود

استاندارد حسابداری مالی شماره ۲، شناسایی سود فروش اقساطی بر مبنای نهادی را نسبت به مبنای نقدی و تخصیص آن در طول دوره‌های مالی قرارداد مر جع داشت. این استاندارد، در مورد نحوه برخورد با پرداخت اقساط از بین دو روش متحمل احتساب کاهش در سود به عنوان هزینه، و یا به عنوان کاهش در مطالبات و سودهای انتقالی به دوره‌های آتی، روش دوم را انتخاب نمود (Abdul Rahman, 2010: 156).

حسابداری جریمه مالی عدم بازپرداخت اقساط

در استاندارد حسابداری مالی شماره ۲، دو روش برای حسابداری جریمه علم بازپرداخت اقساط (براساس توافق طرفین و یا حکم دادگاه) بررسی شد. نخست، احتساب جریمه به عنوان درآمد بانک و دوم، شناسایی جریمه در حساب خرید و افشا در صورت منابع و مصارف وجوده صندوق خیریه و زکات (Abdul Rahman, 2010: 157).

حسابداری ابزارها و عقد مالی اسلامی

۱۰۰ سازمان حسابداری و حسابرسی نهادهای مالی اسلامی رویکرد دوم را برگزید.
مثال: بانکی به منظور خرید مسکن، تسهیلات تأمین مالی مرابحه در اختیار یک مشتری قرار می‌دهد. مبلغ تسهیلات $32,000$ ریال، ۵ ساله با نرخ بازده ثابت 12% است. مشتری در پایان قرارداد $300,000$ ریال به بانک بدهکار است. براساس قرارداد، جریمه عدم پرداخت اقساط سالیانه 3% تعیین شده است و مبلغ جریمه به خبریه تعلق می‌گیرد. مطلوب است:

۱. ارائه ترازنامه و صورت سود و زیان بانک از ابتدا تا پایان قرارداد و نمایش خالص حساب‌های دریافتی و سود مرابحه.
۲. ارائه ثبت‌های روزنامه لازم (شامل حسابداری جریمه).

	سال ۰	سال ۱	سال ۲	سال ۳	سال ۴	سال ۵
تأمین مالی	۴۲۰,۰۰۰	۱۶۸,۰۰۰	(۲۰,۰۰۰-۸۴,۰۰۰)	(۳۳۶,۰۰۰-۸۴,۰۰۰)	۸۴,۰۰۰	-
مرابحه	۹۶,۰۰۰	۲۳۶,۰۰۰	۲۵۲,۰۰۰	۲۵۲,۰۰۰	۲۵۲,۰۰۰	-
سود	۳۰۰,۰۰۰	۲۴۰,۰۰۰	۱۸,۰۰۰	۱۲۰,۰۰۰	۶۰,۰۰۰	-
تحقیق نیافه						

سود سال اول تا پنجم: سالیانه $24,000$ ریال در صورت سود و زیان

سال صفر:

تأمین مالی مرابحه $420,000$

وجه نقد

سود تحقیق نیافه $120,000$

ثبت شناسایی تأمین مالی مرابحه

سال اول:

وجه نقد

تأمین مالی مرابحه $84,000$

تأمین مالی مرابحه $84,000$

ثبت باز پرداخت از سوی مشتری (این ثبت تا سال پنجم تکرار می‌شود)

۲۴,۰۰۰	سود تحقیق نیافته
۲۴,۰۰۰	سود و زیان
	ثبت شناسایی سود

سال پنجم:

۳۲,۰۰۰	حساب‌های دریافتی
۵۲,۰۰۰	وجه نقد
۸۴,۰۰۰	تأمین مالی مرابحه
۲۴,۰۰۰	سود تحقیق نیافته
۲۴,۰۰۰	سود و زیان
$32,000 \times \frac{1}{12} = 80$	حساب‌های دریافتی
۹۶۰	جریمه
۹۶۰	اجاره
	ثبت جریمه عدم پرداخت قسط

وجه نقد

حساب‌های دریافتی

ثبت پرداخت جریمه عدم پرداخت قسط

اجاره

سازمان حسابداری و حسابرسی نهادهای مالی اسلامی، اجاره را حق مزایای استفاده از دارایی با پرداخت مابازا تعریف می‌کند. براساس استاندارد حسابداری بین‌المللی شماره ۱۷، اجاره عبارت است از قراردادی که به موجب آن اجاره‌دهنده حق استفاده از دارایی را برای مدت مورد توافق در ازای اجاره‌بهای به اجاره‌کننده واگذار می‌کند. براساس استاندارد حسابداری مالی شماره ۸، مزایای استفاده از دارایی باید منطبق با شریعت باشد (Abdul Rahman, 2010: 168).

طبق استاندارد شماره ۸ سازمان حسابداری و حسابرسی نهادهای مالی اسلامی، در صورت عدم انتقال مالکیت قانونی دارایی به اجاره کننده، اجاره عملياتی محسوب می‌شود. در صورت وجود انتقال مالکیت قانونی دارایی به اجاره کننده، اجاره از نوع اجاره به شرط تملیک محسوب می‌شود. درواقع تفاوت بین اجاره و اجاره به شرط تملیک، انتقال مالکیت قانونی دارایی به اجاره کننده از طریق یکسی از این شرایط است (FAS 8, 2010):

۱. هدیه (انتقال مالکیت قانونی بدون مابازا)،

۲. دریافت مبلغ یا مابازای تعیین شده در قرارداد اجاره،

۳. انتقال پیش از پایان اجاره به مبلغ معادل اقساط اجاره باقی‌مانده،

۴. انتقال تدریجی مالکیت قانونی (فروش) دارایی اجاره‌ای.

براساس استاندارد حسابداری بین‌المللی شماره ۱۷، اجاره در صورتی به عنوان سرمایه‌ای طبقه‌بندی می‌شود که مخاطرات و مزایای دارایی اساساً به اجاره کننده منتقل شود، در غیر این صورت، اجاره عملياتی محسوب می‌شود. استاندارد، معنای انتقال اساسی مخاطرات و مزایای مالکیت را به طور جزئی بیان نکرده است و در زمینه طبقه‌بندی اجاره به عملياتی یا سرمایه‌ای، مبتنی بر رجحان محتوا به شکل است. هر گونه کاهش ارزش بر اثر قصور اجاره کننده از سوی وی تحمل می‌شود، اما هزینه‌های نگهداری به عهده اجاره‌دهنده است.

براساس استاندارد حسابداری مالی شماره ۸، استفاده اجاره کننده از دارایی اجاره‌ای باید منطبق با شریعت باشد و از ایجاد خسارت در دارایی اجاره‌ای بر اثر استفاده نادرست یا قصور پرهیز کند (Abdul Rahman, 2010: 169).

حسابداری اجاره و اجاره به شرط تملیک^۱ (استاندارد حسابداری مالی شماره ۸) سازمان حسابداری و حسابرسی نهادهای مالی اسلامی، اجاره‌ها را به دو دسته اجاره عملياتی و اجاره به شرط تملیک تقسیم می‌کند. در اجاره‌های عملياتی، مالکیت دارایی به اجاره کننده منتقل نمی‌شود (FAS 8, 2010).

۱. Ijarah and Ijarah Muntahia Bittamleek

در حالی که اجاره به شرط تملیک شامل دو قرارداد، یعنی: اجاره، و انتقال ملکت دارایی به اجاره‌کننده در پایان قرارداد است.

دارایی تحصیل شده برای اجاره به بهای تمام شده شناسایی می‌شود. درین پیش‌بینی کاهش ارزش باهمیت در ارزش اقساط برآورده شده دارایی، این کاهش ارزش در دوره وقوع به عنوان زیان شناسایی می‌شود. دارایی اجاره‌ای باید ناب، خطمشی استهلاک سایر دارایی‌های اجاره‌دهنده مستهلاک گردد. دارایی اجاره‌ای در صورت وضعیت مالی اجاره‌دهنده و به عنوان سرمایه‌گذاری در دارایی‌های اجاره‌ای افشا می‌شود.

درآمد اجاره به دوره‌های قرارداد اجاره تخصیص داده می‌شود. اقساط اجاره در سود و زیان اجاره‌دهنده، در دوره سرسید اقساط، به عنوان درآمد اجاره شناسایی می‌شود. هزینه‌های مستقیم اولیه انجام شده از سوی اجاره‌دهنده، به منظور آماده‌سازی قرارداد اجاره، در صورت باهمیت بودن، به روشهای مشابه روش شخص درآمد اجاره، به دوره‌های قرارداد اجاره تخصیص می‌یابد. در صورت باهمیت بودن این هزینه‌ها، در دوره وقوع به عنوان هزینه در صورت سود و زیان شناسایی می‌شوند (Abdul Rahman, 2010: 173).

هزینه تعمیرات ضروری برای تداوم کارکرد دارایی اجاره‌ای، در صورت باهمیت بودن، در دوره مالی تحمل شده، شناسایی می‌گردد. در صورت وجود توافق بنی بر انجام هزینه تعمیرات از سوی اجاره‌کننده، این هزینه‌ها از اجاره‌دهنده دریافت خواهد شد و باید در دفاتر اجاره‌دهنده در دوره وقوع به عنوان هزینه شناسایی شوند. ثبت‌های شناسایی دارایی و درآمد اجاره به شرط تملیک به این شرح است:

دارایی اجاره‌ای ×

وجه نقد/حساب‌های دریافتی ×

ثبت خرید دارایی از سوی اجاره‌دهنده

وجه نقد ×

درآمد اجاره ×

ثبت دریافت درآمد اولیه

درآمد اجاره **

سود و زیان **

ثبت شناسایی سود در پایان سال

انتقال مالکیت:

سود و زیان **

دارایی اجاره‌ای **

ثبت انتقال به عنوان هدیه

وجه نقد **

سود و زیان **

دارایی اجاره‌ای **

ثبت انتقال به بهای از پیش تعیین شده

وجه نقد **

دارایی اجاره‌ای (پس از کسر استهلاک) **

انتقال به بهای معادل

در حسابداری مرسم برآسم رجحان محتوا بر شکل، حسابداری اجاره باید یا نگر

ماهیت اقتصادی فرارداد باشد و نه شکل قانونی آن. از آنجا که اجاره کننده مزایای استهلاک

از دارایی را در اختیار دارد (محظوظ)، و مالکیت قانونی دارایی متعلق به اجاره دهنده است

(شکل). دارایی در دفاتر اجاره کننده ثبت می‌شود و در دفاتر اجاره دهنده به منظور تعکیس

حق مالکیت قانونی اجاره دهنده (بانک)، مطالبات نشان داده می‌شود. در این راستا

هزینه‌های ناشی از استفاده از دارایی به عهده اجاره کننده است.

در مقابل این دیدگاه، استاندارد حسابداری مالی شماره ۱، برای حسابداری اجاره‌ها، شکل را نسبت به محتوا مرجع می‌داند. از این منظر اجاره به شرط نسبت

درواقع دو فرارداد محض می‌شود: فرارداد اجاره و واگذاری دارایی (به بیان

مدت اجاره، بنابراین، استاندارد حسابداری مالی شماره ۱، برای حسابداری اجاره‌ها

شرط نسبت دو معامله را در نظر می‌گیرد. به عبارت دیگر، حق قانونی مالک

(اجاره دهنده) با شناسایی دارایی ثابت منعکس می‌شود. بنابراین، بانک بک دارایی

بن با عنوان دارایی اجاره‌ای را شناسایی می‌کند.

حسابداری اجاره‌ها در کشور مالزی مطابق رویه هیئت استانداردهای حسابداری بین‌المللی و با رعایت رجحان محتوا بر شکل انجام می‌شود. بر این اساس، با وجود مالکیت قانونی بانک در مورد دارایی اجاره‌ای، در صورت‌های مالی بانک بجای دارایی، مطالبات شناسایی می‌شود.

اجاره سپس بيع

اغلب نهادهای مالی اسلامی در کشور مالزی از اجاره سپس بيع به عنوان روش تأمین مالی از طریق اجاره به خصوص برای تأمین مالی خرید اتومبیل استفاده می‌کند. اجاره سپس بيع، شامل دو قرارداد متفاوت است: قرارداد اجاره و در بی آن قرارداد خرید که در غالب یک قرارداد و در یک روز اجرا می‌شود. در این راستا، دارایی را فوراً در روز قرارداد می‌خرند که در غالب یک قرارداد و در یک روز اجرا می‌شود. دارایی فوراً در روز قرارداد به اجاره‌کننده منتقل می‌گردد. بنابراین، اجاره‌کننده مزایای مالکیت قانونی دارایی و نیز مزایای مربوط به استفاده از دارایی را بدست می‌آورد (Abdul Rahman, 2003: 175).

گاهی اوقات در قرارداد اجاره سپس بيع، دارایی فوراً به اجاره‌کننده منتقل نمی‌شود و در عوض حق خرید دارایی از سوی اجاره‌کننده در قرارداد لحاظ می‌شود. در صورت نقض شرایط قرارداد از سوی اجاره‌کننده و یا نکول وی، حق ازس گیری دارایی و مالکیت قانونی آن برای اجاره‌دهنده محفوظ است. تمامی فریضهای دارایی از جمله بیمه (تکافل^۱) و مالیات به دلیل استفاده از مزایای دارایی بر عهده اجاره‌کننده است.

روش حسابداری شناسایی دارایی، مشابه روش تشریع شده برای عقد مرابعه است، زیرا اجاره‌دهنده (بانک) تنها از حق دریافت اقساط اجاره برخوردار است. کل مبلغ تأمین مالی همانند اجاره مرسوم به عنوان مطالبات در نظر گرفته می‌شود. ضمن

^۱ تکافل (بیمه اسلامی)، گونه‌ای بیمه برای جبران خسارت‌های ناشی از حوادث و نکمل نظام بانکی بدون بهره است.

رعایت رجحان محتوا بر شکل، سود تحقق نیافته بیانگر مجموع سود درینظر اجاره دهنده در طول قرارداد اجاره است.

ثبات‌های شناسایی دارایی و درآمد اجاره سپس بیع به این شرح است:

نماین مالی اجاره سپس بیع (بهای تمام شده + سود) ××

××

وجه نقد / حساب‌های پرداختی

××

سود تحقق نیافته نماین مالی

ثبات شناسایی نماین مالی اجاره

وجه نقد ×

نماین مالی اجاره سپس بیع ×

ثبات دریافت اجاره

سود نماین مالی تحقق نیافته ×

×

سود و زیان

ثبات شناسایی سود اجاره

مثال: بانکی براساس قرارداد اجاره ۳ ساله، تجهیزاتی را به شرکت الف اجاره می‌دهد. بانک، تجهیزات را در اول فروردین سال ۱۳۹۰ به قیمت ۶۰,۰۰۰ ریال خریداری کرده و برای عقد قرارداد اجاره ۵۰۰ ریال هزینه قانونی پرداخت کرده است که بالعمیت محسوب می‌شود. سایر اطلاعات مربوط به اجاره به این شرح است:

ارزش متعارف تجهیزات:

در ابتدای سال ۱۳۹۰:

۶۰,۰۰۰ ریال، و

۲,۰۰۰ ریال

در پایان اجاره یعنی پایان سال ۱۳۹۲:

۱۲ قسط

تعداد اقساط اجاره (پرداخت به صورت ۳ ماه یک بار):

۶,۰۰۰ ریال

هزینه هر قسط اجاره (۳ ماهه):

۳ سال

عمر مفید برآورده:

۴,۰۰۰ ریال

ارزش اقساط برآورده:

۱,۲۰۰ ریال

مخارج برآورده در سال دوم:

مطلوب است:

الف) ارائه ثبت‌های لازم در دفتر روزنامه بانک، در شروع قرارداد اجاره، دریافت
نخست اجاره‌بها، پایان سال اول، و پایان دوره اجاره، با این فرض که قرارداد اجاره، دریافت
شرط تملیک از نوع فروش با مابازای مورد توافق معادل ۵٪ از ارزش استفاط است.

$$\text{الف)} 18,666 = \frac{60,000 - 4,000}{3} \quad \text{ارزش استفاط - بهای تمام شده تاریخی}$$

$$\text{عمر مفید} = \text{استهلاک سالانه}$$

ثبت آغاز اجاره:

سال صفر

دارایی ثابت (تجهیزات) ۶۰,۰۰۰

وجه نقد

۶۰,۰۰۰

ثبت خرید تجهیزات

اجاره به شرط تملیک دارایی ۶۰,۰۰۰

دارایی ثابت

۶۰,۰۰۰

ثبت شناسایی دارایی اجاره‌ای

هزینه مستقیم اولیه اجاره ۵۰۰

وجه نقد

۵۰۰

ثبت شناسایی هزینه مستقیم اولیه اجاره

نکته: هزینه مستقیم اولیه به هزینه‌هایی اطلاق می‌شود که مربوط به اجاره
است، اما ارزش دارایی را افزایش نمی‌دهد یا وارد اجاره نمی‌شود.

دریافت نخستین اجاره‌بها:

وجه نقد ۶,۰۰۰

درآمد اجاره ۶,۰۰۰

ثبت دریافت درآمد اجاره

پایان سال اول

اجاره دریافتی / وجه نقد ۶,۰۰۰

۶,۰۰۰

درآمد اجاره / سود و زیان

سود و زیان ۱۸,۶۶۶
ذخیره استهلاک دارایی اجاره‌ای ۱۸,۶۶۶
ثبت استهلاک سال اول دارایی

سود و زیان ۱۶۷
هزینه مستقیم اولیه اجاره ۱۶۷
ثبت استهلاک هزینه مستقیم اولیه اجاره

پایان قرارداد اجاره:
اجاره دریافتی / وجه نقد ۶,۰۰۰
درآمد اجاره / سود و زیان ۶,۰۰۰
ثبت دریافت درآمد اجاره

سود و زیان ۱۸,۶۶۶
ذخیره استهلاک دارایی اجاره‌ای ۱۸,۶۶۶

سود و زیان ۱۶۷

هزینه مستقیم اولیه اجاره
وجه نقد ۲,۰۰۰
سود و زیان ۲,۰۰۰

دارایی اجاره‌ای ۴,۰۰۰ (ارزش اسقاط)

ثبت واگذاری دارایی به ۵۰٪ از ارزش اسقاط

تفاوت‌های اجاره به شرط تملیک و اجاره سپس بیع:

اجاره سپس بیع	اجاره به شرط تملیک	قرارداد
خرید اجاره	اجاره سرمایه‌ای	انتقال مالکیت
در آغاز قرارداد اما کنترل در اختیار بانک	در پایان قرارداد از طریق:	
قرار دارد	هدیه	
	مبلغ تشخیص	
	انتقال تدریجی	
بر عهده اجاره دهنده	هزینه‌های تعمیرات	

مثال: بانکی با شرکت الف قرارداد اجاره ۳ ساله برای اجاره تجهیزات منعقد کرد، است و تجهیزات تخصصی را در اول فروردین ۱۳۹۰ به مبلغ ۱,۵۰۰,۰۰۰ ریال و با تعلیم هزینه حمل ۵۰,۰۰۰ ریالی خریداری کرده است. هزینه‌های قانونی مربوط به اجاره معادل ۱۵,۰۰۰ ریال است که به عنوان مبلغ باهمیت از سوی بانک پرداخت نشود. مبلغ اجاره ماهیانه ۶,۰۰۰ ریال تعیین شده است. ارزش متعارف تجهیزات با عمر مفید ۳ سال، بین نعمیرات پرداخت کرده و در همان سال، به منظور رفع نقص فنی دستگاه تجهیزات پرداخت شده از سوی شرکت الف برای ۳ سال ۱۵,۰۰۰ ریال است.

مطلوب است:

(الف) ارائه ثبت‌های روزنامه رویدادهای فوق در دفاتر بانک به عنوان اجاره به شرط تملیک به روش ارزش معادل استاندارد حسابداری مالی شماره ۸ در آغاز اجاره، در انتخاب قسط اجاره، پایان سال اول، پایان سال دوم و پایان دوره اجاره.

(ب) محاسبه سود اجاره در سال‌های اول تا سوم.

(ج) ارائه ثبت‌های روزنامه رویداد فوق در مقاطع مشخص شده در بخش الف براساس روش حسابداری اجاره سپس بيع مالزي.

(الف) حسابداری اجاره به شرط تملیک:

در آغاز اجاره:

سال صفر

اجاره به شرط تملیک دارایی ۱,۵۵۰,۰۰۰ (بهای تمام شده + هزینه حمل)

۱,۵۵۰,۰۰۰

وجه نقد

ثبت شناسایی دارایی اجاره‌ای

هزینه مستقیم اولیه اجاره ۱۵,۰۰۰

۱۵,۰۰۰

وجه نقد

ثبت شناسایی هزینه مستقیم اولیه اجاره

۱۱۰ حسابداری ابزارها و عقود مالی اسلامی

هزینه تعمیرات دارایی اجاره‌ای ۵۰,۰۰۰

۵۰,۰۰۰

وجه نقد

ثبت هزینه تعمیرات

دریافت نخستین اجاره‌ها:

(۳ ماه × ۶۰,۰۰۰)

وجه نقد ۱۸۰,۰۰۰

۱۸۰,۰۰۰

درآمد اجاره

ثبت دریافت اجاره

در پایان سال اول:

هزینه تعمیرات دارایی اجاره‌ای ۳۰,۰۰۰

۳۰,۰۰۰

وجه نقد

ثبت پرداخت هزینه تعمیرات

(۳۰,۰۰۰ + ۵,۰۰۰) سود و زیان

۸۰,۰۰۰

هزینه تعمیرات دارایی اجاره‌ای ۸۰,۰۰۰

ثبت شناسایی هزینه تعمیرات

(۱۵,۰۰۰ ÷ ۳) سود و زیان

۵,۰۰۰

هزینه مستقیم اولیه اجاره

۵,۰۰۰

شناسایی هزینه مستقیم اولیه اجاره

(۱۸۰,۰۰۰ × ۴)

درآمد اجاره ۷۲۰,۰۰۰

۷۲۰,۰۰۰

سود و زیان

ثبت شناسایی درآمد اجاره سالیانه

ذخیره استهلاک ۴۸۳,۳۳۳

دارایی اجاره‌ای ۴۸۳,۳۳۳

$$\text{اُرژش متعارف} - \text{بهای تمام شده} = ۱,۵۵۰,۰۰۰ - ۱۰۰,۰۰۰ = ۱,۴۵۰,۰۰۰$$

$$\frac{\text{عمر مفید}}{۳} = \text{استهلاک} = ۴۸۲,۳۳۳$$

ب) ذخیره استهلاک دارایی اجاره‌ای

$$\text{سود و زیان} = ۴۸۲,۳۳۳$$

$$۴۸۲,۳۳۳$$

ذخیره استهلاک

ب) شناسایی استهلاک دارایی اجاره‌ای

سال دوم: مشابه ثبت‌های مالی سال اول

سال سوم: مشابه ثبت‌های سال اول به علاوه:

۱۰۰,۰۰۰ وجه نقد

دارایی اجاره به شرط تملیک ۱۰۰,۰۰۰

ب) ثبت انتقال مالکیت دارایی به روش ارزش معادل با ارزش متعارف در پایان

ملت اجاره

ب) صورت سود و زیان:

سال سوم	سال دوم	سال اول	
۷۲۰,۰۰۰	۷۲۰,۰۰۰	۷۲۰,۰۰۰	درآمد اجاره
(۵,۰۰۰)	(۵,۰۰۰)	(۵,۰۰۰)	کرمی گردد هزینه‌ها:
(۴۸۲,۳۳۳)	(۴۸۲,۳۳۳)	(۴۸۲,۳۳۳)	هزینه اجاره انتقال به دوره‌های آتی (۵,۰۰۰)
-	-	(۸۰,۰۰۰)	استهلاک
(۴۸۲,۳۳۳)	(۴۸۲,۳۳۳)	(۵۶۸,۳۳۳)	هزینه تعمیرات
<u>۲۲۱,۶۶۷</u>	<u>۲۲۱,۶۶۷</u>	<u>۱۵۱,۶۶۷</u>	جمع هزینه‌ها
			سود خالص

ج) حسابداری اجاره سپس بیع:

در آغاز اجاره:

سال صفر	
تأمین مالی اجاره سپس بیع (دریافتی)	۲,۱۶۰,۰۰۰ (۱۲×۳×۱۰,۰۰۰)
وجه نقد	
سود تحقق نیافته	
ثبت شناسایی تأمین مالی اجاره سپس بیع	

نکته: هزینه‌های قانونی (مبلغ ۱۵,۰۰۰ ریال) و تمامی هزینه‌های تعمیرات بر عهده اجاره‌کننده است.

دریافت نخستین قسط اجاره:

وجه نقد	۱۸۰,۰۰۰	
تأمین مالی اجاره سپس بیع (دریافتی)	۱۸۰,۰۰۰	
ثبت دریافت اجاره‌بهای		

پایان سال اول:

وجه نقد	۱۸۰,۰۰۰	
تأمین مالی اجاره سپس بیع	۱۸۰,۰۰۰	
ثبت دریافت درآمد اجاره		

سود تحقق نیافته	۲۰۳,۳۳۳	(۳ سال ÷ ۶۱۰,۰۰۰)
سود و زیان	۲۰۳,۳۳۳	
ثبت شناسایی درآمد اجاره		

پرسش‌ها

۱. عقد مرابعه و شرایط آن را شرح دهید.
۲. انواع اجاره‌ها از منظر سازمان حسابداری و حسابرسی نهادهای مالی اسلامی را شرح دهید.
۳. عقد اجاره سپس بیع را معرفی و با عقد اجاره مقایسه کنید.

۱. بانکی براساس یک عقد مرابحة ۵ ساله، مبلغ ۱۰۰,۰۰۰ ریال در اختیار بیان الف قرار می‌دهد. نرخ بازده ثابت عقد مرابحة ۱۵٪ و مبلغ اقساط بازپرداخت ۲۵,۰۰۰ ریال تعیین شده است. مطلوب است: محاسبه مبلغ خالص مطالبات و سود مرابحة که از آغاز تا پایان قرارداد در بیان های مالی بانک ارائه خواهد شد.

۲. شرکت الف، مبلغ ۵۰۰,۰۰۰ ریال برای خریداری تجهیزات مورد استفاده در پروژه‌های خود در قالب عقد مرابحة ۵ ساله با درصد بازده ثابت ۱۰٪ از بانک تأمین کرده است. مبلغ اقساط سالیانه بازپرداخت ۱۵۰,۰۰۰ ریال تعیین شده است. مطلوب است:

ارائه ثبت‌های لازم و نحوه خالص مطالبات و سود مرابحة در صورت‌های مالی بانک.

۳. بانکی قرارداد اجاره ۳ ساله برای اجارة تجهیزات با شرکت الف منعقد کرده است. بانک تجهیزات را در اول فروردین سال ۱۳۹۰ به مبلغ ۱۶۰,۰۰۰ ریال خریداری کرده و هزینه‌هایی به مبلغ ۱,۵۰۰ ریال در ارتباط با قرارداد اجاره متحمل شده است که بالهیت محسوب می‌شود. سایر اطلاعات قرارداد اجاره به این شرح است:

ارزش منصفانه تجهیزات:

در ابتدای سال ۱۳۹۰ - ۱۶۰,۰۰۰ ریال

در پایان قرارداد اجاره (۲۹ فروردین ۱۳۹۲) - ۲۰,۰۰۰ ریال

تعداد اقساط اجاره (۲ ماه یک بار) - ۱۸ قسط

مبلغ هر قسط - ۱۲,۰۰۰ ریال

عمر مفید تجهیزات - ۳ سال

مبلغ اقساط تجهیزات در پایان سال سوم - ۱۶,۰۰۰ ریال

هزینه‌های انجام شده در سال دوم - ۱۲,۰۰۰ ریال

مطلوب است:

ارائه ثبت های لازم در دفاتر بانک در آغاز قرارداد اجاره، پرداخت نگشته
قسط اجاره، پایان سال دوم و پایان قرارداد اجاره براساس دو فرض مستقل زیر:
الف) قرارداد اجاره از نوع اجاره به شرط تملیک با بند انتقال مالکیت دارایی
در پایان دوره اجاره به اجاره کننده به مبلغی معادل ۵۰٪ ارزش اسقاط تجهیزان
باشد، و

ب) قرارداد اجاره از نوع اجاره سپس بیع باشد.

۴. شرکت الف قرارداد اجاره ۵ ساله ای برای اجاره تجهیزات تخصصی با
بانک منعقد کرده است. بانک تجهیزات را در ابتدای فروردین سال ۱۳۹۰ به مبلغ
۱,۲۰۰,۰۰۰ ریال خریداری و در ارتباط با قرارداد اجاره مبلغ ۱۰۰,۰۰۰ ریال هزینه
حمل و ۵۰,۰۰۰ ریال هزینه قانونی پرداخت کرده است. براساس توافق طرفین مبلغ
اجاره ماهیانه ۴۰,۰۰۰ ریال و ۳ ماه یک بار پرداخت خواهد شد. ارزش دفتری دارایی
در آغاز قرارداد اجاره ۲۰۰,۰۰۰ ریال بوده است. عمر مفید و ارزش منصفانه
تجهیزات به ترتیب ۵ سال و ۳۰۰,۰۰۰ ریال تعیین شده است. در سال های ۱۳۹۱ و
۱۳۹۳، بانک به دلیل استفاده غیر معمول از تجهیزات به ترتیب ۴۰,۰۰۰ ریال و
۳۰,۰۰۰ ریال هزینه تجهیزات پرداخت کرد. شرکت الف به طور سالیانه به دلیل
مستعمل شدن تجهیزات هزینه سالیانه ای معادل ۲۰,۰۰۰ ریال متحمل شده است.

مطلوب است:

ارائه اقلام مربوط به اجاره در صورت سود و زیان بانک در دوره ۵ ساله با در
فرض اجاره به شرط تملیک بودن قرارداد، و اجاره سپس بیع بودن قرارداد.

حسابداری سرمایه‌گذاری در اوراق بهادر اسلامی (صکوک)

بازار سرمایه اسلامی

بازار سرمایه، بازاری برای خرید و فروش اوراق مالکیت و اوراق بدهی به شمار می‌آید. بازار سرمایه بین تأمین کنندگان سرمایه مثل سرمایه‌گذاران حقیقی (خرد) و سرمایه‌گذاران حقوقی (نهادی) و متقاضیان سرمایه مانند شرکت‌ها، دولت یا اشخاص، ارتباط ایجاد می‌کند. بازار سرمایه برای عملکرد اقتصاد جانی است، چراکه سرمایه، جزئی ضروری برای تولید خروجی در اقتصاد است (موسیان، ۱۳۹۱الف).

بازار سرمایه اسلامی یکی از زیرمجموعه‌های نظام اقتصاد اسلامی است. نارت اصلی آن با بازار سرمایه متعارف در این است که هدف‌ها، اصول، مبانی، ابزارهای تأمین مالی، ابزارهای مشترکه و نهادهای مالی در بازار سرمایه اسلامی، همه در چهار چوب تعالیم اسلامی طراحی شده‌اند. بنابراین، بازار سرمایه اسلامی، بازاری برای معامله ابزارهای تأمین مالی، ابزارهای مشترکه و سایر اوراق بدهی است که میگی براساس آموزه‌های اسلامی طراحی شده‌اند و تمامی مشارکت‌کنندگان در این بازار براساس اهداف، اصول و ضوابط اقتصاد اسلامی به فعالیت مالی می‌بردازند.

اوراق بهادر

اوراق بهادر ابزار مالی قابل دادوستد و عوض داری است که ارزش مالی دارد. اوراق

بهادر انواع مختلفی دارد که به گونه‌های مختلف تقسیم‌بندی می‌شود. گروه‌های اوراق بهادر همانند اوراق قرضه، اوراق سهام عادی، اوراق سهام ممتاز و ابزارهای مالی جدیدی (صکوک) از قبیل اوراق مشارکت، مضاربیه، اجاره، استصناع و مرابحه، با هدف تأمین مالی مورد استفاده قرار می‌گیرند. اوراق بهادر در بازاری رسمی و دائمی، در محلی معین که از آن به عنوان بورس اوراق بهادر یاد می‌شود، معامله می‌شود (موسیان، ۱۳۹۱ الف).

اوراق قرضه: ورقه قرضه، برگه بهادر قابل معامله‌ای است که معرف مبلغ وام با بهره است که به طور کامل یا جزئی در تاریخ یا تاریخ‌های تعیین شده باید از سوی ناشر به دارنده اوراق مسترد شود.

اوراق سهام عادی: سهم، بخشی از سرمایه شرکت سهامی است که تعیین کننده میزان مشارکت، تعهدات و منافع مالک آن در شرکت سهامی است. ورقه سهم، سند قابل معامله‌ای است که بیانگر تعداد سهام مالک آن در شرکت است.

اوراق سهام ممتاز: ورقه سهام ممتاز مانند سهام عادی، سند قابل معامله و نماینده تعداد سهام مالک آن در شرکت سهامی است، با این تفاوت که سود صاحبان سهام ممتاز، ثابت و بر سود سهام‌داران عادی مقدم است.

اوراق بهادر اسلامی (صکوک): از آنجا که برخی از اوراق بهادر چون اوراق قرضه به دلیل ریوی بودن، در بازار سرمایه اسلامی قابل معامله نیستند، برخی اندیشمندان اسلامی در صدد طراحی و به کارگیری ابزارهای منطبق با تعالیم اسلام هستند که از آن‌ها با عنوان ابزارهای مالی اسلامی یا صکوک یاد می‌شود. بنابراین، صکوک اوراق بهادری هستند که براساس قراردادهای مالی مورد پذیرش اسلام طراحی شده‌اند. این اوراق که غالباً قابل دادوستد در بازار ثانویه هستند، به سه گروه عمده اوراق غیر انتفاعی چون اوراق قرض‌الحسنه، وقف، اوراق انتفاعی با بازده معین مانند مرابحه، اجاره، استصناع، جعله و اوراق انتفاعی با بازده انتظاری چون اوراق مشارکت و مضاربیه تقسیم می‌شوند (موسیان، ۱۳۹۱ ب).

نه راهیت بورس اوراق بهادار
از پویایی اقتصاد و سرعت تحول بازارها، وجود بازار سرمایه کارا با ابزارهای
می‌شوند پیش شرط ضروری استفاده از تمام ظرفیت‌ها و اشتغال کامل منابع انسانی
است و این میان بورس اوراق بهادار به ویژه اوراق بهاداری که به
رغمایه‌ای، نهاده نامنابع مالی منتشر می‌شوند، اهمیت فوق العاده‌ای دارند. اگرچه این اوراق
می‌توانند خود دارای آثار و منافع متفاوت‌اند، اما به صورت مشترک آثار
ویژگی‌های خود را تأثیر می‌گذارند که به مهم‌ترین آن‌ها اشاره می‌شود:

۱. تجهیز منابع مالی: امروزه یکی از راه‌های مطمئن جمع آوری وجهه لازم
برای سرمایه‌گذاری، انتشار اوراق بهادار برای تأمین مالی است. دولتها،
بنیادهای واحدهای تولیدی و تجاری به جای دریافت تسهیلات از بانک‌ها
می‌توانند تحت ضوابطی از طریق انتشار و واگذاری اوراق قرضه، سهام عادی، سهام
ستار، اوراق مشارک و سایر اوراق بهادار، نیازهای مالی خود را تأمین کنند. به طور
سبل این روش تأمین مالی ارزان‌تر و مطمئن‌تر است.

۲. تخصیص بهینه منابع: بازار بورس اوراق بهادار، با نظارت و کنترل مصرف
تابع جذب و شرکت‌های پذیرفته شده در بورس، سرمایه‌های ریز و درشت جامعه را
تجهیز و به سمت واحدهای مفید و مولد اقتصادی هدایت می‌کند. درنتیجه، سبب
ازیش سرمایه‌گذاری، اشتغال، تولید و کنترل تورم می‌شود.

۳. توزیع عادلانه درآمد و تقسیم مالکیت‌های بزرگ: انتشار غالب اوراق بهادار
تأمین مالی (غیر از اوراق قرضه) به معنای تقسیم مالکیت واحدهای اقتصادی بزرگ
نه گروههایی از مردم است که تسهیم سود را به دنبال دارد. این امر باعث تحقق
نیازهای توزیع عادلانه درآمد و ایجاد احساس مشارکت مردم در فعالیت‌های
تجاری و تولیدی می‌شود.

۴. رقابتی شدن بازار پول و سرمایه: وجود بازار کارای اوراق بهادار با
بنادرهای متعدد، موجب شفافیت متغیرهای اصلی اقتصاد چون قیمت‌ها، نرخ‌های سود
وزنده می‌شود. درنتیجه، زمینه سوءاستفاده انحصاری مؤسسات پولی و بانکی را از

بین می برد و نرخ های سود بانکی را به نرخ های بازده واقعی اقتصاد نزدیک می کند
(موسیان، ۱۳۹۱ الف).

بازار سرمایه ایران

سابقه تشکیل بازار سرمایه ایران به سال ۱۳۱۵ بازمی گردد. در این سال مطالعات اولیه برای ایجاد بورس سهام را کارشناسان هلندی و بلژیکی آغاز کردند. این مطالعات با آغاز جنگ جهانی دوم متوقف شد. در سال ۱۳۳۳ مأموریت تشکیل بورس اوراق بهادر به اتاق بازرگانی و صنایع و معادن، بانک ملی و وزارت دارایی وقت محلول شد. این گروه پس از ۱۲ سال تحقیق و بررسی، در سال ۱۳۴۵ لایحه قانون و مقررات تشکیل بورس اوراق بهادر تهران را به مجلس شورای ملی تقدیم کردند. این لایحه در اردیبهشت ۱۳۴۵ تصویب شد و بورس تهران عملأ در سال ۱۳۴۶ آغاز به کار کرد و از آن تاریخ به بعد چهار دوره را پشت سر گذاشته است (موسیان، ۱۳۹۱ الف):

دوره نخست (۱۳۴۶-۱۳۵۷):

- اولین اوراق بهادر معامله شده: سهام بانک توسعه صنعتی و معدنی، شرکت نفت پارس، اوراق قرضه دولتی، استناد خزانه، اوراق قرضه سازمان گسترش مالکیت صنعتی و اوراق قرضه عباس آباد؛
- تصویب قانون مالکیت سهام واحدهای تولیدی در اردیبهشت ۱۳۵۴، که به موجب آن مؤسسات خصوصی و دولتی موظف شدند به ترتیب ۴۹٪ و ۹۴٪ از سهام خود را به شهروندان عرضه کنند؛
- تصویب قانون معافیت های مالیاتی بر شرکت های پذیرفته شده بورس اوراق بهادر در سال ۱۳۵۴.

دوره دوم (۱۳۵۸-۱۳۶۷):

- تصویب لایحه قانون اداره امور بانک ها در تاریخ ۱۷ خرداد ۱۳۵۸ از سوی شورای انقلاب؛

حسابداری سرمایه‌گذاری در اوراق بهادار ... ۱۱۹

• ادغام و ملی شدن بانک‌های تجاری و تخصصی کشور و مالکیت دولتی

آنها؛
• ادغام شرکت‌های بیمه و مالکیت دولتی آنها؛

• تصویب قانون حفاظت و توسعه صنایع ایران در تیر ۱۳۵۸؛

• خروج بسیاری از بنگاه‌های اقتصادی پذیرفته شده در بورس.

دوره سوم (۱۳۶۸-۱۳۸۲):

• تجدید فعالیت بورس اوراق بهادار به عنوان زمینه‌ای برای اجرای سیاست
خمرصی‌سازی در چهار چوب برنامه ۵ ساله اول توسعه اقتصادی و اجتماعی؛

• تکلیف دولت به ادغام، واگذاری و فروش سهام شرکت‌های دولتی به
بنی‌های خصوصی و تعاونی؛

• ایجاد شبکه رایانه‌ای بازار سرمایه ایران از سوی شورای بورس؛

• محاسبه و انتشار شاخص‌های بورس سهام (شاخص قیمت، بازدهی کل و

بازدهی نقدی)؛

• اقدام‌های شورای بورس برای راه‌اندازی بورس‌های منطقه‌ای و قابل معامله
شنوندگان ایزازهای مالی در بورس اوراق بهادار.

دوره چهارم (از ۱۳۸۴ تا کنون):

• تصویب قانون بازار اوراق بهادار در آذرماه ۱۳۸۴؛

• تشکیل شورای عالی بورس و اوراق بهادار؛

• تشکیل سازمان بورس و اوراق بهادار؛

• تشکیل شرکت بورس و اوراق بهادار (سهامی عام)؛

• تشکیل بورس کالای ایران؛

• تشکیل شرکت سپرده‌گذاری مرکزی اوراق بهادار و تسویه وجوه؛

• تشکیل شرکت فرابورس ایران؛

• تشکیل کانون نهادهای سرمایه‌گذاری به عنوان تشکل صنفی و حرفه‌ای
سرمایه‌گذاران؛

- ایجاد کمیته تخصصی فقهی برای نظارت بر ابزارهای مالی طراحی شده؛
- طراحی ابزارهای مالی متنوع از جمله: قرارداد آتی کالا و سهام، اوراق اجاره، استصناع، مرابحه، جماله و اوراق رهنی؛
- راه اندازی ابزارهای مالی جدید پس از سهام و اوراق مشارکت، مانند قرارداد آتی روی شمش طلا، مفتول مس، و سکه بهار آزادی و سهام، انتشار اوراق بهادر اجاره؛
- تأسیس نهادهای مالی جدید از جمله صندوق‌های سرمایه‌گذاری مشترک و شرکت‌های تأمین سرمایه؛
- تدوین مقررات برای فعالیت‌های در حال انجام و توسعه‌ای و انتشار کتاب مقررات بازار سرمایه؛
- انجام دادن اقدام‌هایی برای فرهنگ‌سازی در حوزه بازار سرمایه.

بازار سرمایه مالزی

اگرچه کشور مالزی از زمان پیدایش بورس اوراق بهادر مالایا در سال ۱۹۶۰ صاحب جایگاه دادوستد قانونمند بوده است، اما بورس مالزی (که پیش‌تر بورس اوراق بهادر کوالالامپور نامیده می‌شد) به شکل کنونی در سال ۱۹۷۳ تأسیس شد. بورس اوراق بهادر کوالالامپور در ۵ زانویه ۲۰۰۵ از شکل شرکت سهامی با مسئولیت محدود به شکل شرکت سهامی عام تغییر ساختار و در ۲۰ آوریل ۲۰۰۵ به بورس مالزی تغییر نام داد.

پس از این تغییر و تحولات، فعالیت‌های کاری بورس اوراق بهادر کوالالامپور به شرکت زیرمجموعه و تحت تملک بورس مالزی به نام بورس اوراق بهادر منتقل شد. بورس مالزی در ۱۸ مارس ۲۰۰۵ در تابلوی اصلی خود، پذیرفته شد. شرکت سپرده‌گذاری بورس مالزی عملیات سیستم سپرده‌گذاری مرکزی را انجام می‌دهد. این شرکت در اکتبر ۱۹۸۷ به عنوان یک شرکت خصوصی که ۷۵٪

از ۴۶ام آن در اختیار بورس مالزی است، تأسیس شد. در ژانویه ۲۰۰۶، بورس مالزی موافقت کرد تا ۲۵٪ از سهام باقی‌مانده را نیز به دست آورد. علت این امر، به دست گرفتن امور تمام نهادهای بازار سرمایه کشور از سوی بورس مالزی بوده است. گروه بورس مالزی، فعالیت بازار ابزار مشتقه به نام بورس مشتقه مالزی و نیز بورس خارج از کشور به نام بورس مالی بین‌المللی لابوان را نیز در دست دارد. بورس مشتقه مالزی در ۱۱ ژوئن ۲۰۰۱ و پس از ادغام بورس ابزار اختیار و آتی مالی کوالالامپور و بورس کالا و پول مالزی به وجود آمد.

دادوستد ابزار مشتقه را شرکت پایاپایی مشتقه بورس مالزی انجام می‌دهد. نیزین از ژوئیه ۲۰۰۵، دادوستد قراردادهای ابزار مشتقه خارج از بورس را نیز بین شرکت انجام می‌دهد.

مرجع اصلی قانون‌گذار بازارهای اوراق بهادر و مشتقه، کمیسیون اوراق بهادر است. این مرجع طبق قانون کمیسیون اوراق بهادر ۱۹۷۳ تأسیس شده که کاملاً تابع قوانین و مقررات وزارت دارایی مالزی است (موسیان، ۱۳۹۱ الف).

ابزارهای مالی اسلامی

ابدۀ اولیۀ طراحی و انتشار ابزارهای مالی اسلامی به نظریات اقتصاد اسلامی ارائه شده طی ۴۰ سال گذشته بازمی‌گردد. در آن زمان آیت‌الله صدر، یکی از پیشگامان انشاد اسلامی، به معرفی پارادایم‌های جدیدی در حوزه تفکرات اقتصاد اسلامی اقدام کرد. به موازات گسترش نظری موضوعات اقتصاد اسلامی، تلاش‌های بسیاری برای ایجاد بازار پول و سرمایه اسلامی صورت گرفت. مبتنی بر چنین نظریاتی بود که بانک‌های اسلامی در برخی از کشورهای اسلامی آغاز به کار کرد و در نهایت ایران توانست بانکداری اسلامی را به طور کامل و بدون وجود سیستم موازی در دهه ۸۰ به اجرا درآورد.

در واقع ریشه‌های ظهور ایدۀ بهره‌گیری از ابزارهای اسلامی در بازار پول را

می‌توان در دهه ۱۹۸۰ یافت. در دوره مذکور، بانک‌های اسلامی با استفاده از ابزارهای مالی جدید، به جای استفاده از اوراق قرضه در صدد حل مشکلات نقدینگی برآمدند. این ابزارها همگی مبتنی بر عقود اسلامی مانند اجاره، مشارکت و مضاربه هستند.

در دهه ۱۹۹۰، هم‌زمان با گسترش استفاده از ابزارهای مالی در بانک‌های اسلامی، استفاده از ابزارهای مشابهی در بازار سرمایه رواج یافت. به دنبال آن متخصصان مالی در کنار علمای دینی به مطالعه راهکارهای مناسبی در زمینه طراحی ابزارهای جدید مالی پرداختند (موسیان، ۱۳۹۱، ب).

جمهوری اسلامی ایران در سال ۱۹۹۴ مقررات ناظر بر انتشار اوراق مشارکت را تهیه کرد و شهرداری تهران، اولین اوراق مشارکت را به عنوان نخستین ابزار مالی اسلامی، منتشر نمود. به دلیل عدم اطلاع محققان حوزه مطالعات مالی اسلامی از این ابداع کشورمان، بسیاری از آن‌ها ایده‌های طراحی و انتشار ابزارهای اسلامی بازار سرمایه را به سال ۱۹۹۷ یعنی ۳ سال پس از تصویب ضوابط اجرایی انتشار اوراق مشارکت نسبت می‌دهند. بنابراین ایران اولین کشوری است که به طراحی و انتشار چنین ابزارهایی اقدام کرده است، لیکن به دلیل عدم اطلاع رسانی بین‌المللی، این موضوع به سایر کشورها منتقل نشده است.

محققان خارجی ایده انتشار اوراق اجاره را به عنوان نخستین ابزار مالی اسلامی از دیدگاه آن‌ها به منذر قحف^۱ نسبت می‌دهند که نظرهای خود را در مقاله‌ای با عنوان «استفاده از اوراق اجاره دارایی برای پوشش شکاف بودجه» در سال ۱۹۹۷ مطرح کرد. ارسلان طریق نیز انتشار نخستین ابزار مالی اسلامی را در سال ۱۹۹۹ می‌داند که با انتشار صکوک بین‌المللی مالزی و بحرین آغاز شده است.

در دهه بعد و با وقوع حوادث ۱۱ سپتامبر، مسلمانان به علت مواجهه با

۱. Monzer Kahaf

جواز ارائه سرمایه‌گذاری در اوراق بهادار ... ۱۲۳

در اینجا نوشتاری خوشبختانه اسلامی ابزارهای اسلامی بازار سرمایه و
کمک مسکوک از این روش رسانیده است تا همچنان که محتوى کشورهای غیر اسلامی جهت
برخواهی مالی اسلامی، نهضتی هزار در سال ۲۰۰۲ در جلسه کمیته فقهی بانک توسعه
بر اساس برای ابزارهای مالی اسلامی پیشنهاد شد.

ویرگول

ویرگول در حقیقت واژه‌ای فارسی است و به همین صورت به زبان انگلیسی و با
روش تغییر به زبان عربی راه یافته است، صکوک جمع صک، معرب کلمه چک
و از آنها که در زبان عربی حرف چ وجود ندارد، چک را صک و چک‌هارا
ویرگول می‌نحوانند.

ویرگول گفته می‌شود ممکن است به ابزارهای مالی اسلامی گفته می‌شود که برپایه یک دارایی
برگی منتشر می‌شوند، بر این اساس دارندگان اوراق، مالکان دارایی محسوب
و مذکور، طراحی اوراق مبتنی بر یک دارایی فیزیکی، تحت تأثیر ممنوعیت خرید و
رائی دین در فقه اهل سنت است، از آنجا که در تشیع خرید و فروش دین صحیح
نمی‌شود، لذا می‌توان اوراق بهادار اسلامی (صکوک) را مبتنی بر دارایی عینی و
مخصوص مبتنی بر دین نیز طراحی کرد.

اع اوراق بهادار اسلامی (صکوک)

ای از مهمترین آن‌ها تقسیم‌بندی‌های صکوک، براساس نوع عقد اصلی است که
مکوک براساس آن منتشر می‌شود، بر این اساس اوراق بهادار اسلامی به ۱۲ نوع

گام می‌شود (سروش، ۱۳۹۰):

۱. اوراق اچاره،
۲. اوراق مشارکت،

۳. اوراق سفارش ساخت (استصناع)،
۴. اوراق خرید دین (اوراق رهنی)،
۵. اوراق مرابحه (فروش اقساطی)،
۶. اوراق سلف،
۷. اوراق جعله،
۸. اوراق مساقات،
۹. اوراق مضاربه،
۱۰. اوراق مزارعه،
۱۱. اوراق وقف،
۱۲. اوراق قرض الحسنة.

براساس تحقیقات منذر قحف، تقسیم‌بندی دیگری نیز براساس بازدهی اوراق بهادر اسلامی (صکوک) ارائه شده است:

- اوراق بهادر با بازدهی ثابت،
- اوراق بهادر با بازدهی متغیر،
- اوراق بهادر قابل تبدیل.

همچنین طبق نظر آیت‌الله تسخیری نیز ابزارهای مالی را با توجه به بازدهی صکوک و نوع قرارداد منعقدشده برای آن و با توجه به دارایی پایه می‌توان تقسیم کرد. طبق این نظریه، سه گروه عمده ابزارهای مالی وجود دارد (تسخیری، (۱۳۸۶):

- اوراق مبتنی بر خرید و فروش دین: اوراق سفارش ساخت (استصناع) و مرابحه (فروش اقساطی)،
- اوراق مبتنی بر خرید و فروش دارایی فیزیکی: اوراق اجاره،
- اوراق مبتنی بر مشارکت در سود طرح اقتصادی: اوراق مشارکت، مضاربه، مزارعه و مشارکت.

تقسیم‌بندی ابزارهای مالی در قالب ذیل از تقسیم‌بندی‌های پیشین کامل‌تر

حسابداری سرمایه‌گذاری در اوراق بهادر ... ۱۲۵

این تقسیم‌بندی مبتنی بر هدف سرمایه‌گذار است (سروش، ۱۳۹۰):

۱. اوراق بهادر غیر انتفاعی،
۲. اوراق بهادر انتفاعی.

اوراق سرمایه‌گذاری در اوراق بهادر اسلامی (صکوک) (استاندارد حسابداری مالی شماره ۱۷)

برازارد حسابداری مالی شماره ۱۷، در مورد حسابداری سرمایه‌گذاری نهادهای مالی در هر دو کی (فرضه اسلامی)، سهام و املاک و مستغلات اعمال می‌شود. طبق این برازارد، صکوک به چهار دسته تقسیم می‌شود (Abdul Rahman, 2010: 193).

(۱) صکوک مضاربه

صکوک مضاربه، بیانگر سرمایه‌گذاری در واحدهای مالکیت با ارزش یکان در حقوق صاحبان سرمایه مضاربه است که به نام دارندگان آن ثبت شده است. بازده این اوراق برابر درصدی از سهم مالکیت است. مالک این صکوک، فراهم‌کننده سرمایه مضاربه محسوب می‌شود.

ماهیت صکوک مضاربه: مضاربه در لغت یعنی تجارت با سرمایه دیگری و در اصطلاح عبارت است از این که شخصی (مالک)، مالی (سرمایه) را به دیگری (أئمل) بدهد و در مقابل، سهم معینی از سود آن سرمایه را بگیرد. سود اوراق مضاربه به سود فعالیت تجاری بستگی کامل خواهد داشت. سود فعالیت تجاری نیز گرچه ناحدودی قابل پیش‌بینی است، اما در عمل تابع عوامل مختلفی است که اختلال دارد مغایر با پیش‌بینی درآید. درنتیجه سود اوراق کاملاً متغیر و در پایان دوره مالی قطعی می‌شود. علمای شیعه برخلاف اهل تسنن عقد مضاربه را منحصر در تجارت می‌دانند، به همین دلیل در ایران این عقد تنها در تجارت منعقد می‌شود.

أنواع صکوک مضاربه عبارت‌اند از (فدايی واحد، ۱۳۹۲: ۷۷-۷۸):

۱. اوراق مضاربه خاص: به منظور انجام دادن فعالیت تجاری خاص، عرضه و بس از اتمام آن فعالیت، سود حاصل تقسیم می‌شود.

۲، اوراق مضاربه عام با سرسیده؛ در این اوراق بانی، با سرسید معین (مثلثه میل یا ۵ سال) و با دوره‌های مالی مشخص (مثلثه ۳ ماه یا ۶ ماه یا یک سال) اوراقی را منتظر می‌گند سپس با سرمایه حاصل به تجارت می‌بردازد، در این حالت معمولاً فعالیت شناسی برای بانی معین نمی‌شود.

۳، اوراق مضاربه عام با سرسیده؛ این اوراق در فعالیت و پرداخت سود همانند حالت قبل است تنها با این تفاوت که سرسید ندارد و تا انحلال شرکت این اوراق معنیر است و در هر دوره مالی سود پرداخت می‌کند.

ویژگی‌های صکوک مضاربه به این شرح است:

الف) فرادرداد صکوک مضاربه مبتنی بر بیانیه ثبت است که کلیه اطلاعات و میراث شده در شریعت مانند ماهیت سرمایه، درصد تقسیم سود و سایر اطلاعات مرتبط با انتشار را دربر دارد.

ب) اگر بازار اولیه و ثانویه اوراق مضاربه به صورت رقابت سالم اداره شود، نرخ‌های بازدهی اوراق به سمت نرخ‌های بازدهی بخش بازرگانی سوق داده شود و نرخ آن بخش، به سمت نرخ بازدهی سرمایه در کل اقتصاد حرکت کند، اوراق مضاربه ابزار مناسبی برای توزیع عادلانه ارزش افزوده در کل اقتصاد خواهد بود (فداei واحد، ۱۳۹۲: ۷۸).

ب) صکوک مشارکت

صکوک مشارکت بیانگر سرمایه‌گذاری در حقوق صاحبان سرمایه مشارکت است. تساوت این صکوک با صکوک مضاربه، امکان مشارکت دارندگان آن در تصمیمات سرمایه‌گذاری است (Abdul Rahman, 2010: 193).

ماهیت صکوک مشارکت: اوراق مشارکت سندی است گویای مالکیت دارنده آن، نسبت به بخشی از یک دارایی حقیقی که متعلق به دولت، شرکت‌های تعاونی یا خصوصی است و تا سرسید اوراق، هر نوع تغییر قیمت دارایی متوجه صاحب اوراق مشارکت است. طبق تعریف قانون انتشار اوراق مشارکت در ایران

اوراق مشارکت، اوراق بهادر با نام یا بین‌نامی است که به قیمت اسمی مشخص برای
میان معین متشر می‌شود و به سرمایه‌گذارانی که قصد مشارکت در اجرای
طرح‌های موضوع انتشار اوراق را دارند واگذار می‌گردد (کاشف و همکاران،
۱۳۹۱).

چ) صکوک اجاره

بکی از ابزارهای مالی که از سوی کارشناسان مالی اسلامی پیشنهاد شده و در برخی
کشورها نیز به مرحله اجرا درآمده اوراق اجاره است. این اوراق علاوه بر فرایم
نoodن شرایط لازم برای تأمین مالی بنگاه‌های تولیدی و خدماتی، قابلیت خرید و
زروش در بازار ثانوی (بورس‌های اوراق بهادر) را نیز دارند و می‌توانند به عنوان
ابزار مالی کارآمد مورد استفاده کشورهای اسلامی قرار گیرند. در میان محصولات
مالی اسلامی، اوراق اجاره به دلیل ویژگی‌های متمایزی که دارد محصولی جذاب به
شار می‌آید و محبوبیت زیادی بین سرمایه‌گذاران مسلمان و نیز ناشرین اوراق
اسلامی به دست آورده است تا جایی که بیش از ۳۰٪ از کل صکوک متشر شده بین
سال‌های ۱۹۹۶ تا ۲۰۱۰، مربوط به اوراق اجاره بوده است. مالزی کشور پیشگام در
زمینه استفاده از اوراق اجاره است. ایران نیز برای نخستین بار در سال ۱۳۸۹ به انتشار
این ابزار مالی اقدام کرده است (سروش، ۱۳۹۰).

ماهیت صکوک اجاره: می‌توان اوراق اجاره را به این صورت تعریف کرد
(سروش، ۱۳۹۰):

اوراق بهادری است که دارنده آن به صورت مشاع، مالک بخشی از دارایی
است که منافع آن براساس قرارداد اجاره به بانی واگذار شده است.
در اوراق اجاره حق استفاده از منافع یک دارایی یا مجموعه‌ای از دارایی‌ها،
در مقابل دریافت اجاره‌بهای از مالک به شخص دیگری (بانی) منتقل می‌شود. مدت
قرارداد اجاره مشخص است و می‌توان اجاره‌بهای را در ابتدای دوره، انتهای دوره، با
کرسیدهای ماهانه، فصلی یا سالانه پرداخت کرد. از آنجا که این اوراق بیانگر

مالکیت مشاع فرد است، می‌توان آن را در بازار ثانویه و به قیمتی که از سوی عوامل بازار تعین می‌شود، معامله کرد.

روش کار در اوراق اجاره به این صورت است که یک مؤسسه مالی (نهاد واسط) با انتشار اوراق اجاره، منابع مورد نیاز را جمع آوری می‌کند. سپس با استفاده از منابع مالی به دست آمده، دارایی (عین مستأجرة) مورد نیاز بانی؛ دولت، بنگاه‌ها و مؤسسه‌ها را خریداری می‌کند و به وی (بانی) اجاره می‌دهد. از آنجا که دارایی مذکور با استفاده از منابع مالی صاحبان اوراق، خریداری می‌شود لذا آنان مالک کالاها محسوب می‌شوند و به تبع آن مالک اجاره‌بهای نیز خواهند بود. رابطه حقوقی دارندگان اوراق با نهاد واسط رابطه وکالت یا حق العمل کاری است. افراد با پرداخت پول نقد و دریافت اوراق اجاره، به واسطه وکالت می‌دهند پول آنان را به صورت مشاع همراه با پول سایر متقاضیان اوراق اجاره، برای خرید کالاهای سرمایه‌ای و بادوام هزینه کند. سپس آن کالاهای را به صورت اجاره در اختیار متقاضیان (بانی) قرار دهد و به صورت ماهانه یا فصلی اجاره‌بهای آنها را دریافت کند و پس از کسر درصدی به عنوان حق الوکاله بین صاحبان اوراق تقسیم کند.

(د) صکوک سفارش ساخت (استصناع)

اوراق استصناع (صکوک استصناع و یا اوراق سفارش ساخت) از جمله اوراق بهادر جدیدی است که تاکنون در برخی از کشورها طراحی و متشر شده است. این نوع از اوراق مبتنی بر عقد استصناع است و از جمله اوراق بهادر با بازدهی ثابت محسوب می‌شود. اوراق استصناع با هدف ایجاد ابزاری جدید در زمینه تأمین مالی پژوهه‌ها و تأمین مالی پیمانکاران طراحی شده است (سروش، ۱۳۹۰).

ماهیت صکوک سفارش ساخت: استصناع در لغت به معنای سفارش ساخت چیزی است. واژه استصناع در لغت از باب استفعال از مادة صنع و به معنای طلب و سفارش ساخت چیزی است. در استعمال عرفی استصناع عبارت است از این که کسی با تولید کننده‌ای قرارداد بندد که چیز مشخصی را در زمان معینی برایش

بازد، در این حال، قراردادی میان این دو به امضا می‌رسد که تولیدکننده تعداد
بازد توافق را برای وی بسازد و قیمت آن را دریافت دارد. از این رو استصناع در
املاح فقهی و حقوقی به قراردادی اطلاق می‌شود که به موجب آن یکی از طرفین
قرارداد، در مقابل مبلغی معین، ساخت و تحويل چیز مشخصی را در زمان معین نسبت
به طرف دیگر به عهده می‌گیرد.

براساس این تعریف، اوراق استصناع (سفارش ساخت) را می‌توان اوراق بهادری دانست که ناشر براساس قرارداد سفارش ساخت منتشر می‌کند. در اوراق سفارش ساخت در قبال ساخت یک دارایی یا طرح مشخصی در آینده، مبلغی به سازنده (پیمانکار) پرداخت می‌شود. اوراق استصناع را می‌توان به صورت بانام و بی‌نام و همچنین قابل معامله و غیر قابل معامله منتشر کرد. مدت قرارداد سفارش ساخت مشخص است و بانی می‌تواند سود دارندگان اوراق را در ابتدای دوره، انتهای دوره، با سرسیدهای ماهانه، فصلی یا سالانه پرداخت کند. از آنجا که این اوراق بیانگر مالکیت مشاع فرد در یک دارایی پایه است، می‌توان آن را در بازار ثانویه و به قیمتی که از سوی عوامل بازار تعیین می‌شود، معامله کرد. بدین گونه در صورتی که به هر دلیل، سرمایه‌گذاران (خریدار اوراق) به پول نقد نیاز داشته باشند می‌توانند همه یا بخشی از این اوراق را در بازارهای ثانویه یا به وسیله بانک‌های عامل مورد معامله قرار دهند و با فروش همراه تنزیل آن اوراق، به مبالغ موردنظر دست یابند (سروش، ۱۳۹۰).

دست یابند (سروش، ۱۳۹۰). طبقه‌بندی سرمایه‌گذاری‌ها: براساس استاندارد حسابداری مالی شماره ۱۷، صکوک در سه طبقه نگهداری برای فروش، آماده برای فروش و نگهداری نا ررسید قرار می‌گیرند. مبنای این تقسیم‌بندی، طبقه‌بندی شرعی مال التجاره در زمینه پرداخت زکات است. این طبقه‌بندی در حالی صورت می‌گیرد که براساس حسابداری مرسوم، سرمایه‌گذاری‌ها به دو دسته کوتاه‌مدت و بلندمدت تفییم می‌شوند (Abdul Rahman, 2010: 194).^{۱۷} که براساس نظر قوهای مكتب براساس استاندارد حسابداری مالی شماره ۱۷

مالکی^۱ ارائه شده است، سرمایه‌گذاری‌های نگهداری برای فروش ابزاری برای خرید و فروش محسوب می‌شوند. سرمایه‌گذاری‌های آماده برای فروش با هدف کسب سود از فروش به قیمتی بالاتر در آینده، نگهداری می‌شوند و سرمایه‌گذاری‌های نگهداری تا سرسید نه به قصد فروش بلکه با قصد نگهداری استفاده تا سرسید، نگهداری می‌شوند.

شناسایی سرمایه‌گذاری‌ها: براساس استاندارد حسابداری مالی شماره ۱۷، سرمایه‌گذاری در سهام و صکوک، در تاریخ سرمایه‌گذاری شناسایی و به بهای تمام شده اندازه‌گیری می‌شود.

سرمایه‌گذاری در صکوک نگهداری برای فروش و آماده برای فروش در پایان سال به ارزش متعارف اندازه‌گیری می‌شود. سود و زیان تحقق نیافته ناشی از تجدید اندازه‌گیری در صورت سود و زیان شناسایی می‌شود.

سرمایه‌گذاری‌های نگهداری برای فروش به بهای تمام شده تاریخی اندازه‌گیری می‌شوند. در صورت وقوع زیان کاهش ارزش در این سرمایه‌گذاری‌ها، اندازه‌گیری به ارزش متعارف انجام خواهد شد و مابه التفاوت بهای تمام شده و ارزش متعارف در صورت سود و زیان افشا می‌گردد. اطلاعات مربوط به ارزش متعارف در یادداشت‌های همراه صورت‌های مالی افشا خواهد شد.

براساس این استاندارد، سهم سود مربوط به حساب‌های سرمایه‌گذاری محدود نشده باید افشا گردد. عدم توجه به سهم حساب‌های سرمایه‌گذاری محدود نشده و افشاری مناسب تسهیم سود به پیچیده شدن روش، نسبت و فرایند توزیع سود می‌انجامد. توجه به این موارد، ضمن ارتقای شفافیت در تسهیم سود و زیان و اندازه‌گیری سرمایه‌گذاری‌ها در پایان دوره، نسبت به رعایت اصول شریعت در این حوزه اطمینان می‌بخشد.

براساس استاندارد حسابداری مالی شماره ۱۷، سود یا زیان تحقق نیافته ناشی

۱. یکی از مذاهب چهار گانه فقهی اهل سنت.

میراث از خود بردا به کنار عقد اوراق ایجاد ... ۱۳۱

شرکت ج	شرکت ب	شرکت الف
۸۱ فروردین	۲۱ مرداد	۸۶ اردیبهشت
آماده برای فروش	آماده برای فروش	آماده برای فروش
۱ ریال	۱۵ ریال	۲ ریال
۱,۰۰۰,۰۰۰ واحد	۱,۰۰۰,۰۰۰ واحد	۷۰۰,۰۰۰ واحد
۲ ریال	۱۸ ریال	۱۰ ریال

با وجود این احتمالیت این سرمایه گذاری‌ها را در صکوک شرکت‌های دولتی انجام

دولت	شرکت ه	شرکت د	
صکوک اجاره	صکوک استصناع	صکوک مختار به	
۸۵ آذر ۱۱	۸۰ مهر	۸۶ اردیبهشت	هزار خموده
نگهداری تا سر رسید	نگهداری تا سر رسید	نگهداری تا سر رسید	هزار خموده
۱ ریال	۱۵ ریال	۲۰ ریال	هزار خموده
۵۰۰,۰۰۰	۱,۰۰۰,۰۰۰	۱,۰۰۰,۰۰۰	هزار خموده
۱۴۰۵ آذر ۱۱	۳۱ شهریور	۱۴۰۵ فروردین	هزار خموده

مطالوب است؛
الف) ارائه ثبت‌های روزنامه شناسایی سرمایه‌گذاری‌های مزبور براساس
مطالعه حسابداری مالی شماره ۱۷، سود هر سهم از صکوک شرکت ه در تاریخ
۱۱ شهریور ۱۳۸۹، ۱۰ ریال بوده است.

ب) حساب اندوخته ارزش متعارف سرمایه‌گذاری در تاریخ ۳۱ شهریور ۱۳۸۹، را ارائه کنید.

ج) براساس تصمیم بانک اسلامی در تاریخ ۳۱ شهریور ۱۳۸۹، ۳۰٪ از مانده حساب اندوخته ارزش متعارف سرمایه‌گذاری به نسبت ۲۰ به ۸۰ بین سهام‌داران و سپرده‌گذاران تقسیم می‌شود. مانده حساب اندوخته ارزش متعارف سرمایه‌گذاری در تاریخ ۱ مهر ۱۳۸۸ مبلغ ۲,۴۰۰,۵۰۰ ریال بوده است.

پاسخ بخش الف)

سهام شرکت الف:

۱۳۸۶ اردیبهشت:

سرمایه‌گذاری در اوراق بهادر ۱,۴۰۰,۰۰۰ (۲×۷۰۰,۰۰۰)

وجه نقد ۱,۴۰۰,۰۰۰

ثبت سرمایه‌گذاری در سهام شرکت الف

۳۱ شهریور ۱۳۸۹:

سود و زیان - زیان تحقق نیافته ۳۵۰,۰۰۰ (۰/۵×۷۰۰,۰۰۰)

سرمایه‌گذاری در اوراق بهادر ۳۵۰,۰۰۰

ثبت شناسایی زیان تحقق نیافته سرمایه‌گذاری در سهام شرکت الف

اندوخته ارزش متعارف سرمایه‌گذاری ۳۵۰,۰۰۰

سود و زیان - تخصیص ۳۵۰,۰۰۰

ثبت انتقال زیان تحقق نیافته به اندوخته

سهام شرکت ب:

۲۰ مرداد ۱۳۸۸:

سرمایه‌گذاری در اوراق بهادر ۱۵,۰۰۰,۰۰۰ (۱۵×۱,۰۰۰,۰۰۰)

وجه نقد ۱۵,۰۰۰,۰۰۰

ثبت سرمایه‌گذاری در سهام شرکت ب

۳۱ شهریور ۱۳۸۹:

سرمایه‌گذاری در اوراق بهادر ... ۱۲۳

حسابداری سرمایه‌گذاری در اوراق بهادر ...

سود و زیان - سود تحقق نیافته ۳,۰۰۰,۰۰۰ (۳×۱,۰۰۰,۰۰۰)

ثبت شناسایی سود تحقق نیافته سرمایه‌گذاری در سهام شرکت ب ۳,۰۰۰,۰۰۰

سود و زیان - تخصیص ۳,۰۰۰,۰۰۰

اندوفخته ارزش متعارف سرمایه‌گذاری ۳,۰۰۰,۰۰۰

ثبت انتقال سود تحقق نیافته به اندوفخته

سهام شرکت ج:

۱ فروردین ۱۳۸۰

سرمایه‌گذاری در اوراق بهادر ۵۰۰,۰۰۰ (۱×۵۰۰,۰۰۰)

وجه نقد ۵۰۰,۰۰۰

ثبت سرمایه‌گذاری در سهام شرکت ج

۳۱ شهریور ۱۳۸۹:

سرمایه‌گذاری در اوراق بهادر ۵۰۰,۰۰۰ (۱×۵۰۰,۰۰۰)

سود و زیان - سود تحقق نیافته ۵۰۰,۰۰۰

ثبت شناسایی سود تحقق نیافته سرمایه‌گذاری در سهام شرکت ج

سود و زیان - تخصیص ۵۰۰,۰۰۰

اندوفخته ارزش متعارف سرمایه‌گذاری ۵۰۰,۰۰۰

ثبت انتقال سود تحقق نیافته به اندوفخته

صکوک شرکت ه:

۱ مهر ۱۳۸۰:

سرمایه‌گذاری در اوراق بهادر ۱۵,۰۰۰,۰۰۰ (۱۵×۱,۰۰۰,۰۰۰)

وجه نقد ۱۵,۰۰۰,۰۰۰

ثبت سرمایه‌گذاری در صکوک شرکت ه

۳۱ شهریور ۱۳۸۹ (تاریخ سرسید)

وجه نقد ۱۵,۰۰۰,۰۰۰

سرمایه‌گذاری در اوراق بهادر ۱۵,۰۰۰,۰۰۰

ثبت واگذاری صکوک در سرسید

وجه نقد × (سود تعیین شده حاصل از سرمایه‌گذاری در صکوک)

سود و زیان ×

ثبت شناسایی سود سرمایه‌گذاری در صکوک

نکته: سود حاصل از صکوک نگهداری تا سرسید بسته به سیاست بانک بین سهامداران و سپرده‌گذاران توزیع می‌شود.
صکوک شرکت دو دولت:

به دلیل سرسید نشدن صکوک، ثبتی زده نمی‌شود. این صکوک از نوع نگهداری تا سرسید است و در ترازنامه به بهای تمام شده نشان داده می‌شود.
پاسخ بخش‌های ب و ج)

اندوفخته ارزش متعارف سرمایه‌گذاری

ارزش متعارف سهام شرکت الف	مانده ۱ مهر ۱۳۸۸	۳۵۰,۰۰۰
سود و زیان		۱,۷۷۰,۱۵۰
مانده ۳۱ شهریور ۱۳۸۹		۴,۱۳۰,۳۵۰
		۵,۹۰۰,۵۰۰
		۵,۹۰۰,۵۰۰

$5,900,500 \times \% ۳۰ = 1,۷۷۰,۱۵۰$ = مجموع سود توزیع شده در ۳۱ شهریور ۱۳۸۹

$1,۷۷۰,۱۵۰ \times ۰/۲ = ۳۵۴,۰۳۰$ = سهم سود سپرده‌گذاران

$1,۷۷۰,۱۵۰ \times ۰/۸ = ۱,۴۱۶,۱۲۰$ = سهم سود سهامداران

نسبت تسهیم سود باید به طور واضح در صورت مالی افشا شود.

نکات اندازه‌گیری در حسابداری صکوک: همان‌طور که بیان شد، صکوک داری تا سرسید به بهای تمام شده تاریخی اندازه‌گیری می‌شود و در صورت وجود

از ارزش باید به ارزش متعارف اندازه‌گیری شود. بر این اساس، تفاوت ارزش در همچنان سود و زیان شناسایی می‌شود و اطلاعات ارزش متعارف در یادداشت‌های همراه موردنی گردد. اوراق بهادار معاملاتی به ارزش متعارف اندازه‌گیری می‌شود.

از نتایج وجود ارزش بازار، این مبلغ به عنوان ارزش متعارف در نظر گرفته در صورت عدم وجود ارزش بازار، خالص ارزش فعلی و یا مبالغ دیگر به می‌شود. در صورت عدم وجود ارزش بازار، خالص ارزش فعلی و یا مبالغ دیگر به می‌شود. در صورت استفاده می‌شود.

عنوان ارزش متعارف استفاده می‌شود. عناوan ارزش متعارف استاندارد حسابداری مالی شماره ۱۷، برای اندازه‌گیری اوراق بهادار منطق استاندارد تاریخی، پرهیز از عدم اطمینان‌های ذاتی نگهداری تا سرسید به بهای تمام شده تاریخی،

مربوط به استفاده از ارزش متعارف در ابزارهای بازار سرمایه است، زیرا استفاده از روش‌های ارزش گذاری در شرایط عدم دسترسی به ارزش بازار با ریسک و قضاوت زدی همراه است. حال آن که هدف ارزش گذاری اسلامی ارائه ارزش‌های مربوط

نمایندگان صورت‌های مالی است.

وقابل اتکا برای تصمیم گیری استفاده کنندگان صورت‌های مالی آن دلیل دیگر عدم وجود قصدی برای فروش اوراق بهادار پیش از سرسید آن

است. بنابراین به اندازه‌گیری اوراق بهادار به ارزش متعارف در پایان سال نیازی نیست.

براساس استاندارد حسابداری مالی شماره ۱۷، سود یا زیان ناشی از فروش سرمایه‌گذاری برابر است با تفاوت بین ارزش نقدی و خالص وجه نقد دریافتی با این فروش سرمایه‌گذاری. همچنین، به منظور ارائه تصویری بهتر از سود مربوط به هر طبقه

سرمایه‌گذاری، سه طبقه ذکر شده برای سرمایه‌گذاری‌ها به طور مجزا ارائه می‌شود.

سرمایه‌گذاری‌ها، سه طبقه ذکر شده برای سرمایه‌گذاری‌ها به طور مجزا ارائه می‌شود در تاریخ اعلام سود در صورت سود و زیان شناسایی می‌شود و نه در تاریخ دریافت وجه؛ بنابراین، استفاده

از مبنای تعهدی برای ارائه صحیح و مطلوب سود ضروری است.

نکته دیگر در مورد سود فروش سرمایه‌گذاری و سود دریافتی از محل سرمایه‌گذاری، ضرورت تفکیک سهم سهامداران و سپرده‌گذاران است. علت این امر، شاید منطق به کار رفته در مورد سود تجدید اندازه‌گیری سرمایه‌گذاری‌ها به ارزش

متغیر، یعنی ارائه اطلاعات حسابداری مطلوب در مورد تفکیک سود توزیع شده

بین سهامداران و سپرده‌گذاران به استفاده کنندگان صورت‌های مالی است.

افلاطون استاندارد حسابداری مالی شماره ۱۷، افشاءی احلاعات مورد نیاز در «برد سرمایه گذاری در سهام و مسکوکت را بیان می‌کند. از جمله افشاءی ارزش دفتری مسکوکت، درصد و نوع مسکوکت خریداری شده از سوی سرمایه گذار و از سوی منتشر کننده مسکوکت، وجود فرمانت در مورد مسکوکت و ماهبت آن و طبقه‌بندی مسکوکت براساس سرمایه آن باید افشا شود.

بر این اساس، بانک‌های اسلامی باید شفافیت بیشتری در افشاءی احلاعات سرمایه گذاری در اوراق بهادر و به طور خاص مسکوکت اعمال کنند. و احلاعات سودمندی برای تضمیم گیری استفاده کنند. گان ارائه دهند.

بررسی‌ها

۱. ضمن توضیع بازار سرمایه، بازار سرمایه اسلامی و مرسوم را مقایسه کنید.
۲. انواع اوراق بهادر را نام ببرید و شرح دهید.
۳. صکوک را تعریف کنید و انواع آن را توضیع دهید.
۴. نحوه شناسایی و اندازه گیری صکوک براساس طبقه‌بندی استاندارد حسابداری مالی شماره ۱۷ را بیان کنید.

تمرین‌ها

۱. سرمایه گذاری‌های انجام شده از سوی یک بانک در سهام عادی سه شرکت به این شرح است:

شرکت ج	شرکت ب	شرکت الف	
۱ فروردین ۱۳۷۵	۱۵ خرداد ۱۳۸۹	۱ فروردین ۱۳۸۶	تاریخ خرید
نگهداری تا سررسید	آماده برای فروش	نگهداری برای فروش	نوع
۵ ریال	۲۰ ریال	۳ ریال	قیمت خرید هر سهم
۱,۵۰۰,۰۰۰	۸۰۰,۰۰۰ واحد	۴۰۰,۰۰۰ واحد	تعداد سهام
۴۷۵ ریال	۲۵/۵ ریال	۱/۵ ریال	قیمت بازار هر سهم (۳۱ شهریور ۱۳۸۹)

پذیرفته این سرمایه گذاری ها را نیز در مکوک شرکت های دولتی انجام داده

شرکت ه مکوک اجاره	شرکت د مکوک مشارکت	
۱ فروردین ۱۳۸۴	۱ فروردین ۱۳۸۴	تاریخ خرید
نگهداری نا سرو میاند		مبلغ
۱۲ ریال	۱۵ ریال	قیمت خرید هر سهم
۱۵۰۰،۰۰۰	۷۰۰،۰۰۰ واحد	تعداد سهام خریداری شده
۱۳۸۹ اسفند ۲۹	۱۳۹۰ اسفند ۲۹	تاریخ سرو میاند

مطلوب است:

الف) ازانه بیت های روزنامه سرمایه گذاری های انجام شده در سهام و مکوک براساس استاندارد حسابداری مالی شماره ۱۷، سود شناسایی شده سرمایه گذاری در مکوک اجاره شرکت ه در تاریخ ۲۹ اسفند ۱۳۸۹، ۳ ریال بوده است.

ب) مذایعه مانده حساب حساب اندونخه ارزش متعارف سرمایه گذاری در تاریخ ۲۹ اسفند ۱۳۸۹.

ج) بانک در تاریخ ۲۹ اسفند ۱۳۸۹ با توزیع ۲۵٪ از مانده حساب حساب اندونخه ارزش متعارف سرمایه گذاری به بیت ۴۰ به ۶۰ بین سهامداران و سبرده گذاران موافقت کرده است. مانده این حساب در ابتدای فروردین ۱۳۸۹، ۷۰۰،۰۰۰ ریال بوده است. نحوه توزیع سود بین سهامداران و سبرده گذاران متعارف بکشد.

پیوست

گمفر به حسابداری اجاره ها در استاندارد حسابداری شماره ۲۱ ایران
تعارف ائمدادی است که واحد تجارتی از طریق آن حق خرید یا استفاده از دارایی ها را

به دست می آورد. در ادامه به تعریف چند اصطلاح مهم مربوط به حسابداری اجاره‌ها پرداخته می شود (شورورزی و مدرس، ۱۳۹۱):

- آغاز اجاره: عبارت است از تاریخ در اختیار گرفتن دارایی یا آغاز تعلق گرفتن اجاره‌بها، هر کدام مقدم است.
- عمر اقتصادی: عبارت است از:
 - الف) مدت زمانی که انتظار می رود یک دارایی از لحاظ اقتصادی از سوی یک یا چند کاربر قابل استفاده باشد، یا
 - ب) تعداد تولید یا واحدهای مشابهی که انتظار می رود در فرایند استفاده از دارایی از سوی یک یا چند استفاده کننده کسب شود.
- عمر مفید: عبارت است از مدت زمانی که انتظار می رود منافع اقتصادی دارایی مورد اجاره از سوی واحد تجاری مصرف شود. این دوره از ابتدای دوره اجاره شروع می شود و متأثر از محدودیت‌های زمانی مندرج در قرارداد اجاره نیست.
- ارزش باقی‌مانده تضمین شده: عبارت است از:
 - الف) در مورد اجاره کننده، آن بخش از ارزش باقی‌مانده دارایی که از سوی اجاره کننده یا شخص وابسته به وی تضمین شده است (مبلغ تضمین شده حداقل مبلغی است که می تواند تحت هر شرایطی قابل پرداخت باشد)، و
 - ب) در مورد اجاره دهنده، آن بخش از ارزش باقی‌مانده دارایی که از سوی اجاره کننده یا شخص ثالثی تضمین شده است.
- ارزش باقی‌مانده تضمین نشده: عبارت است از آن بخش از ارزش باقی‌مانده دارایی که اجاره دهنده نسبت به تحقق آن اطمینان کافی ندارد یا تنها از سوی شخص وابسته به اجاره دهنده تضمین شده است.
- سرمایه‌گذاری ناخالص در اجاره: عبارت است از مجموع حدائق مبالغ اجاره مربوط به اجاره سرمایه‌ای از دید اجاره دهنده و هرگونه ارزش باقی‌مانده تضمین نشده‌ای که به وی تعلق می گیرد.
- درآمد مالی کسب نشده: عبارت است از تفاوت بین:

الف) مجموع حداقل مبالغ اجاره مربوط به قرارداد اجاره سرمایه‌ای از دید اجاره‌گذار و هر گونه ارزش باقی‌مانده تضمین نشده‌ای که به وی تعلق می‌گیرد، و ب) ارزش فعلی مبلغ یادشده در بند «الف» با نرخ ضمنی سود تضمین شده

اجاره^{۱۰}، سرمایه‌گذاری خالص در اجاره: عبارت است از سرمایه‌گذاری ناخالص در اجاره پس از کسر درآمد مالی کسب‌نشده.

نرخ ضمنی سود تضمین شده اجاره: عبارت است از نرخ تنزیلی که در آغاز اجاره، سبب شود مجموع ارزش فعلی حداقل مبالغ اجاره و ارزش باقی‌مانده اجاره، نه‌مین نشده دارایی با ارزش منصفانه دارایی مورد اجاره برابر شود.

نرخ فرضی استقرارض برای اجاره کننده: نرخ سود تضمین شده‌ای است که اجاره کننده ناگزیر می‌بود برای اجاره مشابهی پرداخت کند یا در صورت عدم امکان زیین آن، نرخی که اجاره کننده ناگزیر می‌بود در آغاز اجاره برای دریافت وامی با شرایط بازپرداخت و تضمین مشابه جهت استقرارض مورد نیاز برای خرید دارایی مورد نظر متحمل شود.

طبقه‌بندی اجاره‌ها
 اجاره‌ها به دو طبقه عملیاتی و سرمایه‌ای تقسیم می‌شوند. اجاره‌ای به عنوان اجاره سرمایه‌ای طبقه‌بندی می‌شود که به موجب آن تقریباً تمامی مخاطرات و مزایای ناشی از مالکیت دارایی منتقل شود. اجاره‌ای که تقریباً تمام مخاطرات و مزایای ناشی از مالکیت دارایی را منتقل نکند به عنوان اجاره عملیاتی طبقه‌بندی می‌شود.
 نوع اجاره (یعنی سرمایه‌ای یا عملیاتی) به محتوای معامله و نه شکل قرارداد بستگی دارد. نمونه‌هایی از شرایطی که در آن، یک اجاره معمولاً به عنوان اجاره سرمایه‌ای طبقه‌بندی می‌شود، به این شرح است:
 الف) طبق قرارداد اجاره، مالکیت دارایی در پایان دوره اجاره به اجاره کننده منتقل شود (اجاره به شرط تمیلیک)،

- ب) اجاره کننده اختیار داشت که دارایی مورد اجاره را در تاریخ اعمال اختیار خرید به قیمتی که انتظار می‌رود به مراتب کمتر از ارزش منصفانه دارایی در آن تاریخ باشد خریداری کند و در آغاز اجاره، انتظار معقولی وجود داشته باشد که اجاره کننده از این اختیار استفاده خواهد کرد،
- ج) دوره اجاره حداقل ۷۵٪ از عمر اقتصادی دارایی را دربر گیرد، حتی اگر مالکیت دارایی نهایتاً منتقل نشود؛
- د) ارزش فعلی حداقل مبالغ اجاره در آغاز اجاره حداقل برابر با ۹۰٪ از ارزش منصفانه دارایی مورد اجاره باشد؛ و
- ه) دارایی مورد اجاره ماهیت خاصی داشته باشد به گونه‌ای که تنها اجاره کننده بتواند بدون انجام دادن تغییرات قابل ملاحظه، از آن استفاده کند.

اجاره زمین و ساختمان

اجاره زمین و ساختمان همانند اجاره سایر دارایی‌ها به اجاره سرمایه‌ای و عملیاتی طبقه‌بندی می‌شود؛ اما یکی از ویژگی‌های زمین این است که معمولاً عمر اقتصادی نامحدود دارد و چنانچه انتظار نرود مالکیت آن در پایان دوره اجاره به اجاره کننده منتقل شود، تقریباً تمامی مخاطرات و مزایای ناشی از مالکیت به اجاره کننده منتقل نمی‌شود (مانند اجاره زمین‌های وقفی). این نوع اجاره‌ها، اجاره عملیاتی تلقی و هر گونه پرداخت اولیه در رابطه با آن‌ها به عنوان پیش‌پرداخت اجاره محسوب و در طول دوره اجاره بر بنای الگوی کسب منافع مورد انتظار مستهلك می‌شود.

حسابداری اجاره‌ها برای اجاره کننده اجاره‌های سرمایه‌ای

اجاره‌های سرمایه‌ای باید تحت عنوان دارایی و بدھی و به مبلغی معادل ارزش منصفانه دارایی مورد اجاره در آغاز اجاره یا به ارزش فعلی حداقل مبالغ اجاره، هر کدام کمتر است، در ترازنامه اجاره کننده منعکس شود. برای محاسبه ارزش فعلی حداقل مبالغ اجاره، از نرخ ضمنی سود تضمین شده اجاره و در صورتی که تعیین

نخستین سود تضمین شده اجاره امکان پذیر نباشد از نرخ فرضی استقرارض برای اجاره کننده استفاده می‌شود. انعکاس بدھی‌های مربوط به اجاره‌های سرمایه‌ای به اجاره کاهنده دارایی‌های مربوط در ترازنامه مجاز نیست. اگر در متن ترازنامه، هر یک مبلغ کاهنده اجاره کاهنده دارایی‌های مربوط به اجاره نیز بدھی‌ها به جاری و غیر جاری تفکیک شود، با بدھی‌های مربوط به اجاره نیز همین شکل برخورد خواهد شد.

مبالغ اجاره باید بین هزینه‌های مالی و کاهش مانده بدھی تسهیم شود. هزینه مالی باید به گونه‌ای به دوره‌های مالی در طول دوره اجاره تسهیم شود که یک نرخ تضمین شده ادواری ثابت نسبت به مانده بدھی برای هر دوره ایجاد کند (عنی انتاده از روش بهره مؤثر برای شناسایی بهره).

در هر دوره مالی اجاره سرمایه‌ای سبب ایجاد هزینه استهلاک دارایی و هزینه‌های مالی می‌شود. رویه استهلاک دارایی مورد اجاره باید با رویه مورد استفاده برای دارایی‌های استهلاک پذیر تحت تملک واحد تجارتی یکسان باشد. نسبت به نملک دارایی در پایان دوره اجاره از سوی اجاره کننده، اطمینان معقولی وجود ندارد، دارایی اجاره شده باید در طول دوره اجاره یا عمر مفید آن هر کدام کوتاه‌تر است، مستهلاک شود و در غیر این صورت طی عمر مفید، دارایی مستهلاک شود. مخارج مستقیم اولیه مرتبط با اجاره کننده از قبیل هزینه‌های ثبتی و تأمین تضمین‌های مربوط، به عنوان بخشی از مبلغ دارایی شناسایی شده، منعکس می‌شود.

جاره‌های عملیاتی

در اجاره‌های عملیاتی، مبالغ اجاره باید بر مبنای خط مستقیم طی دوره اجاره به عنوان هزینه دوره، شناسایی شود مگر این که مبنای نظاممند دیگری بیانگر الگوی زمانی کسب منافع اقتصادی از سوی استفاده کننده باشد.

حسابداری اجاره‌ها برای اجاره‌دهنده

جاره‌های سرمایه‌ای

جاره‌دهنده باید دارایی مرتبط با اجاره سرمایه‌ای را در ترازنامه به عنوان یک رقم

دریافتی و به مبلغی معادل سرمایه‌گذاری خالص در اجاره منعکس کند.
با مبالغ اجاره دریافتی به صورت بازیافت اصل و درآمد مالی سرمایه‌گذاری
برخورد می‌شود. درآمد مالی باید براساس الگویی شناسایی شود که نسبت به مانده:
سرمایه‌گذاری خالص اجاره‌دهنده در رابطه با اجاره سرمایه‌ای نرخ بازده ادواری
ثابتی ایجاد کند.

ارزش باقی‌مانده تضمین‌نشده برآورده که در محاسبه سرمایه‌گذاری ناخالص
اجاره‌دهنده ملحوظ می‌شود در پایان هر دوره بررسی می‌شود. چنانچه ارزش
باقی‌مانده تضمین‌نشده برآورده کاهش باید، تخصیص درآمد در طول دوره اجاره
تجدیدنظر می‌شود و هرگونه کاهش در مبالغی که قبلاً به سرفصل‌های ارزش
باقی‌مانده تضمین‌نشده و درآمد مالی کسب‌نشده منظور شده است، بی‌درنگ
شناسایی می‌شود.

با دارایی مورد اجاره سرمایه‌ای که طبق استاندارد حسابداری شماره ۳۱ (با
عنوان دارایی‌های غیر جاری نگهداری شده برای فروش و عملیات متوقف شده)، به
طور مستقل یا در قالب یک مجموعه واحد، به عنوان نگهداری شده برای فروش
طبقه‌بندی شده است باید طبق استاندارد یادشده برخورد شود.

مخارج مستقیم اولیه، از قبیل مخارج حقوقی و حق العمل به طور معمول در
مراحل انجام دادن مذاکره و انعقاد قرارداد واقع می‌شود. در اجاره‌های سرمایه‌ای،
این مخارج مستقیم اولیه به منظور کسب درآمد مالی تحمل و در دوره وقوع به
عنوان هزینه، شناسایی می‌شود و معادل آن، به عنوان بخشی از درآمد مالی
کسب‌نشده به درآمد دوره منتقل می‌شود.

اجاره‌دهنده‌ای که تولید‌کننده یا فروشنده است، باید سود یا زیان فروش را
همانند رویه مورد استفاده برای فروش‌های قطعی در صورت سود و زیان شناسایی
کند. چنانچه عمداً از نرخ سود تضمین‌شده کمتری استفاده شود، سود حاصل از
فروش باید با اعمال نرخ سود تضمین‌شده تجاری رایج شناسایی شود. افزون بر این،
مخارج مستقیم اولیه باید در شروع دوره اجاره به عنوان هزینه در صورت سود و
زیان شناسایی شود.

اجاره‌دهنده باید دارایی‌های موضوع اجارة عملیاتی را براساس ماهیت تحت
نصل دارایی‌های ثابت مشهود یا دارایی‌های نامشهود در ترازنامه ارائه کند.
یک‌جا از قبیل استهلاک که برای کسب درآمد اجارة تحمل می‌شود به عنوان
هزینه‌شناسایی می‌شود. درآمد اجارة (به استثنای مبالغ دریافتی بابت خدمانی مانند
بیو، و نگهداری) معمولاً به روش خط مستقیم در طول دوره اجارة شناسایی می‌شود،
مگر این که مبنای منظم دیگری معرف بهتری از الگوی زمانی کسب منافع دارایی
پرداز اجارة باشد. در هر دو حالت ممکن است الگوی شناسایی درآمد با مبنای
بریافت اجارة متفاوت باشد.

بادلات فروش و اجارة مجدد

چنانچه معامله فروش و اجارة مجدد از نوع اجارة سرمایه‌ای باشد مازاد عواید فروش
نbt به مبلغ دفتری دارایی باید بی درنگ به عنوان درآمد در صورت‌های مالی
فروشنده (اجارة کتنده) منعکس شود. این مازاد باید در طول دوره اجارة به عنوان
درآمد شناسایی شود.

چنانچه معامله فروش و اجارة مجدد از نوع اجارة عملیاتی باشد و مشخص
شود که معامله بر مبنای ارزش منصفانه انجام شده است، سود یا زیان باید بی درنگ
شناسایی شود. در صورتی که قیمت فروش کمتر از ارزش منصفانه دارایی باشد،
زیان باید بی درنگ شناسایی شود، مگر این که زیان حاصل، با مبالغ اجاره‌ای کمتر
از نرخ بازار، در آینده جبران شود. در این حالت، زیان یادشده باید متناسب با مبالغ
اجاره طی دوره‌ای که انتظار می‌رود از دارایی مورد نظر استفاده شود، مستهلك
گردد. چنانچه قیمت فروش بیش از ارزش منصفانه باشد، مبلغ مازاد باید طی دوره‌ای
که انتظار می‌رود از دارایی مورد اجارة استفاده شود، مستهلك شود.
در اجاره‌های عملیاتی، چنانچه ارزش منصفانه دارایی در زمان فروش و اجارة
مجدد کمتر از مبلغ دفتری دارایی باشد باید بی درنگ زیانی معادل تفاوت مبلغ
دفتری و ارزش منصفانه شناسایی شود.

مثال: قرارداد اجاره‌ای بین شرکت اهواز (اجاره‌دهنده) و شرکت ایران

(اجاره کننده) در ابتدای سال ۱۳۹۵ منعقد شده است. شرایط مندرج در قرارداد به

این شرح است:

۱. مدت قرارداد اجاره ۳ سال است و از ابتدای سال ۱۳۹۵ شروع می‌شود.
۲. عمر مفید تجهیزات مورد اجاره ۳ سال است.
۳. ارزش منصفانه تجهیزات در تاریخ قرارداد ۱۰۰ میلیون ریال است.
۴. اجاره بها در سه پرداخت مساوی به مبلغ $\frac{47,600,000}{3}$ میلیون ریال است.
۵. بیمه مربوط به تجهیزات سالانه $\frac{1}{5}$ میلیون ریال است که در پایان هر سال از سوی اجاره کننده پرداخت می‌شود.
۶. ارزش باقی‌مانده تضمین می‌شود. با وجود این تضمین، ارزش باقی‌مانده تجهیزات در زمان تحويل دارایی ۱۰ میلیون ریال برآورده شده است.
۷. نرخ فرضی استقرارض برای اجاره کننده ۲۸٪ و نرخ سود ضمنی تضمین شده معلوم است.
۸. در پایان قرارداد تجهیزات به اجاره‌دهنده برگشت داده می‌شود.

تعیین نوع قرارداد اجاره، محاسبات و ثبت‌های لازم از سوی اجاره کننده به این صورت است:

به طور کلی چنانچه قرارداد یکی از شرایط مندرج در استاندارد را داشته باشد به عنوان اجاره سرمایه‌ای تلقی خواهد شد در غیر این صورت از نوع اجاره عملیاتی است. با این حال در مثال‌های ارائه شده برای مرور مطالب، شرایط مختلف بررسی می‌شود.

الف) سرمایه‌گذاری ناخالص:

حداقل مبالغ اجاره $(3 \times 47,600,000)$	ارزش باقی‌مانده تضمین شده
۱۴۲,۸۰۰,۰۰۰	
۱۵,۰۰۰,۰۰۰	جمع
۱۵۷,۸۰۰,۰۰۰	

طبق قرارداد، مالکیت دارایی در خاتمه به اجاره کننده منتقل نمی‌شود و اختیار یeld نیز پیش‌بینی نشده است. بنابراین قرارداد حائز شرایط اول و دوم نیست؛ اما

نحوه احتساب سود از قرارداد، زیرا مدت قرارداد (۳ سال) بیش از ۷۵٪ از عمر اقتصادی نهاد مورد اجاره است.

ب) محاسبه ارزش فعلی حداقل مبالغ اجاره (با استفاده از نرخ فرضی

نخواهد معادل ۲۸٪):

ارزش فعلی حداقل مبالغ اجاره ۱۱۸۶۸۴×۴۷,۶۰۰,۰۰۰ = ۵۵,۹۳۵,۸۴۰

ارزش فعلی ارزش باقی مانده تضمین شده ۰/۴۷۶۸×۱۵,۰۰۰,۰۰۰ = ۷,۱۵۲,۰۰۰

۹۶۰,۸۷۸۴۰

ارزش فعلی ۹۶٪/۰۸۸ = ۱۰۰,۰۰۰,۰۰۰

بررسی شرط چهارم: ارزش فعلی حداقل پرداخت های اجاره معادل ۹۶٪/۰۸۸ از ارزش منصفانه

جهیزات در تاریخ قرارداد اجاره و بیشتر از آن است. بنابراین شرط چهارم را

نیز دارد. با توجه به توضیحات بالا این قرارداد به عنوان اجاره سرمایه گذاری

بلندبندی می شود.

ثابتان توضیح است که هزینه بیمه و مالیات در حداقل مبالغ اجاره بهما منظور

نمی شود و به سود و زیان دوره منظور می گردد.

ثبت در دفاتر اجاره کننده:

۱۳۸۵/۱/۱۱

تجهیزات اجاره سرمایه‌ای ۹۶,۰۸۷,۸۴۰

تعهدات اجاره سرمایه‌ای ۹۶,۰۸۷,۸۴۰

ثبت قرارداد اجاره سرمایه‌ای

طبق محاسبات انجام شده، ارزش فعلی حداقل مبالغ اجاره (۹۶,۰۸۷,۸۴۰ ریال)، کمتر از ارزش منصفانه دارایی (۱۰۰,۰۰۰,۰۰۰ ریال) است. بنابراین به همان مبلغ در دفتر اجاره کننده ثبت می شود، اما در صورتی که ارزش فعلی حداقل مبالغ اجاره از ارزش منصفانه بیشتر باشد، دارایی و بدھی مربوط به اجاره باید به ارزش منصفانه ثبت شود.

نحوه احتساب سود از قرارداد اجاره به شرح زیر است:

سال	اجاره‌بها	هزینه مالی	کاهش در تعهدات اجاره	مانده تعهدات	ریال
	ریال	ریال	ریال	ریال	ریال
۱	-	-	-	-	آغاز اجاره
۲	۴۷,۶۰۰,۰۰۰	۲۶,۹۰۴,۵۹۵	۲۰,۶۹۵,۴۰۵	۷۵,۳۹۲,۴۳۵	۹۶,۰۸۷,۸۴۰
۳	۴۷,۶۰۰,۰۰۰	۲۱,۱۰۹,۸۸۲	۲۶,۴۹۰,۱۱۸	۴۸,۹۰۲,۳۱۷	۱۵,۰۰۰,۰۰۰
	۴۷,۶۰۰,۰۰۰	۱۲,۶۹۷,۶۸۳	۲۳,۹۰۲,۳۱۷	۸۱,۰۸۷,۸۴۰	
	۱۴۲,۸۰۰,۰۰۰	۶۱,۷۱۲,۱۶۰			

$$96,087,840 \times \% .28 = 26,904,595$$

$$47,600,000 - 26,904,595 = 20,695,405$$

۳. اعداد برای رسیدن به مبلغ ۱۵,۰۰۰,۰۰۰ ریال مانده تعهدات، گرد شده است.

هزینه های مالی با استفاده از نرخ فرضی استقرارض برای اجاره کشته که $\% .28$ است نسبت به مانده بدھی اجاره برای هر دوره محاسبه می شود و تفاوت آن با اجاره پرداختی در هر سال، تعهدات اجاره سرمایه ای را کاهش می دهد.

ثبت های لازم در پایان سال اول:

۱۳۸۵/۱۲/۲۹

هزینه مالی

تعهدات اجاره سرمایه ای

وجه نقد

پرداخت اجاره سال اول

۱۳۸۵/۱۲/۲۹

هزینه بیمه

وجه نقد

بیمه تجهیزات اجاره سرمایه ای

۱۳۸۵/۱۲/۲۹

هزینه استهلاک

استهلاک انباشته

۲۸,۶۹۵,۹۴۷

۲۸,۶۹۵,۹۴۷

هزینه استهلاک تجهیزات سرمایه‌ای

۱۲۷

حسابداری سرمایه‌گذاری در اورال بهادر ...

لای سالانه با فرض روش خط مستقیم ۹۴۷/۳=۲۸,۶۹۵,۹۴۷ (۱۰,۰۰۰,۰۰۰ - ۹۶,۰۸۷,۸۴۰) هزینه استهلاک براساس الزامات استاندارد حسابداری شماره ۱۱ با عنوان بحابداری دارایی‌های ثابت مشهود شناسایی می‌شود. اگر نسبت به تملک دارایی در پیش دوره اجاره از سوی اجاره‌کننده، اطمینان معقولی وجود نداشته باشد، دارایی بحابداری باید در طول دوره اجاره یا عمر مفید آن، هر کدام کوتاه‌تر است، مستهلاک نبود (طبق تبصره ۴ ماده ۱۵۰ قانون مالیات‌های مستقیم (اصلاحیه مصوب ۱۳۸۰/۱۱/۲۷) بر اجاره‌های سرمایه‌ای دارایی‌های ثابت استهلاک‌پذیر، نحوه انعکاس هزینه استهلاک بر دفاتر طرفین معامله براساس استانداردهای حسابداری خواهد بود). در این مثال با ذکر به این که دارایی در پایان دوره اجاره به اجاره‌دهنده برگشت داده می‌شود و عمر بند و مدت اجاره یکسان است، بنابراین دارایی مورد اجاره باید طی مدت ۳ سال استهلاک گردد. مبلغ استهلاک‌پذیر دارایی مورد اجاره معادل مبلغ دفتری آن در آغاز فرداد اجاره (ارزش منصفانه یا ارزش فعلی حداقل پرداخت‌های اجاره، هر کدام کمتر از پس از کسر ارزش باقی‌مانده برآورده است؛ به عبارت دیگر دارایی تاسف لرزش باقی‌مانده تضمین شده است.

نحوه انعکاس در صورت‌های مالی در پایان سال اول:

دارایی‌ها:

۹۶,۰۸۷,۸۴۰
 (۲۸,۶۹۵,۹۴۷)
 ۶۷,۳۹۱,۹۹۳

تجهیزات اجاره سرمایه‌ای

استهلاک انباشته

مبلغ دفتری

بلدهی‌های اجاری:

۲۶,۴۹۰,۱۱۸

حصة جاری تعهدات اجاره سرمایه‌ای

بلدهی‌های بلندمدت:

۴۸,۹۲,۳۱۷

تعهدات اجاره سرمایه‌ای

ثبت‌های سال دوم:

۱۳۶۶/۱۲/۲۹

۲۱,۱۰۹,۸۸۲	هزینه مالی
۲۶,۴۹۰,۱۱۸	تعهدات اجاره سرمایه‌ای
۴۷,۶۰۰,۰۰۰	وجه نقد
	پرداخت اجاره سال دوم

۱۳۶۶/۱۲/۲۹

۱,۵۰۰,۰۰۰	هزینه بیمه
۱,۵۰۰,۰۰۰	وجه نقد
	بیمه تجهیزات اجاره سرمایه‌ای

۱۳۶۶/۱۲/۲۹

۲۸,۶۹۵,۹۴۷	هزینه استهلاک
۲۸,۶۹۵,۹۴۷	استهلاک ابانته
	استهلاک تجهیزات اجاره سرمایه‌ای

ثبت‌های لازم در سال سوم:

۱۳۶۷/۱۲/۲۹

۱۳,۶۹۷,۶۸۳	هزینه مالی
۳۳,۹۰۲,۳۱۷	تعهدات اجاره سرمایه‌ای
۴۷,۶۰۰,۰۰۰	وجه نقد
	پرداخت اجاره سال سوم

۱۳۶۷/۱۲/۲۹

۱,۵۰۰,۰۰۰	هزینه بیمه
۱,۵۰۰,۰۰۰	وجه نقد
	بیمه تجهیزات اجاره سرمایه‌ای

هزینه استهلاک

استهلاک انباشته

استهلاک تجهیزات اجاره سرمایه‌ای

حسابداری سرمایه‌گذاری در اوراق بهادر ... ۱۴۹

۲۸,۶۹۵,۹۴۶

۲۸,۶۹۵,۹۴۹

در خاتمه قرارداد ۱۳۹۷/۱۲/۲۹، اجاره کننده باید تجهیزات مورد اجاره را به اجاره دهنده برگشت دهد. از آنجا که ارزش باقیمانده تجهیزات مورد اجاره تضمین نموده است، اجاره کننده باید تفاوت (۱۰,۰۰۰,۰۰۰ - ۱۵,۰۰۰,۰۰۰) را به اجاره دهنده پرداخت کند و این ثبت را انجام دهد:

۱۳۹۷/۱۲/۲۹

تعهدات اجاره سرمایه‌ای

۱۵,۰۰۰,۰۰۰

استهلاک انباشته

۸۶,۰۸۷,۸۴۰

وجه نقد

۵,۰۰۰,۰۰۰

تجهیزات اجاره سرمایه‌ای

۹۶,۰۸۷,۸۴۰

برگشت تجهیزات مورد اجاره

نگاهی به حسابداری اجاره‌ها در استاندارد بین‌المللی گزارشگری مالی شماره ۱۶ استاندارد بین‌المللی گزارشگری مالی شماره ۱۶ با عنوان اجاره‌ها، اصول شناسایی، اندازه‌گیری، ارائه و افشاء اجاره‌ها را تدوین می‌کند و جایگزین استاندارد بین‌المللی حسابداری شماره ۱۷ محسوب می‌شود.

رخی از دلایل انتشار استاندارد بین‌المللی گزارشگری مالی شماره ۱۶ جاره برای بسیاری از مؤسسات، فعالیت بالاهمیتی محسوب می‌شود و ابزاری برای سترسی به دارایی‌ها، تأمین مالی و کاهش ریسک‌های مربوط به مالکیت دارایی رای شرکت است. با روای اجاره‌ها، ارائه تصویری قابل درک و کامل از این مالکت‌های مؤسسه به استفاده کنندگان صورت‌های مالی اهمیت بیشتری می‌یابد. مدل حسابداری قبلی اجاره‌ها، اجاره کننده و اجاره دهنده را موظف به

طبقه‌بندی اجاره‌ها به عنوان سرمایه‌ای یا عملیاتی و انجام دادن حسابداری متفاوت برای هر یک از این دو گروه می‌نمود. این مدل به دلیل ناتوانی در رفع نیازهای استفاده کنندگان صورت‌های مالی با توجه به عدم ارائه منصفانه اطلاعات اجاره‌ها، مورد انتقاد قرار گرفت. به طور خاص این مدل، شناسایی دارایی‌ها و بدهی‌های ناشی از اجاره‌های عملیاتی از سوی اجاره‌کننده را الزامی نمی‌داند. بر این اساس هیئت استانداردهای بین‌المللی حسابداری و هیئت استانداردهای حسابداری مالی امریکا، پروژه مشترک تدوین رویکرد جدیدی برای حسابداری اجاره‌ها، مبنی بر الزام اجاره‌کننده به شناسایی دارایی‌ها و بدهی‌های ناشی از حقوق و تعهدات ایجادشده به وسیله اجاره‌ها آغاز کردند. این رویکرد به ارائه منصفانه‌تر دارایی‌ها و بدهی‌های اجاره‌کننده می‌انجامد. با تصمیم هر دو نهاد مذکور، اجاره‌کننده ملزم به شناسایی دارایی‌ها و بدهی‌ها، در مورد تمامی اجاره‌هاست.

حسابداری اجاره‌ها از سوی اجاره‌کننده

استاندارد بین‌المللی گزارشگری مالی شماره ۱۶، مدل حسابداری یگانه‌ای را برای اجاره‌کننده معرفی و اجاره‌کننده را (به استثنای مواردی که ارزش دارایی اجاره‌شده پایین است) ملزم به شناسایی دارایی‌ها و بدهی‌های تمامی اجاره‌های بالای ۱۲ ماه می‌کند. اجاره‌کننده، دارایی‌های حق استفاده را مشابه سایر دارایی‌های غیر مالی (همانند اموال، ماشین‌آلات و تجهیزات) و بدهی‌های اجاره را مشابه سایر بدهی‌های مالی، اندازه‌گیری می‌کند. درنتیجه، اجاره‌کننده استهلاک دارایی حق استفاده و بهره‌بدهی اجاره را شناسایی می‌نماید و پرداخت بدهی را به اصل مبلغ بدهی و بهره مربوط، طبقه‌بندی و منطبق با استاندارد بین‌المللی حسابداری شماره ۱۷ در صورت جریان وجه نقد ارائه می‌کند. اندازه‌گیری اولیه دارایی‌ها و بدهی‌های ناشی از اجاره به ارزش فعلی صورت می‌گیرد.

استاندارد بین‌المللی گزارشگری مالی شماره ۱۶، به اعمال الزامات حسابداری اجاره‌دهنده موجود در استاندارد حسابداری بین‌المللی شماره ۱۷ ادامه می‌دهد. بر

ابن اساس اجاره‌دهنده همچنان اجاره‌ها را به عنوان عملیاتی یا سرمایه‌ای طبقه‌بندی کرد و حسابداری متفاوتی را در مورد این دو نوع اجاره اعمال می‌کند.

نیایابی اجاره
بیانات باید در آغاز قرارداد، ارزیابی کنند که قرارداد از نوع اجاره است یا شامل آن می‌شود یا خیر. قرارداد در صورتی اجاره است و شامل آن می‌گردد که خن کنترل استفاده از یک دارایی مشخص برای یک دوره زمانی در مقابل رسک بازار را منتقل کند. مؤسسات تنها در شرایطی در مورد اجاره بودن قرارداد و یا شامل اجاره بودن آن، ارزیابی مجددی انجام می‌دهند که شرایط قرارداد تغییر گرده باشد.

جزیه اجزاء یک قرارداد
بیانات باید هر یک از اجزاء اجاره قراردادهای اجاره و یا شامل اجاره را به عنوان یک اجاره مستقل و جدای از اجزاء غیر از اجاره قرارداد به حساب گیرند.
اجاره کننده: اجاره کننده در یک قرارداد شامل یک جزء اجاره و یا چند جزء اجاره و غیر اجاره، باید مابازای قرارداد را براساس قیمت مستقل نسبی جزو اجاره و مجموع قیمت مستقل اجزاء غیر اجاره، به هر یک از اجزاء اجاره تخصیص دهد. قیمت مستقل نسبی اجزاء اجاره و غیر اجاره باید بر مبنای قیمتی که اجاره‌دهنده یا یک عرضه کننده مشابه با بت آن جزو یا جزو مشابه به طور مجزا از نرک طلب خواهد نمود، تعیین شود. اجاره کننده در صورت عدم دسترسی آسان به قیمت مستقل قابل نظارت، باید قیمت مستقل را با استفاده از اطلاعات قابل نظارت برآورد کند.

اجاره‌دهنده: اجاره‌دهنده در مورد قراردادهایی با یک جزء اجاره و یک یا هر چند جزء اجاره و غیر اجاره باید مابازای موجود در قرارداد را براساس پاراگراف ۱۳۰ استاندارد بین‌المللی گزارشگری مالی شماره ۱۵ تخصیص دهد.

اجاره کننده

شناصایی: اجاره کننده باید در تاریخ آغاز اجاره، یک دارایی حق استفاده را یک بدھی اجاره شناسایی کند.

اندازه گیری**اندازه گیری اولیه:**

اندازه گیری اولیه دارایی حق استفاده: اجاره کننده باید دارایی حق استفاده را در تاریخ آغاز اجاره به بهای تمام شده اندازه گیری کند.

اندازه گیری اولیه بدھی اجاره: اجاره کننده باید در تاریخ آغاز اجاره، بدھی اجاره را به ارزش فعلی آن دسته از پرداخت‌های اجاره‌ای که در آن تاریخ پرداخت نمی‌شوند، اندازه گیری کند. پرداخت‌های اجاره باید در صورتی که نرخ ضمنی بهره در اجاره به سادگی قابل محاسبه باشد، با استفاده از این نرخ تتریل گردد. در صورتی که محاسبه این نرخ به سادگی میسر نباشد، اجاره کننده باید از نرخ استقرارض افزایش اجاره کننده استفاده کند.

اندازه گیری بعدی دارایی حق استفاده: اجاره کننده پس از تاریخ آغاز اجاره باید دارایی حق استفاده را با استفاده از یک مدل بهای تمام شده اندازه گیری کند.
مدل بهای تمام شده: اجاره کننده به منظور اجرای یک مدل بهای تمام شده، باید دارایی حق استفاده را به بهای تمام شده:

الف) منهای استهلاک انباشته و زیان انباشته کاهش ارزش، و

ب) تعدیل شده بابت اندازه گیری بدھی اجاره ناشی از تجدید اندازه گیری مبلغ نقدی به منظور انعکاس تجدید ارزیابی یا جهت نشان دادن پرداخت‌های ثابت ماهوی اجاره تجدیدنظر شده، اندازه گیری کند.

اندازه گیری بعدی بدھی اجاره: اجاره کننده پس از آغاز اجاره باید بدھی

اجاره را از طریق:

الف) افزایش مبلغ نقدی به منظور انعکاس بهره بدھی اجاره؛

ب) کاهش مبلغ نقدی به منظور انعکاس پرداخت‌های اجاره انجام شده؛ و
ج) تجدید اندازه گیری مبلغ دفتری به منظور انعکاس تجدید ارزیابی یا تعدیل
از مندرج در پاراگراف‌های ۴۶-۳۹ یا جهت نشان دادن پرداخت‌های ثابت ماهوی
از تجدیدنظر شده اندازه گیری کند.

پ) اجاره‌ها

در این‌گونه باید اجاره‌ها را به عنوان اجاره عملیاتی یا سرمایه‌ای تقسیم کند.
اجاره در صورتی به عنوان اجاره سرمایه‌ای طبقه‌بندی می‌شود که اساساً
بر مخاطرات و مزایای مالکیت دارایی اجاره‌ای منتقل گردد، اجاره در صورتی
باید محسوب می‌شود که اساساً تمامی مخاطرات و مزایای مالکیت دارایی
دارای منتقل نشد.

عملیاتی یا سرمایه‌ای بودن اجاره بیشتر به محتوای معامله بستگی دارد ناشکل
از اراده نمونه‌هایی از مواردی که هر یک یا در مجموع باعث خواهد شد پک
در سرمایه‌ای تلقی شود عبارت‌اند از:

الف) مالکیت دارایی اجاره‌ای در پایان دوره اجاره به اجاره‌کننده منتقل شود؛
ب) اجاره‌کننده اختیار داشته باشد که دارایی مورد اجاره را در تاریخ اعمال
خریداری قیمتی که انتظار می‌رود به مراتب کمتر از ارزش منصفانه دارایی در
تاریخ باشد خریداری کند و در آغاز اجاره، انتظار معقولی وجود داشته باشد که
اجاره‌کننده از این اختیار استفاده خواهد کرد؛
ج) دوره اجاره حداقل ۷۵٪ از عمر اقتصادی دارایی را دربر گیرد، حتی اگر
میان دارایی نهایتاً منتقل نشود؛
د) ارزش فعلی حداقل مبالغ اجاره در آغاز اجاره حداقل برابر با ۹۰٪ از ارزش
فعلی دارایی مورد اجاره باشد؛

ما دارایی مورد اجاره ماهیت خاصی داشته باشد به گونه‌ای که نهایتاً
عمره‌کننده بتواند بدون انجام دادن تغیرات قابل ملاحظه، از آن استفاده کند.

شاخص‌های شرایطی که به تنهایی یا مجموعاً به سرمایه‌ای محسوب نمودن یک اجاره از سوی اجاره‌کننده می‌انجامد عبارت‌اند از:

الف) در صورت فسخ اجاره از سوی اجاره‌کننده، زیان اجاره‌دهنده از فسخ از سوی اجاره‌کننده تحمل خواهد شد؛

ب) سود یا زیان ناشی از نوسانات ارزش متعارف باقی‌مانده متعلق به اجاره‌کننده است؛

ج) اجاره‌کننده از قابلیت تمدید اجاره برای دوره دیگری با اجاره‌ای که اساساً از مبلغ اجاره بازار کمتر است، برخوردار باشد.

اجاره‌های سرمایه‌ای

شناسایی و اندازه‌گیری: اجاره‌دهنده در تاریخ آغاز اجاره، دارایی‌های اجاره سرمایه‌ای را در صورت وضعیت مالی شناسایی و به عنوان یک قلم دریافتی به مبلغی برابر خالص سرمایه‌گذاری در اجاره ارائه می‌کند.

اجاره‌کننده برای اندازه‌گیری خالص سرمایه‌گذاری در اجاره باید از نرخ بهرهٔ ضمنی اجاره استفاده کند. در مورد اجاره فرعی، اگر نرخ بهرهٔ ضمنی در اجاره فرعی به سادگی قابل محاسبه نباشد، یک اجاره‌کننده میانه می‌تواند برای اندازه‌گیری خالص سرمایه‌گذاری در اجاره فرعی در مورد اجاره اصلی از نرخ تنزيل (تعدل شده بابت هزینه‌های مربوط به اجاره فرعی) استفاده کند.

هزینه‌های مستقیم اولیه به غیر از تحمل شده از سوی اجاره‌دهنده گان تولید‌کننده یا مصرف‌کننده، در اندازه‌گیری اولیه خالص سرمایه‌گذاری در اجاره لحاظ می‌شود و مبلغ شناسایی شده در طول دوره اجاره را کاهش می‌دهد. نرخ بهرهٔ ضمنی اجاره به گونه‌ای تعریف شده است که هزینه‌های مستقیم اولیه به طور خودکار در خالص سرمایه‌گذاری در اجاره لحاظ می‌شوند و به افزودن جداگانه آن‌ها نیازی نیست.

اجاره‌های حسابابا

شناصای و اندازه گیری؛ اجاره دهنده باید پرداخت های اجاره ناشی از اجاره‌های عملیاتی را به عنوان درآمد بر مبنای خطف مستقیم یا مبنای نظام مند، دیگر کنای. اجاره دهنده باید در شرایطی مبنای نظام مند، دیگری استفاده کند. که در مورد الگوی حلف منافع استفاده از دارایی اجاره‌ای، تکوپانز باشد.

بهاران فروش و اجاره مجدد

اگر مؤسسه‌ای (فروشنده یا اجاره‌کننده) یک دارایی را به مؤسسه دیگری (فروشنده با اجاره‌کننده) منتقل کند و آن دارایی را از خریدار - اجاره دهنده اجاره نماید، زوشنده - اجاره کننده و خریدار - اجاره دهنده هر دو باید قرارداد انتقال و اجاره را براسان این پاراگراف‌ها حسابداری کنند:

موسسات باید الزامات مربوط به تعیین زمان انجام دادن یک تعهد عملکرد مدرج در استاندارد بین‌المللی گزارشگری مالی شماره ۱۵ را برای تعیین این که نفال یک دارایی به عنوان فروش آن به حساب گرفته شود یا خیر اجرا کنند.

انتقال دارایی فروش محسوب شود:

اگر انتقال دارایی از سوی فروشنده - اجاره کننده، مشمول الزامات استاندارد بین‌المللی گزارشگری مالی شماره ۱۵، برای احتساب به عنوان فروشنده دارایی باشد، الف) فروشنده - اجاره کننده باید دارایی حق استفاده، حاصل از اجاره مجدد را به نسبت مبلغ دفتری قبلی دارایی که به حق استفاده حفظ شده از سوی فروشنده - اجاره کننده مرتبط است، اندازه گیری کند. بر این اساس فروشنده - اجاره کننده تنها باید بلند سود یا زیان مربوط به حقوق منتقل شده را به خریدار - اجاره دهنده شناسایی کند.

ب) خریدار - اجاره دهنده باید خرید دارایی را با اعمال استانداردهای قابل بر احسابداری نماید و اجاره را براساس الزامات حسابداری اجاره دهنده در این استاندارد حسابداری کند.

انتقال دارایی که فروش محسوب نشود:

اگر انتقال دارایی از سوی فروشنده - اجاره کننده مشمول الزامات استاندارد بین‌المللی گزارشگری مالی شماره ۱۵ برای به حساب گرفتن به عنوان فروش دارایی نگردد:

الف) فروشنده - اجاره کننده باید به شناسایی دارایی منتقل شده ادامه دهد و یک بدھی مالی برابر عواید انتقال شناسایی کند. بدھی مالی باید مطابق استاندارد بین‌المللی گزارشگری مالی شماره ۹ حسابداری شود.

ب) خریدار - اجاره‌دهنده باید دارایی منتقل شده را شناسایی و باید یک دارایی مالی برابر عواید انتقال شناسایی کند. دارایی‌ها باید براساس استاندارد بین‌المللی گزارشگری مالی شماره ۹ حسابداری شود.

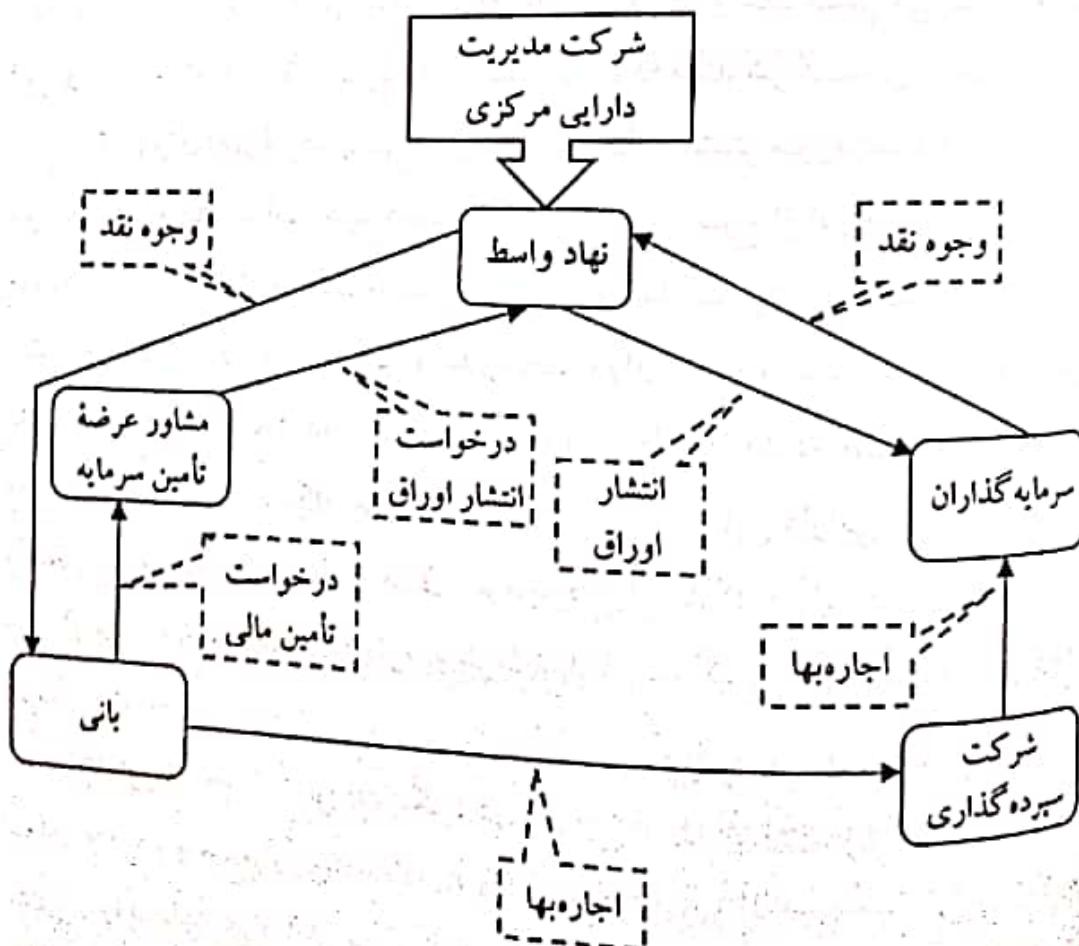
صکوک اجاره در ایران
 همان‌طور که گفته شد، صکوک اجاره از مهم‌ترین انواع صکوک شناخته می‌شود. صکوک اجاره، اوراق بهادری است که دارنده آن به صورت مشاع، مالک بخشی از دارایی است که منافع آن براساس قرارداد اجاره به مصرف کننده یا بانی واگذار شده است. در صکوک اجاره حق استفاده از منافع دارایی یا مجموعه‌ای از دارایی‌ها، در برابر اجاره‌بهای از مالک به شخص دیگری منتقل می‌شود.

مدت قرارداد اجاره مشخص است و می‌توان اجاره‌بهای را در ابتدای دوره، انتهای دوره، یا سرسیده‌ای ماهانه، فصلی یا سالانه پرداخت کرد. از آنجاکه صکوک اجاره، اوراق بهادری است که بیانگر مالکیت مشاع فرد است، می‌توان آن را در بازار ثانویه و به قیمتی که به وسیله عامل‌های بازار تعیین می‌شود، معامله کرد (سازمان بورس اوراق بهادر، ۱۳۹۰).

رویه اجرایی انتشار اوراق اجاره

۱. بانی برای مشخص کردن شیوه تأمین مالی به یکی از نهادهای دارایی مجوز مشاوره عرضه مراجعه می‌نماید.
۲. مشاور عرضه به نمایندگی از بانی، از سازمان بورس و اوراق بهادر موافقت

- امولی تأمین مالی از طریق انتشار اوراق اجاره را دریافت می‌کند.
۳. مشاور برای جهت تعیین نهاد واسط به شرکت مدیریت دارایی مرکزی
مراجعه می‌کند.
۴. پس از اخذ مجوز، نهاد واسط برای تأمین مالی از طرف بانی به انتشار
مکوک اجاره مبادرت می‌ورزد.
۵. نهاد واسط دارایی موجود را به بانی اجاره می‌دهد.
۶. نهاد واسط پرداخت‌های منظم اجاره‌بهای حاصل از دارایی را بین
سرمایه‌گذاران توزیع می‌کند.
۷. پس از پایان مدت اجاره و فروش دارایی به بانی، نهاد واسط مبلغ اسمی اوراق
مکوک را به سپرده‌گذاران بازپرداخت می‌کند (سازمان بورس اوراق بهادار، ۱۳۹۰).

شکل ۱-۵ رویه اجرایی اوراق اجاره (منبع: sukuk.ir)

انواع اوراق اجاره

اوراق اجاره را می‌توان به روش‌های مختلفی دسته‌بندی کرد. این اوراق را براساس نوع عقد می‌توان به دو دسته اوراق اجاره عادی و اوراق اجاره به شرط تملیک و براساس نوع باتی به دو دسته شرکت‌های عادی و مؤسسات مالی (بانک‌ها و مؤسسات مالی و اعتباری غیر بانکی و لیزینگ‌ها) تقسیم کرد یا می‌توان اوراق اجاره را با توجه به هدف انتشار به سه دسته شامل اوراق اجاره تأمین دارایی، اوراق اجاره تأمین نقدینگی و اوراق اجاره رهنی تقسیم کرد که هر یکی به این صورت تعریف می‌شوند (سروش، ۱۳۹۰):

۱. اوراق اجاره تأمین دارایی: اوراق اجاره تأمین دارایی، اوراقی است که در آن نهاد واسط، یک دارایی (یا مجموعه‌ای از دارایی‌ها) را از طرف سرمایه‌گذاران، از فروشنده‌ای خریداری می‌کند و به بانی اجاره می‌دهد. از آنجا که اوراق اجاره برای به دست آوردن دارایی خاص برای بانی از سوی واسط منتشر می‌شود، لذا به این اوراق، اوراق اجاره تأمین دارایی گفته می‌شود؛ مانند شرکت‌های لیزینگ.

۲. اوراق اجاره رهنی: نوع دوم اوراق اجاره بیشتر مورد استفاده بانک‌ها، لیزینگ‌ها و مؤسسات اعتباردهنده است. در این نوع از اوراق، بانی (بانک)، تهیلاتی را که قبلاً در قالب عقد اجاره به شرط تملیک پرداخته کرده به شخص ثالثی (واسط) می‌فروشد. بنابراین ابتدا واسط، اوراق اجاره را منتشر می‌کند و سپس دارایی‌هایی را که بانک در قالب عقد اجاره به شرط تملیک در طی زمان به افراد مختلفی داده است از بانک خریداری می‌کند. با فروش این دارایی‌ها رابطه بانی و واسط قطع می‌شود و واسط از طرف سرمایه‌گذاران مالک دارایی‌هایی می‌شود که بانی آن‌ها را قبلاً به صورت اجاره به شرط تملیک به گیرندگان تهیلات و اگذار کرده است.

۳. اوراق اجاره تأمین نقدینگی: در این نوع از اوراق اجاره، واسط با اوگذاری اوراق به مردم و جمع آوری وجهه، به وکالت از طرف آن‌ها یک دارایی (ثابت مشهود) را از بانی خریداری می‌کند و سپس مجدداً به بانی اجاره می‌دهد. به عبارت دیگر این نوع از اوراق، مبتنی بر فروش و اجاره مجدد است. در این حالت بانی با

بهادار از اوراق اجاره، به تأمین نقدینگی مورد نیاز خود اقدام می‌کند. به بیان ساده نیازهای از اوراق اجاره از توانسته باشی توانسته است با وثیقه قرار دادن دارایی خود، مبلغی را به منظور نیازهای نقدینگی خود کسب کند. این عامل سبب نام‌گذاری این اوراق به نیازهای نقدینگی شده است، زیرا مثلاً شرکتی که نیازمند وجه نقد است دارایی پرون تأمین نقدینگی شده است، زیرا مثلاً شرکتی که نیازمند وجه نقد است دارایی پورا می‌فروشد و آن را به صورت اجاره به شرط تملیک مجدداً به دست آورد. در این نوع از اوراق نیز اجاره دارایی به صور مختلف قابل تصور است.

جهة گزارشگری رویدادهای مرتبط با صكوك اجاره
شرکت نهاد واسط رویدادهای مرتبط با صكوك اجاره را به این شرح در صورت
توازن‌نماهه خود منعکس می‌کند:

دارایی‌ها	بدهی‌ها و حقوق صاحبان سهام	بدهی‌های جاری	بدهی‌های غیر جاری	بدهی‌های جاری
xx	xx	xx	xx	xx
xx	بدهی‌های غیر جاری	xx	xx	xx
xx	جمع بدھی‌ها			
xx	حقوق صاحبان سهام			
xx	جمع بدھی‌ها و حقوق صاحبان سهام	xx		xx
xx	منابع اوراق اجاره (یادداشت ۵)	xx	xx	xx
xx	شارف اوراق اجاره (یادداشت ۵)			

شرکت نهاد واسط رویدادهای مرتبط با صكوك اجاره را به این شرح در

صورت سود و زیان خود منعکس می‌کند:

درآمد حاصل از ارائه خدمات انتشار اوراق اجاره

کسری شود هزینه‌های عملیاتی:

کارمزد برونسپاری خدمات

کارمزد پذیرش و نگهداری اوراق اجاره

هزینه خدمات حسابرسی

مالبر هزینه‌ها

(x)	جمع هزینه‌های عملیاتی
x	سود عملیاتی
x	خالص درآمدها و هزینه‌های غیر عملیاتی
x	سود خالص

صورت منابع و مصارف وجوه مربوط به اوراق اجاره و صورت تغییر در حقوق دارندگان اوراق اجاره، در یادداشت‌های همراه صورت‌های مالی منتشر می‌شود. در صورت منابع و مصارف وجوه مربوط به اوراق اجاره، اقلامی از قبیل اجاره دریافتی، اجاره پرداختی، اوراق اجاره منتشره، حقوق دارندگان اوراق اجاره، مبلغ دفتری حقوق قابل انتساب به هر برگ اوراق اجاره و تعداد اوراق اجاره افشا می‌شود.

همچنین، صورت تغییر در حقوق دارندگان اوراق اجاره، مانده ابتدای سال، تغیرات طی سال شامل سود خالص و بازپرداخت و مانده پایان سال اوراق اجاره را معکس می‌کند.

مهم‌ترین ثبت‌های حسابداری مربوط به اوراق اجاره در دفاتر شرکت نهاد واسطه به این شرح است:

۱. برونسپاری خدمات پشتیبانی:

هزینه برونسپاری خدمات پشتیبانی xx

xx موجودی نقد/حساب‌های پرداختی

۲. کارمزد تودیع اسناد و مدارک:

هزینه کارمزد تودیع اسناد و مدارک xx

xx موجودی نقد/حساب‌های پرداختی

۳. خدمات حسابرسی:

هزینه خدمات حسابرسی xx

xx موجودی نقد/حساب‌های پرداختی

۴. شناسایی کارمزد انتشار اوراق اجاره:

موجودی نقد/حساب‌های دریافتی XX

درآمد انتشار اوراق اجاره XX

۵. شناسایی سایر درآمدها نظیر سود سپرده بانکی:

موجودی نقد/حساب‌های دریافتی XX

سایر درآمدها - سود سپرده‌ها XX

بُت‌های مربوط به منابع و مصارف وجهه اوراق اجاره

۱. انتشار اوراق اجاره:

مصارف - موجودی نقد XX

منابع - اوراق اجاره XX

۲. خرید دارایی:

مصارف - دارایی XX

مصارف - موجودی نقد XX

۳. اجاره دارایی:

مصارف - اجاره دریافتی XX

مصارف - دارایی XX

منابع - درآمد مالی کسب نشده XX

۴. دریافت اجاره‌ها:

مصارف - موجودی نقد XX

مصارف - اجاره دریافتی XX

منابع - درآمد مالی کسب نشده XX

منابع - درآمد مالی XX

۵. پرداخت وجه نقد (طی دوره اجاره و سرسید آن) به شرکت سپرده‌گذاری

مرکزی بابت واریز به حساب دارندگان اوراق اجاره:

مصارف - حساب‌های دریافتی XX

مصارف - موجودی نقد

۶. دریافت اعلامیه از شرکت سپرده گذاری مرکزی:

منابع - اوراق اجاره (بازپرداخت اصل)

منابع - منافع توزیع شده

مصارف - حساب‌های دریافتی (شرکت سپرده گذاری مرکزی)

نحوه گزارشگری رویدادهای مرتبط با اوراق اجاره در صورت‌های مالی شرکت بانی شرکت بانی، دارایی‌های استیجاری را در یادداشت توضیحی دارایی‌های ثابت مشهود افشا می‌کند. همچنین، اوراق پرداختی اجاره، در یادداشت توضیحی مجزا و پس از کسر هزینه‌های سال‌های آتی اوراق اجاره افشا می‌شود.

مهم‌ترین ثبت‌های حسابداری مربوط به اوراق اجاره در دفاتر شرکت بانی به

این شرح است:

۱. دریافت وجه حاصل از اوراق اجاره:

وجه نقد/حساب‌های دریافتی

اوراق اجاره پرداختی

۲. تغییر طبقه‌بندی دارایی مورد اجاره:

دارایی استیجاری

استهلاک ابانته

دارایی

استهلاک ابانته دارایی استیجاری

۳. شناسایی هزینه استهلاک:

هزینه استهلاک

استهلاک ابانته دارایی استیجاری

۴. پرداخت اقساط اجاره:

هزینه اوراق اجاره

وجه نقد

۵. برداخت آخرین قسط اجاره:

هزینه اوراق اجاره

اوراف اجارہ پر داخٹنی

xx

xx

وجه نقد

11

دیگر بند بندی دارایی پس از اتمام دوره اجاره:

xx

اوراق اجارہ پر داختنی

•X

دارایی استیجاری

xx

XX

فصل ششم

حسابداری زکات

پرداخت زکات و خمس و دیگر اتفاق‌های واجب و مستحب، از تکاليف اقتصادي مسلمانان است. ادائی این وظایف مالی، افزون بر آثار سازنده اخلاقی، نقش مهمی در توزیع و تعدیل ثروت میان افراد جامعه و برقاری عدالت اجتماعی دارد؛ اما هر کدام از خمس و زکات از جهت موارد تعلق، شرایط وجوب و مصرف با هم تفاوت دارند. در فقه اسلامی، «خمس» عبارت است از یک پنجم اموال انسان که باید از درآمد و مازاد بر مخارج خود با شروط خاصی که در فقه بیان شده، پرداخت شود و آن حقی است که خداوند برای پیامبر اکرم (ص) و امام معصوم (ع) قرار داده تا مستمندان از خاندان آن بزرگواران به جای زکات، مصرف و نیازمندی‌های خود را با آن تأمین کنند. خمس در دو حوزه صرف می‌شود: نیمی از آن، سهم امام (ع) است که باید از سوی حاکم اسلامی در صالح اسلام و مسلمانان هزینه شود و نیم دیگر آن، سهم سادات است. خمس به مواردی با شرایط ویژه تعلق می‌گیرد.

مسئله خمس در بیان قرآن جزو اتفاقات واجب است که در آیه ۴۱ سوره انفال بیان شده است: وَ أَعْلَمُوا أَنَّمَا غَنِمْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَإِنَّ لِلَّهِ خُمُسَهُ وَ لِلرَّسُولِ وَ لِذِي الرُّبُّى وَ الْيَتَامَى وَ الْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ إِنْ كُنْتُمْ آمِنِتُمْ بِاللَّهِ وَ مَا أَنْزَلْنَا عَلَى عَبْدِنَا يَوْمَ الْفُرْقَانِ يَوْمَ التَّقْيَى الْجَمِيعُونَ...

بدانید هر گونه غنیمتی به دست آورید، خمس آن برای خدا، و برای پیامبر، و

برای ذیالتربی و یتیمان و مسکینان و امانتگان در راه (از آنها) است، اگر به خدا و آنچه بر بنده خود در روز جدایی حق از باطل، روز درگیری دو گروه (بایمان و بیایمان در روز جنگ بدرا) نازل کردیم، ایمان آورده‌اید ...

در فقه اسلامی، زکات عبارت است از: حق واجبی که به بخشی از اموال
خش افراد غنی و ثروتمند جامعه تعلق می‌گیرد و باید به نفع فقرا برای صرف در
نهای عومنی پرداخت شود. اغناها با دادن زکات، از صفات زشتی مانند حرص و
پیش (زا اندازه‌ای) پاک می‌گردند و اموالشان نیز با خیر و برکت دنیوی و اخروی،
ریز و نمی‌خواهد کرد. همچنین از دیدگاه فقهاء، اصل وجوب زکات از ضروریات
و کان دین مقدس اسلام است.

ریشه زکات از زیاده است و معنای آن در لغت زیاده و رشد یافتن است. در قرآن کریم کلمه زکات ۳۲ بار تکرار شده است. ۲۹ بار معرفه و ۲۶ بار قرین با نماز بر آیه واحده آمده است و یک بار در سیاق واحد به همراه نماز آمده، گرچه در آیه واحد نبوده است، و تیز در قرآن مجید به لفظ صدقه و صدقات ۱۲ بار آورده شده است (عبدالباقي، ۱۳۷۶ق). از عبدالله مسعود روایت شده که رسول الله (ص) فرمودند: «همه ما به بربایی نماز و پرداختن زکات امر شدیم و کسی که زکانش را نپردازد، هیچ نمازی از او پذیرفته نخواهد شد» (المتندری، ۱۹۶۸). براز از رسول الله (ص) نظر می‌کند که فرمودند: «اسلام شما زمانی تمام است که زکات اموالان را پردازید» (بن قدامه، بی‌تا: ۴۵۶۳/۲؛ الخطیب، ۱۹۵۸؛ الشیخ سید سابق، ۱۹۷۳: ۳۶۸/۱). مسجین علاوه بر وجوه پرداخت زکات به اقلام مشمول زکات نیز اشاره گردید که در فقه امامیه زکات منحصر در موارد نه گانه است، بدین معنا که رسول الله (ص) تنها دریافت زکات از آن‌ها را واجب دانسته و از مابقی عفو فرموده‌اند. بنابر نظر امامیه نه مورد زکات عبارت‌اند از: الف) احشام سه گانه (شت، گاو، گوسفتند)، ب) غلات چهار گانه (گندم، جو، خرما، کشمش)، و ج) پول نقد که عبارت باشد از علاوه‌نقره مسکوک، و در غیر این‌ها واجب نیست بلکه بنابر نظر بیاری از فقهاء زکات آن‌ها مستحب است (شیخ مفید، ۱۴۱۰؛ ۲۲۳؛ شیخ طوسی، ۱۳۳۰؛ ۲۷۶).

در ابتدا و در ظاهر به نظر می‌رسد که زکات از اموال می‌کاهد، زیرا در زکات لازم است فرد غنی، بخشی از اموال خود را برای رضای خدا در اختیار فقرا قرار بدهد؛ اما احادیث و روایات نقل شده از اهل بیت (ع) و پیامبر گرامی اسلام (ص) درست بر عکس ظن و گمان مانند آن را موجب نقصان اموال در این دنیا نمی‌دانند، بلکه آن را موجب حفظ و رشد اموال و رزق در همین دنیا می‌دانند، ضمن این که از اجر معنوی و پاداش اخروی برخوردار است. همچون این حدیث از امام علی (ع): حصنوا اموالکم بالزکاه (دارایی‌های خود را با پرداخت زکات حفظ کنید) (علامه مجلسی، ۱۴۰۳ق).

در ادبیات حسابداری اسلامی و در عرصه بین‌المللی بحث و چالشی در مورد خمس وجود نداشته است، اما در مورد زکات و با توجه به گسترده‌گی مواردی که به آن زکات تعلق می‌گیرد، بحث‌های زیادی شده است؛ برای مثال براساس مقاله‌ای از محمدابراهیم السجیانی با عنوان تأثیر زکات بر عرضه کل (قحف، ۱۴۱۷ق)؛

۱. افزایش مصرف فقراًی که زکات دریافت می‌کنند، از طریق بهبود سطح غذایی و بهداشتی به افزایش کارآمدی آن‌ها در تولید می‌انجامد.
۲. هزینه کردن زکات برای دانشجویان فقیر یا سرمایه‌گذاری کردن اموال ذکوی در آموزش و تمرین مستحق‌ها یا به کارگیری آن در طرح‌های سرمایه‌گذاری کالاهای ضروری موردنیاز مستحقان موجب بهبود کیفیت کار آن‌ها و از آنجا افزایش کارایی آنان خواهد شد.
۳. از آنجا که مصرف زکات برای فقیر قادر به کار جایز نیست، لذا زکات موجب تشویق به کار خواهد شد و برای فقیر جویای کار فرصتی را برای یافتن کار شایسته فراهم می‌کند.
۴. مصرف زکات برای ادائی دین بدھکاران موجب می‌شود عرضه کار کاهش نیابد، زیرا زکات را پشتیبان خود می‌بیند.
۵. مصرف زکات برای بازگرداندن در راه ماندگان به وطنشان موجب افزایش کمیت نیروی کار خواهد شد.

هر کدام از ابزارهای مالی اسلامی بر وشد فرد در جامعه به طور خاص و

دسته کشور به معنای عام، تأثیر منحصر به فردی دارند. زکات نیز از جمله این بودهای اسلام در راستای تعالی فرد در جامعه است که هر شخص را در صورت کسب رزق از محل اقلام نه گانه، ملزم به پرداخت آن می کند و تخطی از فرمان الهی را معدوم می خواند. در این راستا، سازمان های اسلامی در اقصانقط جهان همچون سازمان حسابداری و حسابرسی نهادهای مالی اسلامی، هیئت استانداردهای حسابداری مالزی و هیئت استانداردهای مالی بین المللی به تدوین استاندارد زکات و سنجین نحوه افشاء آن مبادرت ورزیدند.

هیئت تدوین استانداردهای حسابداری و حسابرسی، نتیجه اولین کنفرانس زکات در سال ۱۹۸۴ را، که در بند ۵۷ بیانه مغایم بیان شده است، درباره پرداخت زکات به ویله نهادهای مالی اسلامی از طرف سهام داران آن تصویب کرده است. سازمان حسابداری و حسابرسی نهادهای مالی بین المللی ماهیت زکات و مالیات را متفاوت تشخیص داد و با ضروری فرض کردن تدوین استاندارد حسابداری در مورد زکات در کنفرانس سال ۱۹۹۸ در کشور بحرین نسبت به این کار اقدام نمود (FAS 9, 2010).

با توجه به اهمیت جهانی حسابداری زکات و این که حسابداری زکات مورد توجه نهادهای تدوین کننده استانداردهای حسابداری اسلامی، از جمله هیئت استانداردهای حسابداری مالزی و سازمان حسابداری و حسابرسی نهادهای مالی اسلامی بوده است و استاندارد حسابداری شماره ۹ این سازمان با موضوع زکات منتشر شده است، در ادامه فصل به بحث در مورد حسابداری زکات پرداخته خواهد شد.

حسابداری زکات ثروت و دارایی های مالی شرکت

لش خالص دارایی های جاری^۱

مول زیربنای زکات ثروت شرکت به مال التجاره^۲، به معنای هر چیزی که با هدف ادوسنده انتفاعی تحصیل می شود، بازمی گردد. زکات ثروت شرکت به طور سالیانه

۱. Net Current Assets Method (NCA)

و با نرخ ۲/۵٪ مشابه زکات وجه نقد پرداخت می‌گردد و حداقل نصاب تعیین شده، ارزش ۸۵ گرم طلاست. زکات ثروت شرکت در صورت وجود این موارد واجب می‌شود (Abdul Rahman, 2010: 218):

۱. ثروت بدون ابهام تحت مالکیت باشد.

۲. ثروت مولد و مازاد باشد.

۳. به مدت یک سال کامل تحت مالکیت بوده باشد.

بنابراین، دارایی‌های ثابت تحت مالکیت مورد استفاده شرکت همانند ساختمان، اثاثیه، یا وسائط نقلیه با این فرض که برای دادوستد نگهداری نمی‌شوند از شمول زکات خارج‌اند. ثروت مشمول زکات شرکت، شامل دارایی‌های تجاری مانند موجودی کالا، وجه نقد و بدهکاران است. براساس نظر قرضاوی، بدهی‌های تجاری باید از دارایی‌های تجاری کسر شود و مبلغ خالص حاصله، یعنی سرمایه در گردش یا خالص دارایی‌های جاری، مشمول زکات است. این روش، رایج‌ترین روش در مالزی نیز محسوب می‌شود. بسیاری از محققان همانند قرضاوی مطالبات مشکوک الوصول را معاف از زکات می‌دانند. بر این اساس، زکات پرداختی برابر است با:

= زکات پرداختی (شرکت‌ها)

(بدهی‌های تجاری) بدهی‌های جاری - (دارایی‌های تجاری) دارایی‌های جاری

به عبارت دیگر، با توجه به رویدادهای مالی امروزی، زکات به این صورت محاسبه می‌شود:

الف) خالص دارایی‌های جاری (دارایی‌های جاری منهای بدهی‌های جاری)،

ب) کسور: تعدیلات دارایی‌های جاری (دارایی‌های غیر تجاری که مشمول زکات نیستند) مانند موجودی مواد و کالاهای در جریان ساخت که تکمیل شده و قابل فروش نیستند و بدهکاران غیر تجاری)،

ج) اضافه می‌شود: تعدیلات بدهی‌های جاری (بدهی‌های غیر تجاری که مشمول زکات نیستند) مانند سود سهام پیشنهادی،

د) کسر نمودن هرگونه درآمد حرام مانند بهره حاصل از بانک‌های مرسم،

د) در نهایت به منظور محاسبه مبلغ زکات، سهم مالکیت مسلمانان از شرکت از مبلغ حاصله محاسبه می‌شود.
 ((د-ج + ب-الف) درصد سهم مالکیت مسلمانان) $\times ۲/۵\% =$ زکات پرداختی

روش خالص رشد سرمایه^۱

با نوجه به پیچیدگی فعالیت‌های تجاری و روش‌های مختلف تأمین مالی، ممکن است دارایی‌های جاری از منابعی به غیر از سرمایه یا بدھی‌های کوتاه‌مدت تأمین مالی شده باشند؛ بنابراین، از آنجا که ممکن است با روش خالص دارایی‌های جاری، جریان مصرف وجه نقد شرکت شناسایی نشود، شاید روش قابل انکایی برای محاسبه زکات محسوب نشود. از سوی دیگر، ممکن است شرکت‌های بزرگ و سودآور دارای سرمایه در گردش منفی باشند. در این حالت، براساس روش خالص دارایی‌های جاری، شرکت با وجود سودآوری، معاف از زکات محسوب می‌شود.

از این منظر، روش خالص رشد سرمایه می‌تواند به محاسبه صحیح و منصفانه‌تر زکات بینجامد. روش خالص رشد سرمایه نیازمند شناسایی جریان مصرف وجه نقد، به خصوص در مورد معاملات مؤثر بر دارایی‌ها و بدھی‌های جاری است. بنابراین، با تعدل دارایی‌های جاری بابت معاملات مؤثر بر محاسبه زکات، مبلغ زکات به خوبی منعکس کننده خالص دارایی‌های جاری یک شرکت تجاری مدرن خواهد بود. براساس روش خالص رشد سرمایه زکات به این صورت محاسبه می‌شود

(Abdul Rahman, 2010).

خالص دارایی‌های جاری

اضافه می‌شود: بدھی‌های کوتاه‌مدت استفاده شده به منظور:
 الف) تأمین مالی دارایی‌های ثابت، ب) پرداخت بدھی‌های بلندمدت، وج) سود همام.

کسر می‌گردد: بدھی‌های بلندمدت مورد استفاده برای تأمین مالی دارایی‌های جاری.

1. Net Growing Capital Method (NGC)

به طور خلاصه، استفاده از بدهی‌های بلندمدت برای تأمین مالی دارایی‌های جاری، باعث ارزش‌گذاری بیش از واقع دارایی‌های جاری و استفاده از بدهی‌های کوتاه‌مدت برای تأمین مالی دارایی‌های ثابت، پرداخت بدهی‌های بلندمدت و سود سهام، باعث ارزش‌گذاری کمتر از واقع دارایی‌های جاری در محاسبه زکات می‌شود.

درنتیجه به منظور حل این مشکل از روش خالص رشد سرمایه استفاده می‌شود. بنابراین، خالص دارایی‌های جاری در پایان دوره باید از طریق افزودن اقلامی مانند بدهی‌های کوتاه‌مدت مورد استفاده برای تأمین مالی دارایی‌های ثابت، پرداخت بدهی‌های بلندمدت و سود سهام، و کسر نمودن بدهی‌های بلندمدت مورد استفاده برای تأمین مالی دارایی‌های جاری تعدیل شود.

زکات اوراق بهادار

در صورتی که مالکیت اکثر سهام شرکت در اختیار سهامداران غیر مسلمان باشد، سهامداران مسلمان باید به طور فردی نسبت به محاسبه و پرداخت زکات ارزش سهم خود اقدام کنند. از آنجا که سهام و اوراق قرضه مانند سایر کالاها در بورس معامله می‌شوند، زکات این اقلام پس از یک سال مالکیت باید پرداخت شود.

انتشار، نگهداری و خرید و فروش اوراق قرضه و سهام از نظر شرعی مجاز است، مگر این که شرکت به فعالیت‌های حرامی همچون تولید نوشیدنی‌های الکلی اشتغال داشته باشد.

تمامی اوراق بهادار مانند سهام، اوراق قرضه، و صکوک دارایی تجاری محسوب می‌شوند و مشمول زکات‌اند. در صورت عدم پرداخت زکات ثروت شرکت، سهامداران و سرمایه‌گذاران بدھکار محسوب می‌شوند. درآمد فردی حاصل از سهام نیز مشمول زکات است و زکات مربوط به همراه سایر درآمدها محاسبه می‌شود (Abdul Rahman, 2010: 220).

زکات سهام

نهاب سهام همانند دارایی‌های تجاری یعنی معادل ارزش ۸۵ گرم طلاست و یک سال باید در اختیار باشد. بنابراین، محاسبه زکات سهام به این شرح است:

$$(\text{تعداد سهام} \times \text{ارزش بازار هر سهم}) \times ۲/۵\% = \text{زکات سهام}$$

منظور از ارزش بازار، ارزش بازار سهام در زمان سرسید سهام محاسبه زکات است. در مورد سهام شرکت‌های غیربورسی قیمت خرید سهام در نظر گرفته می‌شود.

زکات اوراق صکوک

صکوک جمع واژه عربی صک به معنای چک است و به عنوان ورقه قرضه اسلامی شناخته می‌شود. هدف از به کار گیری صکوک ایجاد ابزاری خلاقانه است که منطبق بر فواین شرعی باشد. صکوک بر اوراق بهادر با پشتوانه مالی مبنی است که ارزش دارد و نمی‌تواند براساس فعالیت‌های سفت‌بازی و یا فعالیت‌هایی که بدون ایجاد ارزش و کار صورت می‌گیرند، سودآوری داشته باشد. اوراق بهادر صکوک منابع مالی را با پشتوانه ترازنامه و دارایی‌های فیزیکی شرکت‌های خاص جذب می‌کنند

(Abdul Rahman, 2010: 221)

صکوک و قرضه اسلامی همانند سایر دارایی‌های تجاری با نرخ ۲/۵٪ در زمان رسیدن به نصاب ارزش ۸۵ گرم طلا و یک سال مالکیت مشمول زکات

می‌شوند.

ارزش این اوراق به همراه درآمد ناشی از آن‌ها مشمول زکات است. درآمد مالک همانند درآمد سهام به همراه سایر درآمدها در محاسبه زکات در نظر گرفته می‌شود. روش محاسبه زکات صکوک به این شرح است:

$$(\text{تعداد صکوک} \times \text{ارزش بازار صکوک}) \times ۲/۵\% = \text{زکات صکوک}$$

مثال ۱: صورت وضعیت مالی شرکت الف در سال ۲۹ اسفند ۱۳۸۸ به این

شرح است:

بدهی های جاری:	دارایی های جاری:
بسانکاران ۱۵,۰۰۰,۰۰۰ ریال	وجه نقد ۲۸,۰۰۰,۰۰۰ ریال
سود سهام پیشنهادی ۲,۰۰۰,۰۰۰	موجودی ۹,۰۰۰,۰۰۰
	بدهیکاران ۲۳,۵۰۰,۰۰۰
بدهی های غیر جاری:	دارایی های غیر جاری:
بدهی بلندمدت ۶,۰۰۰,۰۰۰	ابزار آلات و تجهیزات ۱۷,۳۰۰,۰۰۰
حقوق صاحبان سهام: سرمایه ۱۰۰,۰۰۰,۰۰۰	تجهیزات ۷۰,۵۰۰,۰۰۰
ذخایر ۵۰,۸۰۰,۰۰۰	وسانط نقلیه ۵,۰۰۰,۰۰۰
	دارایی های نامشهود
	جمع کل ۱۷۳,۸۰۰,۰۰۰ ریال
جمع کل ۱۷۳,۸۰۰,۰۰۰ ریال	

این اطلاعات را داریم:

- شرکت در تاریخ ۱ دی ۱۳۸۸، وام کوتاه مدتی به مبلغ ۱۵,۰۰۰,۰۰۰ ریال برای خرید تجهیزات دریافت کرده است، این مبلغ در سرفصل بدهیکاران لحاظ شده است.

- فروشنده بخشی از موجودی ها به مبلغ ۱۵۰,۰۰۰ ریال موافقت نموده است که این مبلغ ۳ سال بعد بازپرداخت گردد. این مبلغ وام بلندمدت محسوب شده است.
- بخشی از موجودی، شامل موجودی مواد خامی است که ۵۰۰,۰۰۰ ریال رزش گذاری شده است.

- یکی از بدهیکاران به مبلغ ۱,۰۰۰,۰۰۰ غیر تجاری است.

مطلوب است:

الف) مبلغ مشمول زکات و زکات پرداختی در ۲۹ اسفند ۱۳۸۸ شرکت را با تفادة از روش خالص دارایی های جاری و خالص رشد سرمایه محاسبه کنید.

$$\text{دھی های جاری} - \text{دارایی های جاری} \times \frac{۲}{۵} = \text{زکات پرداختی} \\ = ۱,۰۸۷,۵۰۰ = (۱۷,۰۰۰,۰۰۰ - ۱۷,۳۰۰,۰۰۰) \times \frac{۲}{۵}$$

خالص دارایی های جاری تعدیل شده به روش خالص رشد سرمایه:	
خالص دارایی های جاری:	
دارایی های جاری	
۶۰,۵۰۰,۰۰۰	
۱۷,۰۰۰,۰۰۰	
<u>۴۳,۵۰۰,۰۰۰</u>	

تعدیلات:

اضافه می شود: بدھی کوتاه مدت برای خرید دارایی های ثابت ۱۵,۰۰۰,۰۰۰

سود سهام پیشنهادی ۲,۰۰۰,۰۰۰

کسر می گردد:

بدھی بلند مدت برای خرید دارایی های جاری (۱۵۰,۰۰۰)

موجودی مواد خام (۵۰۰,۰۰۰)

بدھکاران غیر تجاری (۱,۰۰۰,۰۰۰)

۵۸,۸۵۰,۰۰۰ خالص دارایی های جاری تعدیل شده

زکات پرداختنی با نرخ ٪ ۲/۵

ملاحظه می فرماید که زکات محاسبه شده در هر روش متفاوت است. زکات محاسبه شده در روش خالص دارایی های جاری تعدیل شده به روش خالص رشد سرمایه به دلیل انعکاس نحوه مصرف وجوه شرکت، جامع تر و مطلوب تر محاسبه شده است.

ب) محدودیت های صورت های مالی مرسوم برای محاسبه زکات:

۱. ارزش گذاری دارایی ها به بهای تمام شده تاریخی صورت می گیرد.

بنابراین، مبلغ زکات ممکن است بیشتر یا کمتر از واقع محاسبه شود.

۲. اطلاعات محدودی ذریغه وجوه مؤثر بر دارایی ها و بدھی های جاری برای

محاسبه زکات وجود دارد. بنابراین، محاسبه زکات به روش خالص رشد سرمایه از

سوی استفاده کنندگان برونو سازمانی بسیار دشوار است.

۳. مبلغ دارایی ها و بدھی های ارائه شده در صورت وضعیت مالی پایان دوره

مزید تغییر ارزش آنها در طول سال نیست؛ بنابراین، محاسبه زکات به روش خالص

دارایی های جاری در پایان سال صحیح و دقیق نخواهد بود.

مثال ۲: سرمایه گذاری های شرکت الف در سهام و صکوک به این شرح است:

نوع	ارزش خرید هر سهم	تعداد	ارزش بازار هر سهم در ۲۹ اسفند ۱۳۸۹
سهام عادی شرکت ب	آماده برای فروش (در تاریخ ۱ مرداد ۱۳۸۸)	۵۰,۰۰۰ واحد	۴ ریال
سهام عادی شرکت ج	نگهداری برای فروش (در تاریخ ۱ اردیبهشت ۱۳۸۳)	۸۰,۰۰۰ واحد	۳/۵ ریال
سکوک شرکت د	نگهداری تا سررسید (در تاریخ ۱ مهر ۱۳۸۹)	۴۰,۰۰۰ واحد	در دسترس نیست
سکوک شرکت ه	نگهداری تا سررسید (در تاریخ ۱ فروردین ۱۳۸۰)	۱۰۰,۰۰۰ واحد	در دسترس نیست

مطلوب است: محاسبه مبلغ زکات پرداختی مربوط به سرمایه‌گذاری در سهام و صکوک در تاریخ ۲۹ اسفند ۱۳۸۹. توجه داشته باشد که شرکت، زکات ثروت شرکت را پرداخت نمی‌کند.

سهام اصکوک	ارزش بازار	زکات پرداختی با نرخ ۲/۵
شرکت ب	۲۰۰,۰۰۰ ریال	۵,۰۰۰
شرکت ج	۲۸۰,۰۰۰ ریال	۷,۰۰۰
شرکت ه	۱,۵۰۰,۰۰۰ ریال	۳۷,۵۰۰

مجموع مبلغ زکات پرداختی شرکت الف در تاریخ ۱۰ دی ۱۳۸۸ مبلغ ۴۹,۵۰۰ ریال است.

نکته ۱: زکات سرمایه‌گذاری در صکوک شرکت د به این دلیل که کمتر از یک سال در مالکیت شرکت الف بوده است، مشمول زکات نیست.

نکته ۲: زکات براساس ارزش بازار سهام یا صکوک در روز محاسبه زکات محاسبه شده است.

حسابداری زکات نهادهای مالی اسلامی

استاندارد حسابداری مالی شماره ۹، نرخ‌های متفاوتی را برای تقویم‌های مختلف الزامی می‌داند. به دلیل کوتاه‌تر بودن سال قمری، نرخ زکات سال شمسی ۲/۵٪ و

۲/۵۱۷۵٪ در نظر گرفته شده است. در کشورهایی مانند مالزی از زمان قمری ۲/۲٪ در نظر گرفته شده است. این استفاده می‌شود. این استاندارد دو روش خالص و نیزی و درنتیجه نرخ ۲/۵٪ استفاده می‌شود. این استاندارد را برای محاسبه زکات ارانه برابری های جاری و خالص وجوده سرمایه گذاری شده را برای محاسبه زکات ارانه می‌گذارد و زکات را هزینه غیر عملیاتی بانک و کاهنده سود خالص محسوب می‌کند.

(Abdul Rahman, 2010).

زکات پرداخت نشده، بدھی در نظر گرفته می‌شود (Zakat, 2010).
زکات بر مورد بانک‌ها و نهادهای مالی اسلامی، استاندارد حسابداری مالی شماره ۹ در مورد خالص دارایی‌ها (خالص دارایی‌های جاری) و خالص وجوده بروش خالص دارایی‌ها (خالص دارایی‌های جاری) و خالص وجوده بروش گذاری شده را برای اندازه‌گیری زکات ارانه می‌گذارد. این استاندارد زکات را سرمایه گذاری شده را برای اندازه‌گیری زکات ارانه می‌گذارد. زکات پرداخت نشده نیز به هزینه غیر عملیاتی و کاهنده سود خالص تلقی می‌گذارد. زکات پرداخت نشده نیز به شوان بدھی بانک در نظر گرفته می‌شود.

در روش خالص دارایی‌ها (خالص دارایی‌های جاری) برای محاسبه زکات بدھی‌های تجاری بانک (مانند سپرده‌های مشتریان و سایر بانک‌ها، اسناد پرداختی و غیره) از دارایی‌های تجاری^۱ آن (مانند وجه نقد، سرمایه گذاری‌ها، و اسناد دریافتی) کری شود و حاصل در نرخ مبنای زکات ضرب خواهد شد.

در مقابل، در روش خالص وجوده سرمایه گذاری شده، دارایی‌های غیر جاری مانند دارایی‌های ثابت و سپرده‌های قانونی از منابع وجوده یعنی سهام سرمایه، اندوخته‌ها و غیره کری و حاصل در نرخ مبنای زکات ضرب می‌شود. توجه داشته باشید در هر دو روش دارایی‌های غیر تجاری مانند سرمایه گذاری‌هایی که به قصد فروش نگهداری نمی‌شوند و مطالباتی که وصول نخواهند شد به عنوان تعدیلات کسر خواهند شد.

ارزش گذاری دارایی‌ها

براساس استاندارد حسابداری مالی شماره ۹، مبنای دارایی‌های مشمول زکات، معادل توجه نقد آن‌هاست. براساس ضمیمه ت استاندارد، مبنای زکات باید بهای تمام شده تاریخی و سود یا زیان نگهداری را شامل شود. این موارد برخلاف اصول پذیرفته شده

۱. دارایی‌های تجاری به مجموعه‌ای از اوراق بهادر اطلاق می‌شود که شرکت به قصد کسب سود از فروش مجدد آن‌ها نگهداری می‌کند.

حسابداری^۱ است. براساس اصول پذیرفه شده حسابداری، موجودی‌ها به اقل ارزش بهای تمام شده و ارزش بازار نشان داده می‌شوند و در عمل تقریباً همیشه به بهای تمام شده ارائه می‌شوند؛ اما ارزش گذاری زکات باید براساس ارزش بازار انجام شود. از آنجا که حاب‌های دریافتی که وصول آن‌ها مورد انتظار است مشمول زکات هستند، لحاظ نمودن ذخیره مطالبات مشکوک الوصول نیاز است (Abdul Rahman, 2010: 222).

مثال: ترازنامه مؤسسه مالی الف در تاریخ ۲۹ اسفند ۱۳۹۵ به این شرح است:

دارایی‌ها	بدهی‌ها
وجه نقد	۱۶۰,۰۰۰,۰۰۰
سپرده‌های نزد سایر بانک‌ها	۱,۹۸۹,۰۰۰,۰۰۰
برای فروش	۱,۴۰۷,۸۰۰,۰۰۰
اوراق بهادر آماده برای فروش	۴۷۷,۰۰۰,۰۰۰
سپرده قانونی نزد بانک مرکزی	۲۳۷,۷۰۰,۰۰۰
تسهیلات اعطایی به مشتریان	۳,۷۸۷,۵۰۰,۰۰۰
استناد دریافتی	۱۱۴,۵۰۰,۰۰۰
دارایی‌های ثابت	۳۳۷,۵۰۰,۰۰۰
جمع	۸,۵۱۱,۵۰۰,۰۰۰
	۷,۳۲۹,۵۰۰,۰۰۰
سپرده‌های مشتریان	۳۰,۰۰۰,۰۰۰
استناد پرداختی	۴۵,۰۰۰,۰۰۰
حقوق صاحبان سهام	
سهام سرمایه	۴۷۹,۵۰۰,۰۰۰
اندوفته‌ها	۶۲۷,۰۰۰,۰۰۰
جمع	۸,۵۱۱,۵۰۰,۰۰۰

سایر اطلاعات:

- ۱۲٪ از استناد دریافتی لاوصول هستند.
- بانک قصدی برای فروش ۲۵۰,۰۰۰,۰۰۰ ریال از اوراق بهادر آماده برای فروش ندارد.
- مطلوب است محاسبه زکات پرداختی سال ۱۳۹۵ به هر دو روش استاندارد حسابداری مالی شماره ۹.

1. Generally Accepted Accounting Practice (GAAP)

حسابداری زکات ۱۷۷

روش خالص دارایی ها		روش خالص دارایی ها	
درازه های بدهی	درازه های بدهی	درازه های بدهی	درازه های بدهی
سهام سرمایه	اندوخته ها	سهام سرمایه	اندوخته ها
۴۷۹,۵۰۰,۰۰۰	۶۲۷,۰۰۰,۰۰۰	۱۶۰,۰۰۰,۰۰۰	۱,۹۸۹,۰۰۰,۰۰۰
کسر می گردد: دارایی های غیر جاری / غیر تجاری	دارایی های ثابت	کسر می گردد: دارایی های غیر جاری / غیر تجاری	کسر می گردد: دارایی های غیر جاری / غیر تجاری
۳۳۷,۵۰۰,۰۰۰		۱,۴۰۷,۸۰۰,۰۰۰	۱,۴۰۷,۸۰۰,۰۰۰
سپرده قانونی نزد بانک	تعدیلات:	زورانی به ادار آماده برای فروش	زورانی به ادار آماده برای فروش
۲۳۷,۷۰۰,۰۰۰		۲۲۷,۰۰۰,۰۰۰	۲۲۷,۰۰۰,۰۰۰
مرکزی		نمایه انت اعطایی به مشتریان	نمایه انت اعطایی به مشتریان
		اسناد دریافتی	اسناد دریافتی
اوراق بهادر آماده برای فروش		۱۰۰,۷۶۰,۰۰۰	۱۰۰,۷۶۰,۰۰۰
۲۵۰,۰۰۰,۰۰۰			
استاد دریافتی لاوصول		کسر می گردد: بدھی های تجاری	کسر می گردد: بدھی های تجاری
۱۳,۷۴۰,۰۰۰		۷,۳۲۹,۵۰۰,۰۰۰	۷,۳۲۹,۵۰۰,۰۰۰
		سپرده های سایر بانک ها	سپرده های سایر بانک ها
۲۶۷,۵۶۰,۰۰۰	مبلغ مشمول زکات	۳۰,۰۰۰,۰۰۰	۴۵۰,۰۰۰,۰۰۰
		اسناد برداختی	اسناد برداختی
		۲۶۷,۵۶۰,۰۰۰	۲۶۷,۵۶۰,۰۰۰

زکات برداختی = مبلغ مشمول زکات $\times \frac{۲/۵}{۱۳۹۵} = ۶,۶۸۹,۰۰۰$ ریال

مثال: ترازنامه بانک الف در تاریخ ۲۹ اسفند ۱۳۹۵ به این شرح است:

بدھی ها	دارایی ها
۷,۳۵۰,۰۰۰,۰۰۰	بدهی به بانک ها و سایر مؤسسات اعتباری
۵۰,۵۰۰,۰۰۰	سپرده مشتریان
۶۵,۵۰۰,۰۰۰	اوراق بدهی
۵۰۰,۰۰۰,۰۰۰	حقوق صاحبان سهام
۶۴۷,۵۰۰,۰۰۰	سهام سرمایه
۸,۶۱۲,۵۰۰,۰۰۰	اندوخته ها
	جمع کل

ردیف ۱	ردیف ۲	ردیف ۳
۱۵۵,۰۰۰,۰۰۰		ردیف نند
۲,۰۱۰,۵۰۰,۰۰۰	نمایه انت اعطایی و مطالبات	ز اشخاص دولتی
۱۲۷,۳۰۰,۰۰۰	نمایه انت اعطایی و مطالبات	ز اشخاص غیر دولتی
۹,۲۰۰,۰۰۰		بدھکاران اعتبارات اسنادی
۵,۷۱۱,۰۰۰,۰۰۰	سرمایه گذاری در اوراق بهادر	سپرده های قانونی
۲۵۰,۵۰۰,۰۰۰		دارایی های ثابت مشهود
۳۵۰,۰۰۰,۰۰۰		جمع کل
۸,۶۱۳,۵۰۰,۰۰۰		

این اطلاعات را داریم: ۱۰٪ از مطالبات از اشخاص غیر دولتی، وصول ناپذیر تشخیص داده شده است. بدین منظور ذخیره‌ای در ترازنامه فوق لحاظ نشده و ۴۰۰,۰۰۰,۰۰۰ ریال از اوراق بهادر نگهداری برای فروش جزء سرمایه‌گذاری‌های بلندمدت ملکه‌بندی شده است و بانک قسمتی برای فروش آن ندارد.

مطلوب است: محاسبه زکات بانک برای سال مالی منتهی به ۲۹ اسفند ۱۳۹۵ براساس دو روش ارائه شده در استاندارد حسابداری مالی شماره ۹.

روش خالص وجوه سرمایه‌گذاری شده		روش خالص دارایی‌های جاری
منابع وجوه		دارایی‌های تجاری
۵۰۰,۰۰۰,۰۰۰	سهام سرمایه	۱۵۵,۰۰۰,۰۰۰ وجه نقد
۶۴۷,۵۰۰,۰۰۰	اندوخته‌ها	۲,۰۱۰,۵۰۰,۰۰۰ تهیلات اعطایی و مطالبات از اشخاص دولتی
	کسر می‌گردد: دارایی‌های غیر جاری/غیر تجاری	۱۱۴,۵۷۰,۰۰۰ تهیلات اعطایی و مطالبات از اشخاص غیر دولتی
(۲۵۰,۰۰۰,۰۰۰)	دارایی‌های ثابت مشهود	۹,۲۰۰,۰۰۰ بدهکاران اعتبارات اسنادی
(۲۵۰,۵۰۰,۰۰۰)	سپرده‌های قانونی	۵,۳۱۱,۰۰۰,۰۰۰ سرمایه‌گذاری در اوراق بهادر
	تعدیل:	کسر می‌گردد: بدهی‌های تجاری
(۴۰۰,۰۰۰,۰۰۰)	اوراق بهادر نگهداری برای فروش	۷,۳۵۰,۰۰۰,۰۰۰ بدهی به بانک‌ها و سایر مؤسسات اعتباری
(۱۲,۷۳۰,۰۰۰)	مطالبات سوخت شده	(۵۰,۵۰۰,۰۰۰) سپرده مشتریان
		(۶۵,۵۰۰,۰۰۰) اوراق بدهی
۱۳۴,۲۷۰,۰۰۰	مبلغ مشمول زکات	۱۳۴,۲۷۰,۰۰۰ مبلغ مشمول زکات
۳,۳۵۶,۷۵۰	زکات پرداختی٪ ۲/۵	۳,۳۵۶,۷۵۰ زکات پرداختی٪ ۲/۵

با توجه به جدول فوق، دو تعدل در دارایی‌های بانک صورت گرفته است نخست، ۴۰۰,۰۰۰,۰۰۰ ریال اوراق بهادری که بانک قصد فروش آن را ندارد، دوم ۱۲,۷۳۰,۰۰۰ ریال اسناد دریافتی سوخت شده، این تعدیلات در هر دو روش

میراث می‌گیرد. رقم زکات هر دو روش باید یکان باشد.

(بدهی‌های بلندمدت + بدهی‌های جاری) بدهی‌ها + (اندوخته‌ها + سهام) حقوق
صاحبان سرمایه = (دارایی‌های ثابت + دارایی‌های جاری) دارایی‌ها

بنابراین:

[خالص وجهه سرمایه گذاری شده] دارایی‌های ثابت - (بدهی‌های بلندمدت + حقوق
صاحبان سرمایه) = [خالص دارایی‌ها] بدهی‌های جاری - دارایی‌های جاری

با توجه به معادله فوق زکات باید براساس دارایی‌ها یا سرمایه (وجهه
سرمایه گذاری شده) استفاده شده برای کسب سود محاسبه شود. درواقع، دارایی‌ها یا
سرمایه بیانگر ثروت مؤسسات (بانک‌ها یا شرکت‌ها) است.

براساس استاندارد حسابداری مالی شماره ۹ زکات، سازمان حسابداری و
حابرسی نهادهای مالی اسلامی افشاً این موارد را در صورت منابع و مصارف
وجهه صندوق خیریه و زکات الزامی می‌داند:
- دوره مشمول صورت منابع و مصارف وجهه صندوق خیریه و زکات باید

آن شود.

- مسئولیت بانک اسلامی در پرداخت زکات و نحوه جمع آوری و پرداخت
آن به وسیله بانک اسلامی به نمایندگی از صاحبان سرمایه و یا دارندگان حساب‌های
سرمایه گذاری محدود نشده باید افشا شود.

- سایر منابع وجهه صندوق خیریه و زکات باید افشا شود.
وجهه پرداخت شده به وسیله بانک اسلامی از محل صندوق خیریه و زکات
در طی دوره وجودی صندوق در پایان دوره باید افشا شود.

زکات در صورت‌های نهادهای مالی اسلامی
استاندارد حسابداری مالی شماره ۹، بین مواردی که بانک اسلامی متعهد به پرداخت
زکات است، تفاوت قائل شده است؛ برای مثال، هنگامی که بانک براساس الزام
ذونی متعهد به پرداخت زکات است و یا هنگامی که براساس اساسنامه خود، ملزم

به ادای تعهد زکات است، بر این اساس، دو حالت در مورد پرداخت زکات از سوی بانک اسلامی متصور است (Abdul Rahman, 2010):

در حالت اول که پرداخت زکات بر بانک اسلامی واجب است، زکات به عنوان هزینه در صورت سود و زیان بانک اسلامی منعکس می‌شود. از آنجا که تصمیم به تجارت، شرط لازم برای معتبر بودن زکات است، پس یک گزینه برای ایفای این شرط، الزام قانون زکات برای پرداخت آن به نیابت از طرف موکل است. به علاوه، تصمیم به تجارت می‌تواند به وسیله درج در اساسنامه یا آین نامه‌های بانک اسلامی صورت پذیرد مبنی بر این که موظف است زکات متعلقه را پرداخت کند.

در حالت دوم در مواردی که بانک اسلامی متعهد به پرداخت زکات نیست، اما به وسیله برخی یا تمامی سهامداران از بانک خواسته می‌شود تا به عنوان نماینده در ایفای تعهد زکات آن‌ها عمل نماید، استاندارد دو وضعیت را محتمل می‌داند:

در وضعیت اول که بانک اسلامی به عنوان نماینده عمل می‌کند و سود قابل تقسیم وجود دارد، استاندارد با زکات به عنوان سهمی از سود قابل تقسیم برخورد می‌کند.

در وضعیت دوم که هیچ سود قابل تقسیم وجود ندارد، استاندارد پرداخت زکات را مشروط به رضایت بانک اسلامی با ایفای این تعهد از طرف صاحبان سهام می‌نماید. این امر به این دلیل است که در شریعت اسلام نماینده متعهد به پرداخت تعهدات دیگران از محل وجود خودش نیست. بنابراین، با مبلغ زکاتی که باید از طرف سهامداران پرداخت شود، به عنوان حساب‌های دریافتی برخورد می‌شود.

حسابداری زکات براساس دیدگاه هیئت استانداردهای حسابداری مالزی هیئت استانداردهای حسابداری مالزی در سال ۲۰۰۶ نشریه فنی^۱ شماره ۱ با موضوع زکات شرکت‌های را به این دلایل منتشر کرد (MASB, 2006):

الف) عدم وجود رهنمود کافی درباره شناسایی، اندازه‌گیری، ارائه و افشاءی زکات برای شرکت‌هایی که زکات می‌پردازنند و نبود رویه حسابداری که قابلیت

1. Technical Release (TR)

زاید، اطلاعات گزارش شده را ارتفا بخشد.

ب) انتشار چنین رهنمودی با استقبال مراجع قانونی اخذ زکات مواجه می شد.

ج) انگیزه های مالیاتی جدید باعث پرداخت زکات شرکت ها می شد.

ابن نشریه با ارجاع به استاندارد حسابداری مالی شماره ۹، و الزامات قانونی مزی تدوین شده است و به شناسایی و ارزیابی زکات، تعیین مبنای ارزیابی، ارانه، نداز، آگیری و افشاء اطلاعات زکات در صورت های مالی می پردازد و در حسابداری شرکت هایی که زکات می پردازند لازم الاجراست.

شناخت

زکات دوره جاری باید در صورت وجود این شرایط شناسایی شود (MASB, 2006):

الف) شرکت در پی ارزیابی زکات صورت گرفته، تعهد جاری زکات داشته باشد.

ب) جریان خروجی منابع دارای مزایای اقتصادی برای پرداخت تعهد زکات

از امی باشد.

مبلغ زکات ارزیابی شده باید به عنوان هزینه غیر عملیاتی در دوره ای که رخداده است، شناسایی شود.

زکات به یکی از این دو روش شناسایی می شود:

الف) روش سرمایه در گردش تعديل شده (خالص دارایی های جاری)،

ب) روش خالص رشد تعديل شده (خالص وجه سرمایه گذاری شده).

براساس روش سرمایه در گردش تعديل شده، زکات با تعديل خالص

ارایی های جاری بابت اقلامی که مشمول زکات نیستند، محاسبه می شود (اقلامی به فعالیت های تجاری مربوط نیستند و باید از دارایی های جاری کسر شوند).

در روش خالص رشد تعديل شده زکات از طریق حقوق صاحبان سهام و

های بلندمدت پس از کسر اموال، ماشین آلات و تجهیزات، دارایی های غیر ثابت و سایر اقلام غیر مشمول زکات محاسبه می شود. ثبات رویه باید در روش

رد استفاده رعایت شود.

ارائه و افشا

مبلغ و کات دوره جاری باشد به عنوان یک فلم معجزاً در مسؤولیت سود و زیان افشا شود. افشاری این موارد در پادشاهی همراه الراعی است:

الف) روش محاسبه زکات،

ب) مستولیت شرکت در برداخت زکات،

ج) اجزاء اصلی زکات هماند هزینه های جاری زکات، زکات برداخت شده،

بدهی زکات و تعدیلات زکات.

بررسی ها

۱. روش های محاسبه زکات دارایی های شرکت ها را معرفی و با هم مقایسه کنید.
۲. ارائه و افشاری زکات نهادهای مالی اسلامی براساس استاندارد حسابداری مالی شماره ۹ را بیان کنید.

تمرین ها

۱. صورت وضعیت مالی شرکت الف در تاریخ ۲۹ اسفند ۱۳۹۵ به این شرح

است:

دارایی های جاری:		دارایی های جاری:	
وجه نقد		حساب های در باقی	
حساب های برداختی تجاری ۱۴۰,۰۰۰ ریال	۱۴۰,۰۰۰	حساب های در باقی	۱۳۰,۰۰۰
اسناد برداختی ۱۰۰,۰۰۰		اسناد در باقی	۸۵,۰۰۰
هزینه های معوق ۳۰,۰۰۰		سرمایه گذاری در سهام ۱۶۵,۰۰۰	
بدهی های خیر جاری:		دارایی های شهر جاری:	
بدهی بلند مدت ۲۵,۰۰۰		ابزار آلات و نجهیزات ۲۰۰,۵۰۰	
حفری صاحبان سهام ۶۰۰,۰۰۰		ساختمان ۲۵۰,۵۰۰	
سود انتہا شده ۲۲۰,۵۰۰		وسانط نلیه ۱۵۰,۰۰۰	
جمع کل ۱,۲۳۱,۰۰۰		دارایی های نامشهود	
		جمع کل	

اطلاعات زیر در دست است:
 - سود خالص سال جاری شرکت ۱۵۵,۵۰۰ ریال بوده است.
 - عدد سهام صادر شده شرکت ۴۰۰,۰۰۰ سهم ۱/۲ ریالی است.
 - مبلغ ۷۵,۵۰۰ ریال از حساب های پرداختی تجاری به دلیل خرید نسیه
 - آلات بوده است.

ذخیره مطالبات مشکوک الوصول ۵٪ از حساب های دریافتی بوده است که
 رسیله شرکت لحاظ نشده است.
 شرکت در تاریخ ۱۰ مهر ۱۳۸۷، وام کوتاه مدتی به مبلغ ۷۵,۵۰۰ ریال برای
 تربیت تجهیزات دریافت کرده است، این مبلغ در سرفصل حساب های پرداختی
 نجاری لحاظ شده است.
 فروشنده بخشی از موجودی ها به مبلغ ۲۵,۰۰۰ ریال موافقت کرده که ۳
 سال بعد باز پرداخت شود. این مبلغ وام بدھی بلندمدت محسوب شده است.

مطلوب است:
 محاسبه مبلغ مشمول زکات پرداختی شرکت با استفاده از هر دو روش
 خالص دارایی های جاری و خالص رشد سرمایه.
 ۲. سرمایه گذاری های شرکت الف در سهام و صکوک به شرح زیر است:

تعداد	قیمت بازار هر سهام (۲۹ اسفند (۱۳۸۹)	ارزش خرید هر سهم	نوع
۵۰,۰۰۰ واحد	۲ ریال	۴ ریال (در تاریخ ۱ مرداد (۱۳۸۹))	سهام عادی برای آماده
۱۰,۰۰۰ واحد	۷/۵ ریال	۳ ریال (در تاریخ ۱ اردیبهشت (۱۳۸۳))	سهام عادی نگهداری برای فروش شرکت ب
۱۰,۰۰۰ واحد	در دسترس نیست	۳۰ ریال (در تاریخ ۱ مهر (۱۳۸۰))	مشکوک نگهداری تا سررسید شرکت ج
۱۰,۰۰۰ واحد	در دسترس نیست	۲۵ ریال (در تاریخ ۱۵ اردیبهشت (۱۳۸۳))	مشکوک نگهداری تا سررسید شرکت ه

مطلوب است: محاسبه مبلغ زکات پرداختنی مربوط به سرمایه‌گذاری در سهام و صكوك در تاریخ ۲۹ اسفند ۱۳۸۹. توجه داشته باشید که شرکت زکات ثروت شرکت را پرداخت نمی‌کند.

۳. صورت وضعیت مالی یک بانک اسلامی در تاریخ ۲۹ اسفند ۱۳۹۵ به این

شرح است:

بدهی‌ها:	دارایی‌های جاری:
سپرده‌های مشتریان ۱,۷۱۰,۰۰۰ ریال	وجه نقد ۱۵۵,۰۰۰ ریال
سپرده‌های دیگر بانک‌ها ۲۵۰,۳۰۰	سپرده قانونی نزد بانک مرکزی ۲۵۰,۵۰۰
حساب‌های پرداختی ۲۶۰,۵۰۰	مطالبات ۱۳۶,۵۰۰
بدهی مالیاتی ۱۴۵,۰۰۰	تسهیلات اعطایی ۲,۵۰۰,۳۰۰
جمع بدهی‌ها ۲,۴۶۶,۰۰۰	سرمایه‌گذاری‌ها ۱,۲۲۱,۲۰۰
حقوق صاحبان سهام:	دارایی‌های غیر جاری ۳۵۰,۰۰۰
سرمایه پرداخت شده ۱,۵۰۰,۰۰۰	
اندوفته‌ها ۶۴۷,۵۰۰	
جمع حقوق صاحبان سهام ۲,۱۴۷,۵۰۰	
جمع کل ۴,۶۱۳,۵۰۰ ریال	جمع کل ۴,۶۱۳,۵۰۰ ریال

سایر اطلاعات به شرح زیر است:

- سود سال ۱۳۹۵، ۵۰,۸۰۰ ریال،

- مبلغ مطالبات سوخت شده که در مطالبات فوق لحاظ شده است ۱۵۰,۰۰۰ ریال،

- ارزش متعارف سرمایه‌گذاری‌ها ۴۵۰,۰۰۰ ریال است.

مطلوب است محاسبه زکات بانک.